AB
57919

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0001-5

1019

Ex Bibliotheca Oehmiana

ΑΡΙΣΤΟ
ΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ
ΨΥΧΗ͂Σ ΒΊΒΛΙΑ
ΤΡΊΑ.

ARISTOTELIS DE
ANIMA LIBRI TRES.

VNA CVM

IACOBI FABRI STAPVLEN
SIS in eosdem introductione;
Et Themistij commen
tatiuncula.

BASILEAE
M. D. XXXVIII.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0003-6

UNIV. U. LANDESBIBLIOTHEK HALLE (SAALE)

AB 57919

L 199

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0004-1

AD LECTOREM.

Apposuimus hic Lector, Iacobi Stapulensis Introductionẽ, ut haberes libri huius *πίνακα*, quo tota de anima disputatio in conspectu tibi esset. Quæ uero libri huius prestãtia sit, audire ex ipsius interprete Themistio licet, cuius sunt hæc uerba.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΨΥΧῆΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΊΑΝ ἘΚ τοῖς τοῦ Θεμιστίου.

Περὶ ψυχῆς ὅσα δυνατὸν σὺν ἐπιστήμῃ λαβεῖν, ἀκολουθοῦντας ἀριστοτέλει, πειρατέον ἡμῖν ἐν τῇδε τῇ πραγματείᾳ ἐκθέσθαι, τῶν τὰ μὲν, ἐκκαλύψαι, τοῖς δὲ, συστεῖλαι, τοῖς δὲ, ἐπιστῆσαι. τὰ δὲ, εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, καὶ ἐξεργάσασθαι. καὶ γὰρ πολλῶν ὄντων συνταγμάτων, ἅ τις ἂν θαυμάσειεν ἀριστοτέλους, πάντων ἄγαν δὴ μᾶλλον προσήκει τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν. καὶ τὸ πλῆθος ἕνεκεν τῶν προβλημάτων, ἃ μὴ ὅτι ἐξαριθμήσασθαι μόνον οἱ πρὸ ἀριστοτέλους ἐξίκοντο,

καὶ τῆς εὐπορίας τῶν εἰς ἕκαστον ἀφορμῶν, καὶ τῶν μεθόδων, ὅσας ἐνέδωκε τῇ θεωρίᾳ. δῆλον δὲ ἐξ αὐτῶν ἔσται τῶν λεγομένων.

IN LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA COMMENTATIUNCULA EX THEMISTIO DESUMPTA.

QVVM enarrandis interpretandisq; ijs, quæ de animæ natura traduntur, quàm fieri proxime potest, sequi Aristotelem uelimus, conari nos oportet inuoluta & obscura eius institutionis, quæ de hoc ab illo edita est, aperire & illustrare dicẽdo, illustria simpliciter ad uerbum transcribere, ambigua & cõtrouersa dissoluere: postremo id, quod aliquãto operosius est, breuiter & cõcisim astricta planius fusiusq; explicare. Nam quom pleraq; omnia Aristotelis scripta eiusmodi habeantur, ut demirari præstantiam hominis eius facile suppetat, nulla profecto commentatio est, in qua ille perinde ingenij sui

genij sui uim atq; sublimitatem ostenderit, atq; in ea quæ rationem animæ cõtinet. Siue enim multitudinem quæstionũ quæras, siue copiam rerum pulcherrimarum, siue doctrinæ subtilitatem & ubertatem, eiusmodi sunt eius libri de anima, ut uni illi homini omnia quæ ad hoc genus pertinent, in numerato fuisse constitisséque uideantur. Adeò intelligitur ne numerando quidem percensendóue attingi illa à ueteribus potuisse. Atque hæc omnia liquidò mox intrantibus patebunt.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0008-3

BREVIS IACOBI STAPULENSIS IN *libros de Anima introductio.*

Anima
 Potentia
 Obiectum
 Operatio
 Organum
 Gradus uiuendi
Potentia
 Vegetatrix.
 Sentiendi
 Appetendi
 Mouendi
 Intelligendi
Vegetatrix
 Alendi
 Augendi
 Minuendi
 Generandi
Sentiendi
 Exterior
 Interior
Exterior
 Audiendi
 Videndi
 Odorandi
 Gustandi
 Tangendi
Appetendi
 Cupiendi
 Irascendi
 Volendi
Mouendi
 Progrediendi
 Nandi
 Serpendi
 Volandi
Intelligendi
 Simplex apphen-
 dendi

Componendi
Diuidendi
Ratiocinandi
Contemplandi
Agens
Possibilis
Obiectum
Alimentum
Sensibile
Appetibile
Locus
Intelligibile
Sensibile
Per se
Per accidens
Commune
Proprium
Operatio
Vegetatio
Sensatio
Appetitio
Motio
Intellectio

Vegetatio
Alitio
Auctio
Diminutio
Generatio
Sensatio
Auditio
Visio
Olfactio
Gustatio
Tactio
Phantasia
Appetitio
Cupiditas
Ira
Voluntas
Motio
Progressio
Natatio
Serptio
Volatus
Intellectio (sio
Simplex apprehe=
Compositio

Compositio
Diuisio
Ratiocinatio
Contemplatio
Consultatio
Organum
Totũ corpus organicum est
Gradus uiuendi
Vegetans
Sentiens
Se mouens
Intelligens.

ANIMA est actus primus, substãtialis, corporis naturalis, organici in potẽtia uitã habẽtis.
Vita est uegetatiuæ potentię operatio. Item anima est primum principiũ quo uiuimus, sentimus, mouemur, quóue intelligimus.

Potẽtia uis est animę, qua alicuius operis est effectiua.

Potentia uegetandi, est qua anima; nutrit, auget, minuit, suũ'ue ꝑducit simile.

Potentia uegetandi, uegetatiuum.

Potentia sentiendi, uirtus organica est qua sensibilia cognoscimus. Quæ si in exteriore organo suã facit sentiendi operationem:

perationem: sentiendi potentia exterior nominatur: Si uero in interiore, interior.

Potentia sentiendi, sensitiuum.

Potētia appetēdi, uirtus est animę qua cupimus, irascimur, uolumus, aut qua quid simile facimus.

Potentia appetendi, appetitiuum.

Potentia mouendi est, qua uiuens, à se de loco in locum transfertur.

Potentia mouendi, motiuum.

Potentia intelligendi est qua intelligimus, ut simplex apprehēdimus, componimus, diuidimus, ratiocinamur, speculamur, consultamus.

Intellectus agēs, est intellectionum efficiens.

Possibilis uero, intellectiones recipiēs.

Potentia intelligendi, intellectiuum.

Obiectum est circa quod (ut suam faciat operationem) animæ potentia negotiatur, quodq́ꝫ ei pręsentatur atqꝫ obijcit.

Alimentum est quo uegetandi uirtus alit, suaq́ꝫ reliqua exercet officia.

Sensibile

Sensibile est, q̃d est sensu perceptibile.

Quod si suã in sensu imprimit speciẽ, sensibile per se existit: Sin minus, sed alterius rei specie, priuationéue dijudicatur, per accidens dicitur.

Sensibile commune est quod pluribus exterioribus sensibus percipitur, ut numerus, magnitudo, tempus, figura, motus & quies.

Sẽsibile propriũ est quod ab uno duntaxat exteriore sensu percipitur, ut hæc: sonus, color, odor, sapor, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas.

Sonus est sensibile proprium, ab auditu per se perceptibile: color, à uisu: odor, ab olfactu: sapor, à gustu: caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, à tactu.

Appetibile est quod appetendi uirtus concupiscit, cui irascitur, aut quod uult.

Locus quid sit, satis cognitũ est: cuius hę sunt differentię, sursum, deorsum, ante, post, dextrum, & sinistrum.

Intelligibile est quicq̃d intellectu capitur,

tur, et circa quod suã exercet operationẽ.

Operatio est cuiusq; potẽtiæ ipsius animæ officium atq; perfunctio.

Vegetatio est potentiæ uegetatiuæ operatio.

Alitio est alimenti in substantiam eius quod alitur, conuersio.

Auctio est suscepto alimento, maioris molis acquisitio.

Diminutio, est uiuentis, ob reparandę fluxę substãtię defectũ, molis minoratio.

Generatio est ex uiuenti semine, alterius similis productio.

Sensatio est in sensu obiecti sensibilis deprehẽsio. Quæ si in interiore fiat organo: interior, phantasia & imaginatio nominat̃. Si in exteriore, exterior. Si in auditu, auditio: in uisu, uisio: in olfactu, odoratio: in gustu, gustatio: & in tactu, tactio.

Appetitio est appetitiuæ uirtutis operatio. Cupiditas est conuenientis, pulchri, boni: aut tale apparentis appetitus.

Appetitus, appetitio, desiderium.

Ira est efferuente sanguine circa cor ulciscendi appetitus.

Voluntas, est cum proposito, rei prosequendæ aut fugiendæ appetitus.

Motio, est eius quod à se mouet, de loco in locum traductio.

Progressio, est quæ beneficio pedũ exercetur motiuæ uirtutis operatio.

Natatio, quę natandi apto instrumento.

Serptio, quę uẽtre & uolumine molis.

Volatio, quę alis. Intellectio est uirtutis intellectiuæ operatio.

Simplicis apprehensio, est simplex rei conceptio.

Compositio est mentis affirmatio.

Diuisio, negatio.

Ratiocinatio est intellectus argumentatio. Speculatio est circa ea quæ aliter se habere non possunt, mentis consideratio.

Consultatio uero, circa cõtingentia & ea quæ aliter se habere possunt.

Organum est disposita potẽtia in qua

uis

uis animæ suam facit operationem.

Gradus uiuendi intelligitur: cũ uiuens eam uim animæ participat quæ ab aliјs separatur, aut à qua separatæ manent reliquæ.

Vegetans, est quod uegetandi obtinet potentiam.

Sentiens, quod tangendi.

Se mouens, quod de loco in locum se & à se agitandi.

Intelligẽs, quod uim obtinet intelligendi.

FINIS STAPVLENSIS introductionis.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0016-8

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0018-9

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡῚ ΨΥΧΗ͂Σ, ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

Τῶν καλῶν καὶ τιμίων τὴν εἴδησιν ὑπολαμβάνοντες, μᾶλλον δ' ἑτέραν ἑτέρας, ἢ κατ' ἀκρίβειαν, ἢ τῷ τῶν βελτιόνων τε καὶ θαυμασιωτέρων εἶναι, δι' ἀμφότερα ταῦτα τὴν περὶ ψυχῆς ἱστορίαν εὐλόγως ἂν ἐν πρώτοις τιθείημεν. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθαι, μάλιστα δὲ πρὸς τὴν φύσιν. ἔστι γὰρ οἷον ἀρχὴ τῶν ζώων. ἐπιζητοῦμεν δὲ θεωρῆσαι καὶ γνῶναι τήν τε φύσιν αὐτῆς καὶ τὴν οὐσίαν, εἶθ' ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτήν, ὧν τὰ μὲν ἴδια πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ, τὰ δὲ, κοινὰ καὶ τοῖς ζώοις δι' ἐκείνην ὑπάρχειν.

πάντη δὲ καὶ πάντως ἐστὶ τῶν χαλεπωτάτων
λαβεῖν τινα πίστιν περὶ αὐτῆς. καὶ γὰρ ὄντος
κοινοῦ τοῦ ζητήματος, καὶ πολλοῖς ἑτέροις. λέ-
γω δὲ τοῦ περὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τοῦ τί ἐστι, τάχ'
ἄν τῳ δόξειε μία τις εἶναι μέθοδος κατὰ πάντων περὶ
ὧν βουλόμεθα γνῶναι τὴν οὐσίαν. ὥσπερ γὰρ
καὶ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς ἰδίων ἀπόδειξιν. ὥσ-
τε ζητητέον ἂν εἴη τὴν μέθοδον ταύτην. εἰ δὲ
μή ἐστι μία καὶ κοινή τις μέθοδος περὶ τὸ τί ἐστιν,
ἔτι χαλεπώτερον γίνεται τὸ πραγματεύεσθαι.
δεήσει γὰρ λαβεῖν περὶ ἕκαστον, τίς ὁ τρόπος.
ἐὰν δὲ φανερὸν ᾖ, πότερον ἀπόδειξίς ἐστιν, ἢ διαί-
ρεσις, ἢ καί τις ἄλλη μέθοδος. ἔτι πολλὰς ἂν ἀ-
πορίας ἔχοι καὶ πλάνας, ἐκ τίνων δεῖ ζητεῖν.
ἄλλαι γὰρ ἄλλων ἀρχαί, καθάπερ ἀριθμῶν καὶ
ἐπιπέδων. πρῶτον δ' ἴσως ἀναγκαῖον διελεῖν,
ἐν τίνι τῶν γενῶν, καὶ τίς ἐστι. λέγω δὲ πότερον
τόδε τι, καὶ οὐσία, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν, ἢ καί τις ἄλλη
τῶν διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν. ἔτι δὲ πότερον
τῶν ἐν δυνάμει ὄντων, ἢ μᾶλλον ἐντελέχειά τις.
διαφέρει γὰρ οὔτι σμικρόν. σκεπτέον δὲ καὶ εἰ με-
ριστή, ἢ ἀμερής, καὶ πότερον ὁμοειδὴς ἅπασα ψυ-
χή, ἢ οὔ. εἰ δὲ μὴ ὁμοειδής, πότερον εἴδει διαφέρου-
σιν ἢ

ἔτι ἢ γένει. νῦν μὲν γὰρ οἱ λέγοντες καὶ ζητοῦντες περὶ ψυχῆς, περὶ τῆς ἀνθρωπίνης μόνης ἐοίκασιν ἐπισκοπεῖν. εὐλαβητέον δὲ, ὅπως μὴ λανθάνῃ, πότερον εἷς ὁ λόγος αὐτῆς ἐστι, καθάπερ ζώου, ἢ καθ' ἕκαστον ἕτερος, οἷον, ἵππου, κυνὸς, ἀνθρώπου, θεοῦ. τὸ δὲ ζῶον τὸ καθόλου, ἤτοι οὐδέν ἐστιν, ἢ ὕστερον. ὁμοίως δὲ κἂν ἔτι κοινὸν ἄλλο κατηγοροῖτο. ἔτι δὲ εἰ μὴ πολλαὶ ψυχαὶ, ἀλλὰ μόρια. πότερον δεῖ ζητεῖν πρότερον τὴν ὅλην ψυχὴν, ἢ τὰ μόρια. χαλεπὸν δὲ καὶ τούτων διορίσαι, ποῖα πέφυκεν ἕτερα ἀλλήλων, καὶ πότερον τὰ μόρια δεῖ ζητεῖν πρῶτον, ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν, οἷον, τὸ νοεῖν, ἢ τὸν νοῦν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ τὸ αἰσθητικόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ τὰ ἔργα πρότερον, πάλιν ἄν τις ἀπορήσειεν, εἴτε τὰ ἀντικείμενα πρότερον τούτων ζητητέον, οἷον, τὸ αἰσθητὸν τοῦ αἰσθητικοῦ, καὶ τὸ νοητὸν τοῦ νοητικοῦ. ἔοικε δὲ, οὐ μόνον τὸ τί ἐστι γνῶναι χρήσιμον εἶναι, πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὰς αἰτίας τῶν συμβεβηκότων ταῖς οὐσίαις, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθήμασι, οἷον τί τὸ εὐθὺ, καὶ τί τὸ καμπύλον, ἢ τί γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον, πρὸς τὸ κατιδεῖν πόσαις ὀρθαῖς αἱ τοῦ τριγώνου γωνίαι ἴσαι, ἀλλὰ καὶ

ἀνάπαλιν τὰ συμβεβηκότα συμβάλλεται μέγα μέρος πρὸς τὸ εἰδῆσαι, τὸ τί ἐστιν. Ἐπειδὰν γὰρ ἔχωμεν ἀποδιδόναι κατὰ τὴν φαντασίαν περὶ τῶν συμβεβηκότων, ἢ τῶν πάντων, ἢ τῶν πλείστων, τότε καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἕξομεν τι λέγειν ὅτι μάλιστα. πάσης γὰρ ἀποδείξεως ἡ ἀρχὴ, τὸ τί ἐστιν. ὥστε καθ' ὅσους τῶν ὁρισμῶν μὴ συμβαίνει τὰ συμβεβηκότα γνωρίζειν, ἀλλὰ μὴ δ' εἰκάσαι περὶ αὐτῶν εὐμαρὲς, δῆλον ὅτι διαλεκτικῶς εἴρηνται καὶ κενῶς ἅπαντες. Ἀπορίαν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς πότερόν ἐστι πάντα κοινὰ καὶ τοῦ ἔχοντος, ἢ ἔστι τι καὶ τῆς ψυχῆς ἴδιον αὐτῆς. Τοῦτο γὰρ λαβεῖν μὲν ἀναγκαῖον, οὐ ῥᾴδιον δέ. φαίνεται δὲ τῶν πλείστων οὐδὲν ἄνευ σώματος πάσχειν, οὐδὲ ποιεῖν. οἷον, ὀργίζεσθαι, θαρρεῖν, ἐπιθυμεῖν, ὅλως αἰσθάνεσθαι. μάλιστα δ' ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν. εἰ δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο φαντασία τις, ἢ μὴ ἄνευ φαντασίας οὐκ ἐνδέχοιτ' ἂν οὐδὲ τοῦτο ἄνευ σώματος εἶναι, εἰ μὲν οὖν ἐστί τι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων ἢ παθημάτων ἴδιον, ἐνδέχοιτ' ἂν αὐτὴν χωρίζεσθαι. εἰ δὲ μηδέν ἐστιν ἴδιον αὐτῆς, οὐκ ἂν εἴη χωριστή. ἀλλὰ καθάπερ τῷ εὐθεῖ, ᾗ εὐθὺ, πολλὰ συμβαίνει, οἷον ἅπτεσθαι τῆς χαλκῆς σφαίρας

κατὰ

κατὰ στιγμήν. οὐ μέντοιγε ἅψεται τούτου χωρι-
σθὲν, τὸ εὐθύ. ἀχώριστον γὰρ, εἴπερ ἀεὶ μετὰ σώμα-
τός τινός ἐστιν. ἔοικε δὲ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη
πάντα εἶναι μετὰ σώματος, θυμὸς, πρᾳότης, φό-
βος, ἔλεος, θάρσος, ἔτι χαρὰ, καὶ τὸ φιλεῖν τε καὶ
μισεῖν. ἅμα γὰρ τούτοις πάσχει τι τὸ σῶμα. μη-
νύει δὲ, τὸ ποτὲ μὲν ὑπὸ ἰσχυρῶν, καὶ ἐναργῶν
παθημάτων συμβαινόντων, μηδὲν παροξύνεσθαι
ἢ φοβεῖσθαι. ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ μικρῶν καὶ ἀμαυ-
ρῶν κινεῖσθαι, ὅταν ὀργᾷ τὸ σῶμα, καὶ οὕτως ἔ-
χειν, ὥσπερ ὅταν ὀργίζηται. ἔτι δὲ τοῦτο μᾶλ-
λον φανερόν. μηθενὸς γὰρ φοβεροῦ συμβαίνοντος, ἐν
τοῖς πάθεσι γίγνονται τοῖς τοῦ φοβουμένου. εἰ δ᾽ οὕ-
τως ἔχει, δῆλον ὅτι καὶ τὰ πάθη λόγοι ἔνυλοί εἰ-
σιν. ὥστε οἱ ὅροι τοιοῦτοι. οἷον, τὸ ὀργίζεσθαι κίνησίς
τις τοῦ τοιουδὶ σώματος, ἢ μέρους, ἢ δυνάμεως ὑπὸ
τοῦδε ἕνεκα τοῦδε. καὶ διὰ ταῦτα ἤδη φυσικοῦ θεω-
ρῆσαι περὶ ψυχῆς, ἢ πάσης, ἢ τῆς τοιαύτης. διαφε-
ρόντως δ᾽ ἂν ὁρίσαιτο ὁ φυσικός τε καὶ διαλεκτι-
κὸς ἕκαστον αὐτῶν. οἷον, ὀργὴ, τί ἐστιν; ὁ μὲν γὰρ ὄρε-
ξιν ἀντιλυπήσεως, ἤ τι τοιοῦτο. ὁ δὲ, ζέσιν τοῦ περὶ
καρδίαν αἵματος, ἢ θερμοῦ. τούτων δὲ, ὁ μὲν τὴν ὕλην
ἀποδίδωσιν, ὁ δὲ, τὸ εἶδος καὶ τὸν λόγον. ὁ μὲν

γὰρ λόγος, ὁ δὲ τοῦ πράγματος. ἀνάγκη δ' εἶναι τοῦτον, ἐν ὕλῃ τοιᾳδί, εἰ ἔσται, ὥσπερ τῆς οἰκίας, ὁ μὲν λόγος τοιοῦτος ἂν εἴη, ὅτι σκέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς, ὑπ' ἀνέμων καὶ ὄμβρων, καὶ καυμάτων. ὁ δὲ φησι, λίθους, καὶ πλίνθους, καὶ ξύλα. ἕτερος δ' ἐν τούτοις τὸ εἶδος, ἕνεκα τωνδί. τίς οὖν ὁ φυσικὸς τούτων, πότερον ὁ περὶ τὴν ὕλην, τὸν δὲ λόγον ἀγνοῶν, ἢ ὁ περὶ τὸν λόγον μόνον, ἢ μᾶλλον ὁ ἐξ ἀμφοῖν. ἐκείνων δὲ δή τις ἑκάτερος, ἢ οὐκ ἔστι τις ὁ περὶ τὰ πάθη τῆς ὕλης τὰ μὴ χωριστὰ, μηδ' ᾗ χωριστά. ἀλλ' ὁ φυσικὸς, περὶ ἅπανθ', ὅσα τοιουδὶ σώματος, καὶ τῆς τοιαύτης ὕλης ἔργα καὶ πάθη. ὅσα δὲ μὴ ᾗ τοιαῦτα, ἄλλος. καὶ περὶ τινα μὲν τεχνίτης ἐὰν τύχῃ, οἷον τέκτων, ἢ ἰατρὸς, τῶν δὲ μὴ χωριστῶν μὲν, ᾗ δὲ μὴ τοιούτου σώματος πάθη καὶ ἐξ ἀφαιρέσεως, ὁ μαθηματικὸς, ᾗ δὲ κεχωρισμένα, ὁ πρῶτος φιλόσοφος. ἀλλ' ἐπανητέον ὅθεν ὁ λόγος. Ἐλέγομεν δὲ ὅτι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἀχώριστα τῆς φυσικῆς ὕλης τῶν ζώων, ᾗ δὲ τοιαῦθ' ὑπάρχει, θυμὸς, καὶ φόβος, καὶ οὐχ ὥσπερ γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον. ἐπισκοποῦντας δὲ περὶ ψυχῆς, ἀναγκαῖον ἅμα διαποροῦντας περὶ ὧν εὐπορεῖν δεῖ,

προελθόν-

προελθόντας τὰς τῶν προτέρων δόξας, συμπα-
ραλαμβάνειν ὅσοι τι περὶ αὐτῆς ἀπεφήναντο,
ὅπως τὰ μὲν εἰρημένα καλῶς λάβωμεν. εἰ δὲ μή
τι καλῶς, τοῦτ' εὐλαβηθῶμεν. Ἀρχὴ δὲ τῆς ζη-
τήσεως, προθέσθαι τὰ μάλιστα δοκοῦνθ' ὑπάρ-
χειν αὐτῇ κατὰ φύσιν. τὸ ἔμψυχον δὴ, τοῦ ἀψύ-
χου, δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε
καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. παρειλήφαμεν δὲ καὶ παρὰ
τῶν προγενεστέρων σχεδὸν ταῦτα περὶ ψυχῆς.
φασὶ γὰρ ἔνιοι, καὶ μάλιστα καὶ πρώτως ψυχὴν
εἶναι τὸ κινοῦν. οἰηθέντες δὲ τὸ μὴ κινούμενον αὐτὸ,
μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖν ἕτερον, τῶν κινουμένων τι
τὴν ψυχὴν οὕτως ὑπέλαβον εἶναι. ὅθεν Δημόκρι-
τος μὲν, πῦρ τι καὶ θερμόν φησιν αὐτὴν εἶναι. ἀ-
πείρων γὰρ ὄντων σχημάτων καὶ ἀτόμων, τὰ
σφαιροειδῆ, πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει. οἷον ἐν τῷ ἀέ-
ρι τὰ καλούμενα ξύσματα, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς
διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν. ὧν τὴν πανσπερμίαν,
στοιχεῖα λέγει τῆς ὅλης φύσεως. ὁμοίως δὲ καὶ Λεύκιπ-
πος. τούτων δὲ τὰ σφαιροειδῆ, ψυχήν. διὰ τὸ
μάλιστα διὰ παντὸς δύνασθαι διαδύνειν τοὺς
τοιούτους ῥυσμοὺς, καὶ κινεῖν τὰ λοιπὰ, κινούμε-
να καὶ αὐτά. ὑπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι

 τὸ παρέ-

τὸ παρέχον τοῖς ζώοις τὴν κίνησιν, διὸ καὶ τοῦ ζῆν ὅρον εἶναι τὴν ἀναπνοήν. συνάγοντος γὰρ τοῦ περιέχοντος τὰ σώματα, καὶ ἐκθλίβοντος τῶν σχημάτων τὰ παρέχοντα τοῖς ζώοις τὴν κίνησιν, διὰ τὸ μὴ δ' αὐτὰ ἠρεμεῖν μηδέποτε, βοήθειαν γίγνεσθαι θύραθεν, ἐπεισιόντων ἄλλων τοιούτων ἐν τῷ ἀναπνεῖν. κωλύειν γὰρ αὐτὰ, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἐν τοῖς ζώοις ἐκκρίνεσθαι συνανείργοντα τὸ συνάγον καὶ πηγνύον, καὶ ζῆν δὲ, ἕως ἂν δύνωνται τοῦτο ποιεῖν. ἔοικε δὲ καὶ τὸ παρὰ τῶν Πυθαγορείων λεγόμενον, τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν. ἔφασαν γάρ τινες αὐτῶν, ψυχὴν εἶναι, τὰ ἐν τῷ ἀέρι ξύσματα. οἱ δὲ, τὸ, ταῦτα κινοῦν. περὶ δὲ τούτων εἴρηται, διότι συνεχῶς φαίνεται κινούμενα, κἂν ᾖ νηνεμία παντελής. ἐπὶ ταὐτὸ δὲ φέρονται, καὶ ὅσοι λέγουσι, τὴν ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινοῦν. ἐοίκασι γὰρ οὗτοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχήν. ταύτην δ' ὑφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηδὲν ὁρᾶν κινοῦν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει, τὴν κινοῦσαν, καὶ εἴ τις ἄλλος εἴρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς. οὐ

μὴν

μὴν παντελῶς γε ὥσπερ Δημόκριτος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁπλῶς ταυτὸν τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν. τὸ γὰρ ἀληθῶς εἶναι τὸ φαινόμενον. διὸ καλῶς ποιῆσαι τὸν Ὅμηρον, ὡς Ἕκτωρ κεῖτ' ἀλλοφρονέων. οὐ δὴ χρῆται τῷ νῷ, ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ταυτὸ λέγει ψυχὴν καὶ νοῦν. Ἀναξαγόρας δὲ, ἧττον διασαφεῖ περὶ αὐτῶν. πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς, τὸν νοῦν λέγει. ἑτέρωθι δὲ, τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ. ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις, καὶ ἀτιμιωτέροις. οὐ φαίνεται δὲ ὅγε κατὰ φρόνησιν λεγόμενος νοῦς, πᾶσιν ὁμοίως ὑπάρχειν τοῖς ζώοις, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν. ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἔμψυχον ἀπέβλεψαν, οὗτοι τὸ κινητικώτατον ὑπέλαβον τὴν ψυχήν. ὅσοι δ' ἐπὶ τὸ γινώσκειν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων, οὗτοι δὴ λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς. οἱ μὲν πλείους ποιοῦντες τὰς ἀρχὰς, οἱ δὲ μίαν ταύτην, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς μὲν ἐκ τῶν στοιχείων πάντων, εἶναι δὲ καὶ ἕκαστον ψυχὴν τούτων οὕτω λέγων,

γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον,

στοργῇ δὲ στοργὴν, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐν τῷ Τιμαίῳ Πλάτων τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖ. γινώσκεσθαι γὰρ ὁμοίῳ ὅμοιον, τὰ δὲ πράγματα ἐκ τῶν ἀρχῶν εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίαν λεγομένοις διωρίσθη. αὐτὸ μὲν τὸ ζῷον ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς ἰδέας, καὶ τοῦ πρώτου μήκους, καὶ πλάτους, καὶ βάθους, τὰ δ' ἄλλα ὁμοιοτρόπως. Ἔτι δὲ καὶ ἄλλως, νοῦν μὲν, τὸ ἓν, ἐπιστήμην δὲ τὰ δύο, μοναχῶς γὰρ ἐφ' ἕν, τὸν δὲ τοῦ ἐπιπέδου ἀριθμὸν, δόξαν. αἴσθησιν δὲ τὸν τοῦ στερεοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἀριθμοὶ, τὰ εἴδη αὐτὰ καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἐλέγοντο, εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν στοιχείων. κρίνεται δὲ τὰ πράγματα τὰ μὲν, νῷ, τὰ δὲ, ἐπιστήμῃ, τὰ δὲ, δόξῃ, τὰ δὲ, αἰσθήσει. εἴδη δ' οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τῶν πραγμάτων. ἐπεὶ δὲ καὶ κινητικὸν ἐδόκει ψυχὴ εἶναι καὶ γνωριστικὸν, οὕτως ἔνιοι συνέπλεξαν ἐξ ἀμφοῖν. ἀποφηνάμενοι τὴν ψυχὴν, ἀριθμὸν κινοῦνθ' ἑαυτόν. διαφέρονται δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν τίνες καὶ πόσαι. μάλιστα μὲν οἱ σωματικὰς ποιοῦντες τὰς ἀσωμάτους, τούτοις δὲ οἱ μίξαντες καὶ ἀπ' ἀμφοῖν τὰς ἀρχὰς ἀποφηνάμενοι. διαφέρονται δὲ καὶ περὶ τὸ πλῆθος. οἱ μὲν γὰρ μίαν, οἱ δὲ, πλείους λέγουσιν. ἑπομένως

δὲ τούτοις, καὶ τὴν ψυχὴν ἀποδεδώκασι. τότε γὰρ κινητικὸν, τὴν φύσιν τῶν πρώτων ὑπειλήφασιν οὐκ ἀλόγως. ὅθεν ἔδοξέ τισι πῦρ εἶναι. καὶ γὰρ τοῦτο λεπτομερέστατόν τε, καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματον, ἔτι κινεῖταί τε καὶ κινεῖ τὰ ἄλλα πρώτως. Δημόκριτος δὲ, καὶ γλαφυρωτέρως εἴρηκεν ἀποφηνάμενος, διατί τούτων ἑκάτερον. ψυχὴν μὲν γὰρ εἶναι ταυτὸ καὶ νοῦν, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἀδιαιρέτων σωμάτων. κινητικὸν δὲ διὰ μικρομέρειαν καὶ τὸ σχῆμα. τῶν δὲ σχημάτων εὐκινητότατον, τὸ σφαιροειδὲς λέγει. τοιοῦτον δ' εἶναι τόν, τε νοῦν, καὶ τὸ πῦρ. Ἀναξαγόρας δ' ἔοικε μὲν ἕτερον λέγειν ψυχήν τε καὶ νοῦν, ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον. χρῆται δ' ἀμφοῖν ὡς μιᾷ φύσει, πλὴν ἀρχήν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων. μόνον γοῦν φησιν αὐτὸ τῶν ὄντων ἁπλοῦν εἶναι, καὶ ἀμιγῆ τε καὶ καθαρόν. ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ, τό, τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν. λέγων νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι, κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαμβάνειν. εἴπερ τὸν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ. Διογένης δ' ὥσπερ καὶ ἕτεροί τινες, ἀέρα τοῦτον οἰηθεὶς πάντων λεπτομερέστατον εἶναι, καὶ ἀρχὴν, καὶ διὰ τοῦτο γινώσκειν

τε καὶ

τε καὶ κινεῖν τὴν ψυχήν. ᾗ μὲν πρῶτόν ἐστι καὶ ἐκ τούτου τὰ λοιπὰ γινώσκειν. ᾗ δὲ λεπτότατον κινητικὸν εἶναι. καὶ Ἡράκλειτος τὴν ἀρχὴν εἶναί φησι τὴν ψυχήν, εἴπερ τὴν ἀναθυμίασιν ἐξ ἧς τἆλλα συνίστησι. καὶ γὰρ ἀσωματώτατον δὴ καὶ ῥέον ἀεί. τὸ δὲ κινούμενον κινουμένῳ γινώσκεσθαι, ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα, κἀκεῖνος ᾤετο καὶ οἱ πολλοί. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ Ἀλκμαίων ἔοικεν ὑπολαβεῖν περὶ ψυχῆς. φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις. τοῦτο δ' ὑπάρχειν αὐτῇ, ὡς ἀεὶ κινουμένῃ. κινεῖσθαι δὲ καὶ τὰ θεῖα ἅπαντα συνεχῶς ἀεί, σελήνην, ἥλιον, ἀστέρας, καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον. τῶν δὲ φορτικωτέρων, καὶ ὕδωρ τινὲς ἀπεφήναντο, καθάπερ Ἵππων. πεισθῆναι δ' ἐοίκασιν ἐκ τῆς γονῆς, ὅτι πάντων ὑγρά. καὶ γὰρ ἐλέγχει τοὺς αἷμα φάσκοντας τὴν ψυχήν, ἡ γονὴ οὐχ αἷμα. ταύτην δ' εἶναι τὴν πρώτην ψυχήν. ἕτεροι δ' αἷμα καθάπερ Κριτίας, τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς ψυχῆς οἰκειότατον ὑπολαμβάνοντες. τοῦτο δ' ὑπάρχειν διὰ τὴν τοῦ αἵματος φύσιν. πάντα γὰρ τὰ στοιχεῖα κριτὴν εἴληφε, πλὴν τῆς γῆς. ταύτην δ' οὐδεὶς ἀποπέφανται, πλὴν εἴ τις αὐτὴν εἴρηκεν ἐκ πάντων

εἶν

ἓν τῶν στοιχείων, ἢ πάντα. ὁρίζονται δὲ πάντες τὴν ψυχὴν τρισὶν, ὡς εἰπεῖν, κινήσει, αἰσθήσει, τῷ ἀσωμάτῳ. τούτων δ᾽ ἕκαστον ἀνάγεται πρὸς τὰς ἀρχάς. διὸ καὶ οἱ τὸ γινώσκειν ὁριζόμενοι αὐτὴν, ἢ στοιχεῖον, ἢ ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι. λέγοντες παραπλησίως ἀλλήλοις, πλὴν ἑνός. φασὶ γὰρ γινώσκεσθαι καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ψυχὴ πάντα γινώσκει, συνιστᾶσιν αὐτὴν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχῶν. ὅσοι μὲν οὖν μίαν τινὰ λέγουσιν αἰτίαν, καὶ στοιχεῖον ἓν, καὶ τὴν ψυχὴν ἓν τιθέασιν. οἷον, πῦρ, ἢ ἀέρα. οἱ δὲ πλείω λέγοντες τὰς ἀρχὰς, καὶ τὴν ψυχὴν πλείω λέγουσιν. Ἀναξαγόρας δὲ μόνος, ἀπαθῆ φησιν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ κοινὸν οὐθὲν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἔχειν. τοιοῦτος δ᾽ ὢν, πῶς γνωρίζει, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν, οὔτε ἐκεῖνος εἴρηκεν, οὔτ᾽ ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές ἐστιν. ὅσοι δ᾽ ἐναντιώσεις ποιοῦσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστᾶσιν. οἱ δὲ, θάτερον τῶν ἐναντίων, οἷον θερμὸν, ἢ ψυχρὸν, ἤ τι τοιοῦτον εἶναι τιθέασιν. διὸ καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἀκολουθοῦσιν. οἱ μὲν τὸ θερμὸν λέγοντες, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ τὸ ζῆν ὠνόμασται. οἱ δὲ τὸ ψυχρὸν, διὰ τὴν ἀναπνοὴν, καὶ τὴν κατάψυξιν καλεῖσθαι ψυχήν.

Τὰ

Τὰ μὲν οὖν παραδεδομένα περὶ ψυχῆς, καὶ δι' ἃς αἰτίας λέγουσιν οὕτω, ταῦτά ἐστιν. ἐπισκεπτέον δὲ, πρῶτον μὲν περὶ κινήσεως. ἴσως γὰρ οὐ μόνον ψεῦδός ἐστι τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοιαύτην εἶναι, οἵαν φασὶν οἱ λέγοντες εἶναι τὴν ψυχὴν τὸ κινοῦν αὑτὸ, ἢ δυνάμενον κινεῖν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ἀδυνάτων τὸ ὑπάρχειν αὐτῇ κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κινοῦν καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι, πρότερον εἴρηται. διχῶς δὲ κινουμένου παντὸς, ἢ γὰρ καθ' ἕτερον, ἢ καθ' αὑτό. καθ' ἕτερον δὲ λέγομεν, ὅσα κινεῖται τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι, οἷον πλωτῆρες. οὐ γὰρ ὁμοίως κινοῦνται τῷ πλοίῳ. τὸ μὲν γὰρ καθ' αὑτὸ κινεῖται. οἱ δὲ τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι, δῆλον δ' ἐπὶ τῶν μορίων. οἰκεία μὲν γάρ ἐστι κίνησις ποδῶν βάσις. αὕτη δὲ καὶ ἀνθρώπων. οὐχ ὑπάρχει δὲ τοῖς πλωτῆρσί τότε. διχῶς δὲ λεγομένου τοῦ κινεῖσθαι, νῦν ἐπισκοποῦμεν περὶ τῆς ψυχῆς, εἰ καθ' αὑτὴν κινεῖται, καὶ μετέχει κινήσεως. τεσσάρων δὲ κινήσεων οὐσῶν, φορᾶς, ἀλλοιώσεως, φθίσεως, αὐξήσεως, ἢ μίαν τούτων κινοῖτ' ἂν, ἢ πλείους, ἢ πάσας. εἰ δὲ κινεῖται μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, φύσει ἂν ὑπάρχοι κίνησις αὐτῇ. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τόπος. πᾶσαι γὰρ αἱ λεχθεῖσαι κινήσεις, ἐν τόπῳ. εἰ δ' ἐστὶν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς τὸ κινεῖν ἑαυ-

νεῖν ἑαυτὴν, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ κινεῖσθαι αὐτῇ ὑπάρξει, ὥσπερ τῷ λευκῷ, ἢ τῷ τριπήχει. κινεῖται γὰρ καὶ ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ᾧ γὰρ ὑπάρχουσιν, ἐκεῖνο κινεῖται τὸ σῶμα. διὸ καὶ οὐκ ἔστι τόπος αὐτῶν. τῆς δὲ ψυχῆς ἔσται, εἴπερ φύσει κινήσεως μετέχει. ἔτι δ' εἰ φύσει κινεῖται, κἂν βίᾳ κινηθείη. κἂν εἰ βίᾳ, καὶ φύσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ ἠρεμίας. εἰς ὃ γὰρ κινεῖται φύσει, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ φύσει. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς ὃ κινεῖται βίᾳ, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ βίᾳ. ποῖαι δὲ βίαιοι τῆς ψυχῆς κινήσεις ἔσονται καὶ ἠρεμίαι, οὐδὲ πλάττειν βουλομένοις ῥᾴδιον ἀποδοῦναι. ἔτι δ' εἰ μὲν ἄνω κινήσεται, πῦρ ἔσται, εἰ δὲ κάτω, γῆ. τούτων γὰρ τῶν σωμάτων αἱ κινήσεις αὗται. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξύ. ἔπειτα δ' εἰ φαίνεται κινοῦσα τὸ σῶμα, ταύτας εὔλογον κινεῖν τὰς κινήσεις, ἃς καὶ αὐτὴ κινεῖται. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀντιστρέψασιν εἰπεῖν ἀληθές. ὅτι κατὰ γένος, καὶ κατὰ εἶδος, ἣν τὸ σῶμα κινεῖται. τὸ δὲ σῶμα κινεῖται, φορᾷ. ὥστε καὶ ἡ ψυχὴ μεταβάλλοι ἂν κατὰ τὸ σῶμα ταύτην, καὶ αὐτὴ, ἢ ὅλη, ἢ κατὰ μόρια μεθισαμένη. εἰ δὲ τοῦτ' ἐνδέχεται, καὶ ἐξελθοῦσαν εἰσιέναι, πάλιν ἐνδέχοιτ' ἄν.

τούτῳ

τούτῳ δ' ἕποιτ' ἂν τὸ ἀνίστασθαι τὰ τεθνεῶτα τῶν ζώων. τὴν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς κίνησιν, κἂν ὑφ' ἑτέρου κινοῖτο, ὠθοίη γὰρ ἂν βίᾳ τὸ ζῷον. οὐ δεῖ δὲ ᾧ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι ἐν τῇ οὐσίᾳ, τοῦτο ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. ὥσπερ οὐδὲ τὸ καθ' αὑτὸ ἀγαθόν, ἢ δι' αὑτό. τὸ μὲν δι' ἄλλο εἶναι, τὸ δ' ἑτέρου ἕνεκα. τὴν δὲ ψυχὴν μάλιστα φαίη τις ἂν ὑπὸ τῶν αἰσθητικῶν κινεῖσθαι, εἴπερ κινεῖται. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ κινεῖ γε αὐτὴ ἑαυτήν, καὶ αὐτὴ κινοῖτ' ἄν. ὥστε εἰ πᾶσα κίνησίς ἐστι τοῦ κινουμένου ᾗ κινεῖται, καὶ ἡ ψυχὴ ἐξίσταιτ' ἂν ἐκ τῆς οὐσίας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αὑτὴν κινεῖ, ἀλλ' ἔστιν ἡ κίνησις τῆς οὐσίας αὐτῆς καθ' αὑτήν. ἔνιοι δὲ καὶ κινεῖν φασι τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἐστιν, ὡς αὐτὴ κινεῖται. οἷον Δημόκριτος παραπλησίως λέγων Φιλίππῳ τῷ κωμῳδοδιδασκάλῳ. φησὶ γὰρ τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην ἀφροδίτην ἐγχέαντα ἄργυρον χυτόν. ὁμοίως δὲ καὶ Δημόκριτος λέγει. κινουμένας γὰρ φησι τὰς ἀδιαιρέτους σφαίρας, διὰ τὸ πεφυκέναι μηδέποτε μένειν, συνεφέλκειν καὶ κινεῖν τὸ σῶμα πᾶν. ἡμεῖς δ' ἐρωτήσωμεν εἰ καὶ ἠρέμησιν ποιεῖ τοῦτ' αὐτό, πῶς δὲ ποιήσει τοῦτο, χαλεπὸν ἢ

καὶ

καὶ ἀδύνατον εἰπεῖν. ὅλως δὲ, οὐχ οὕτως φαίνεται κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῶον, ἀλλὰ διὰ προαιρέσεώς τινος καὶ νοήσεως. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ Τίμαιος φυσιολογεῖ τὴν ψυχὴν κινεῖν τὸ σῶμα, τῷ γὰρ κινεῖσθαι αὐτὴν, καὶ τὸ σῶμα κινεῖν, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι πρὸς αὐτό. συνεστηκυῖαν γὰρ ἐκ τῶν στοιχείων καὶ μεμερισμένην κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς ἀριθμοὺς, ὅπως αἴσθησίν τε καὶ σύμφυτον ἁρμονίαν ἔχῃ, καὶ τὸ πᾶν φέρῃ συμφώνους φορὰς, τὴν εὐθυωρίαν εἰς κύκλον κατέκαμψε, καὶ διελὼν ἐκ τοῦ ἑνὸς κύκλου δύο κύκλους διχῇ συνημμένους, πάλιν τὸν ἕνα διεῖλεν, εἰς ἑπτὰ κύκλους. ὡς οὔσας τὰς τοῦ οὐρανοῦ φορὰς, τὰς τῆς ψυχῆς κινήσεις. πρῶτον μὲν οὖν, οὐ καλῶς, τὸ λέγειν τὴν ψυχὴν μέγεθος εἶναι. τὴν γὰρ τοῦ παντὸς δηλονότι, τοιαύτην εἶναι βούλεται, οἷόνποτ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς. οὐ γὰρ δὴ οἷόν γε ἡ αἰσθητικὴ, οὐδ' οἷον ἡ ἐπιθυμητική. τούτων γὰρ ἡ κίνησις, οὐ κυκλοφορία. ὁ δὲ νοῦς, εἷς καὶ συνεχὴς, ὥσπερ καὶ ἡ νόησις. ἡ δὲ νόησις, τὰ νοήματα. ταῦτα δὲ τῷ ἐφεξῆς ἓν, ὡς ὁ ἀριθμὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ μέγεθος. διόπερ οὐδὲ νοῦς οὕτω συνεχὴς, ἀλλ' ἤτοι ἀμερὴς, ἢ οὐχ ὡς μέγεθός τι συνεχής. πῶς γὰρ δὴ καὶ νοήσει, μέγεθος ὤν, πότερον

καθόλου, ἢ ἐν ὁποιῳοῦν τῶν μορίων τῶν αὐτοῦ. μορίων δὲ, ἤτοι κατὰ μέγεθος, ἢ κατὰ στιγμήν, εἰ δεῖ καὶ τοῦτο μόριον εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν κατὰ στιγμὴν, αὗται δ' ἄπειροι, δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξεισιν. εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπειράκις νοήσει τὸ αὐτό. φαίνεται δὲ καὶ ἅπαξ ἐνδεχόμενον. εἰ δ' ἱκανὸν θιγεῖν ὁτῳοῦν τῶν μορίων, τί δεῖ κύκλῳ κινεῖσθαι ἢ καὶ ὅλως μέγεθος ἔχειν. εἰ δ' ἀναγκαῖον νοῆσαι τῷ ὅλῳ κύκλῳ θίγοντα, τίς ἐστιν ἡ τοῖς μορίοις θίξις. Ἔτι δὲ πῶς νοήσει τὸ μεριστὸν ἀμερεῖ, καὶ τὸ ἀμερὲς, μεριστῷ. ἀναγκαῖον δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν κύκλον τοῦτον. νοῦ μὲν γὰρ κίνησις, νόησις, κύκλου δὲ, περιφορά. εἰ οὖν ἡ νόησις περιφορὰ, καὶ νοῦς ἂν εἴη ὁ κύκλος, οὗ ἡ τοιαύτη περιφορὰ νόησις. ἀεὶ δὲ δή τι νοήσει. δεῖ γὰρ, εἴπερ ἀΐδιος ἡ περιφορά. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἢ πρακτικῶν νοήσεων, ἔστι πέρατα. πᾶσαι γὰρ ἑτέρου χάριν. αἱ δὲ θεωρητικαὶ, τοῖς λόγοις ὁμοίως ὁρίζονται. λόγος δὲ πᾶς, ἢ ὁρισμὸς, ἢ ἀπόδειξις. αἱ δ' ἀποδείξεις, καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἔχουσί πως τέλος τὸν συλλογισμὸν, ἢ τὸ συμπέρασμα. εἰ δὲ μὴ περατοῦνται, ἀλλ' οὐκ ἀνακάμπτουσί γε πάλιν ἐπ' ἀρχήν. προσλαμβάνουσαι δ' ἀεὶ μέσον καὶ ἄκρον, εὐθυποροῦσιν. ἡ δὲ περιφορὰ πά-

λιν

λιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀνακάμπτει. οἱ δ' ὁρισμοὶ πάντες πεπερασμένοι. Ἔτι εἰ ἡ αὐτὴ περιφορὰ πολλάκις δεήσει, πολλάκις νοεῖν τὸ αὐτό. ἔτι δὲ καὶ ἡ νόησις ἔοικεν ἠρεμήσει τινὶ, καὶ ἐπιστάσει μᾶλλον, ἢ κινήσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ συλλογισμός. ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ μακάριόν γε τὸ μὴ ῥᾴδιον. ἀλλὰ βίαιον. εἰ δ' ἐστιν ἡ κίνησις αὐτῆς μὴ οὐσία, παρὰ φύσιν κινοῖτο ἄν. ἐπίπονον δὲ καὶ τὸ μεμῖχθαι, τῷ σώματι, μὴ δυνάμενον ἀπολυθῆναι, καὶ προσέτι φευκτὸν, εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ, μὴ μετὰ σώματος εἶναι. καθάπερ εἴωθέ τε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ. ἄδηλος δὲ καὶ τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι τὸν οὐρανὸν ἡ αἰτία, οὔτε γὰρ τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία, αἰτία τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὕτω κινεῖται, οὔτε τὸ σῶμα αἴτιον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μᾶλλον ἐκείνῳ. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅτι βέλτιον λέγεται. καίτοι γ' ἐχρῆν τὸν θεὸν διὰ τοῦτο, κύκλῳ ποιεῖν φέρεσθαι τὴν ψυχήν. ὅτι βέλτιον αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι τοῦ μένειν, κινεῖσθαι δ' οὕτως ἢ ἄλλως. Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη σκέψις ἑτέρων λόγων οἰκειοτέρα, ταύτην μὲν ἀφῶμεν τανῦν. ἐκεῖνο δὲ ἄτοπον συμβαίνει καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τοῖς πλείστοις τῶν περὶ ψυχῆς. συνάπτουσι γὰρ καὶ τιθέασιν εἰς σῶμα τὴν ψυχὴν, οὐδὲ

προσδιορίσαντες διὰ τίνα αἰτίαν καὶ πῶς ἔχοντος τοῦ σώματος. καίτοι δόξειεν ἂν τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι, διὰ γὰρ τὴν κοινωνίαν, τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ, πάσχει, καὶ τὸ μὲν, κινεῖται, τὸ δὲ, κινεῖ. τούτων δὲ οὐδὲν ὑπάρχει πρὸς ἄλληλα τοῖς τυχοῦσιν. οἱ δὲ, μόνον ἐπιχειροῦσι λέγειν ποῖόν τι ἡ ψυχή, περὶ δὲ τοῦ δεξομένου σώματος, οὐδὲν ἔτι προσδιορίζουσιν. ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς πυθαγορικοὺς μύθους, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα. δοκεῖ γὰρ ἕκαστον ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφήν. παραπλήσιον δὲ λέγουσιν ὥσπερ εἴ τις φαίη, τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐλοὺς ἐνδύεσθαι. δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην, χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν, τῷ σώματι. καὶ ἄλλη δέ τις δόξα παραδέδοται περὶ ψυχῆς, πιθανὴ μὲν, πολλοῖς, καὶ οὐδὲ μιᾶς ἧττον τῶν λεγομένων, λόγους δὲ ὥσπερ εὐθύνας δεδωκυῖα, καὶ τοῖς ἐν κοινῷ λεγομένοις λόγοις. ἁρμονίαν γάρ τινα αὐτὴν λέγουσι. καὶ γὰρ τὴν ἁρμονίαν, κρᾶσιν καὶ σύνθεσίν τινα ἐναντίων εἶναι, καὶ τὸ σῶμα συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντίων. καίτοι γε ἡ μὲν ἁρμονία, λόγος τίς ἐστι τῶν μιχθέντων ἢ σύνθεσις. τὴν δὲ ψυχὴν οὐδέτερον τούτων εἶναι οἷόν τε. ἔτι δὲ τὸ κινεῖν οὐκ ἔστιν ἁρμονίας,

μονίας, ψυχῇ δὲ τοῦτ᾽ ἀπονέμουσι πάντες, μάλισθ᾽ ὡς εἰπεῖν. ἁρμόζει δὲ μᾶλλον καθ᾽ ὑγείας λέγειν ἁρμονίαν, καὶ ὅλως τῶν σωματικῶν ἀρετῶν, ἢ κατὰ ψυχῆς. φανερώτατον δ᾽ εἴ τις ἀποδιδόναι πειραθείη τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἁρμονίᾳ τινί. χαλεπὸν γὰρ ἐφαρμόζειν. Ἔτι δὲ εἰ λέγοιμεν τὴν ἁρμονίαν, εἰς δύο ἀποβλέποντες, κυριώτατα μὲν τῶν μεγεθῶν, ἐν τοῖς ἔχουσι κίνησιν καὶ θέσιν τὴν σύνθεσιν αὐτῶν. ἐπειδὰν οὕτω συναρμόζωσιν, ὥστε μηδὲν συγγενὲς παραδέχεσθαι. ἐντεῦθεν δὲ, καὶ τὸν τῶν μεμιγμένων λόγον. οὐδετέρως μὲν οὖν εὔλογον. οὐδὲ σύνθεσις τῶν τοῦ σώματος μερῶν, λίαν εὐεξέταστος. πολλαί τε γὰρ συνθέσεις τῶν μερῶν, καὶ πολλαχῶς. τίνος οὖν ἢ πῶς ὑπολαβεῖν χρὴ τὸν νοῦν σύνθεσιν εἶναι, ἢ καὶ τὸ αἰσθητὸν, ἢ ὀρεκτικόν. ὁμοίως δὲ ἄτοπον, καὶ τὸν λόγον τῆς μίξεως εἶναι τὴν ψυχήν. οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον ἡ μίξις τῶν στοιχείων, καθ᾽ ἣν σὰρξ, καὶ καθ᾽ ἣν ὀστοῦν. συμβήσεται οὖν πολλάς τε ψυχὰς ἔχειν, καὶ κατὰ πᾶν τὸ σῶμα, εἴπερ πάντα μὲν ἐκ τῶν στοιχείων μεμιγμένων. ὁ δὲ τῆς μίξεως λόγος, ἁρμονία καὶ ψυχή. Ἀπαιτήσειε δ᾽ ἄν τις τοῦτό γε καὶ παρ᾽ Ἐμπεδοκλέους, ἕκαστον γὰρ αὐτῶν λόγῳ

τινί φησιν εἶναι. πότερον γὰρ λόγος ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἢ μᾶλλον ἕτερόν τι οὖσα, ἐγγίνεται τοῖς μέλεσιν. Ἔτι δὲ πότερον ἡ φιλία τῆς τυχούσης αἰτία μίξεως, ἢ τῆς κατὰ τὸν λόγον. καὶ αὕτη πότερον ὁ λόγος ἐστὶν, ἢ παρὰ τὸν λόγον ἕτερόν τι. Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀπορίας. εἰ δ' ἐστὶν ἕτερον ἡ ψυχὴ τῆς μίξεως, τί δήποτε ἅμα τῷ σαρκὶ εἶναι ἀναιρεῖται καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις μορίοις τοῦ ζώου. πρὸς τούτοις εἴπερ μὴ ἕκαστον τῶν μορίων ψυχὴν ἔχει, εἰ μὴ ἔστιν ἡ ψυχὴ ὁ λόγος τῆς μίξεως, τί ἐστιν ὃ φθείρεται τῆς ψυχῆς ἀπολιπούσης. ὅτι μὲν οὖν οὔθ' ἁρμονίαν οἷόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν, οὔτε κύκλῳ περιφέρεσθαι, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ κινεῖσθαι καθάπερ εἴπομεν ἔστι, καὶ κινεῖν ἑαυτήν. οἷον κινεῖσθαι μὲν ἐν ᾧ ἐστί. τοῦτο δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς ψυχῆς. ἄλλως δὲ οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι κατὰ τόπον αὐτήν. Εὐλογώτερον δ' ἀπορήσειεν ἄν τις περὶ αὐτῆς, ὡς κινουμένης, εἰς τὰ τοιαῦτα ἀποβλέψας. φαμὲν γὰρ τὴν ψυχὴν, λυπεῖσθαι, χαίρειν, θαρρεῖν φοβεῖσθαι, ἔτι δὲ ὀργίζεσθαι τε καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι. ταῦτα δὲ πάντα, κινήσεις εἶναι δοκοῦσιν. ὅθεν οἰηθείη τις ἂν, αὐτὴν κινεῖσθαι, τὸ δὲ, οὐκ ἔστι ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ καὶ ὅτι μά-

λιστα τὸ λυπεῖσθαι ἢ χαίρειν, ἢ διανοεῖσθαι κινήσεις εἰσί, καὶ ἕκαστον κινεῖσθαι τούτων. τὸ δὲ κινεῖσθαι, ἔστιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς. οἷον, τὸ ὀργίζεσθαι ἢ φοβεῖσθαι, τῷ τὴν καρδίαν ὡδὶ κινεῖσθαι, τὸ δὲ, διανοεῖσθαι, ἢ τοιοῦτον, ἴσως δὲ ἕτερόν τι. τούτων δὲ συμβαίνει τὰ μὲν κατὰ φοράν τινῶν κινουμένων, τὰ δὲ, κατὰ ἀλλοίωσιν, ποῖα δὲ καὶ πῶς, ἕτερός ἐστι λόγος. τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχὴν, ὅμοιον κἂν εἴ τις λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν, ἢ οἰκοδομεῖν. βέλτιον γὰρ ἴσως, μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν ἢ μανθάνειν, ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον τῇ ψυχῇ. τοῦτο δὲ μὴ ὡς ἐν ἐκείνῃ τῆς κινήσεως οὔσης, ἀλλ᾽ ὁτὲ μὲν, μέχρις ἐκείνης, ὁτὲ δὲ, ἀπ᾽ ἐκείνης. οἷον, ἡ μὲν αἴσθησις ἀπὸ τωνδὶ, ἡ δ᾽ ἀνάμνησις ἀπ᾽ ἐκείνης. ἐπὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κινήσεις ἢ μονάς. ὁ δὲ νοῦς, ἔοικεν ἐγγίνεσθαι, οὐσία τις οὖσα, καὶ οὐ φθείρεσθαι, μάλιστα γὰρ ἐφθείρετ᾽ ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρᾳ ἀμαυρώσεως. νυνὶ δ᾽ ὥσπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει. εἰ γὰρ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα τοιονδὶ, βλέποι ἂν, ὥσπερ καὶ ὁ νέος, ὥστε τὸ γῆρας, οὐ τῷ τὴν ψυχήν τι πεπονθέναι τι, ἀλλ᾽ ἐν ᾧ. καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις, καὶ τὸ νοεῖν δὴ καὶ τὸ θεωρεῖν μαραίνεται,

ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου, αὐτὸ δὲ ἀπαθές ἐστι,
τὸ δὲ διανοεῖσθαι καὶ φιλεῖν ἢ μισεῖν, οὐκ ἔστιν ἐκεί-
νου πάθη, ἀλλὰ τουδὶ, τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖ-
νο ἔχει. διὸ καὶ τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημο-
νεύει, οὔτε φιλεῖ. οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ,
ὃ ἀπόλωλεν. ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπα-
θές ἐστι. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι τὴν ψυ-
χὴν, φανερὸν ἐκ τούτου. εἰ δ' ὅλως μὴ κινεῖται,
δῆλον ὡς οὐδὲ ὑφ' ἑαυτῆς. Πολὺ δὲ τῶν εἰρημέ-
νων ἀλογώτατον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυ-
χὴν κινοῦνθ' ἑαυτόν. ὑπάρχει γὰρ αὐτοῖς ἀδύνα-
τα, πρῶτα μὲν, τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνον-
τα, ἴδια δὲ, ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμόν. πῶς γὰρ
χρὴ νοῆσαι μονάδα κινουμένην, καὶ ὑπὸ τίνος,
καὶ πῶς, ἀμερῆ, καὶ ἀδιάφορον οὖσαν. εἰ γάρ ἐστι
κινητικὴ, καὶ κινητὴ, διαφέρειν δεῖ. Ἔτι δ' ἐπεί
φασι κινηθεῖσαν γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν,
στιγμὴν δὲ, γραμμὴν, καὶ αἱ τῶν μονάδων κινή-
σεις, γραμμαὶ ἔσονται. ἡ γὰρ στιγμὴ μονάς ἐστι θέ-
σιν ἔχουσα. ὁ δ' ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς. ἤδη πού ἐστι,
καὶ θέσιν ἔχει. Ἔτι δ' ἀριθμοῦ μὲν, ἐὰν ἀφέλῃ
τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμός,
τὰ δὲ φυτὰ καὶ τῶν ζώων πολλὰ διαιρούμενα, ζῇ,

καὶ

καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν τῷ εἴδει. Δό-
ξειε δ' ἂν οὐδὲν διαφέρειν, μονάδας λέγειν, ἢ σω-
μάτια σμικρά. καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαι-
ρίων, ἐὰν γίνωνται στιγμαί, μόνον δὲ μένῃ τὸ πο-
σόν, ἔσται τι ἐν αὐτῷ, τὸ μὲν, κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον.
ὥσπερ ἐν τῷ μεγέθει. οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέ-
ρειν ἢ σμικρότητι τοῦτο συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἀλλ'
ὅτι ποσόν. διὸ ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸ κινῆσαν τὰς
μονάδας. εἰ δ' ἐν τῷ ζώῳ, τὸ κινοῦν ἡ ψυχὴ, καὶ
ἐν τῷ ἀριθμῷ, ὥστε οὐ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον
ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ κινοῦν μόνον. ἐνδέχεται δὲ δή
πως μονάδα ταύτα εἶναι. δεῖ καὶ ὑπάρχειν αὐ-
τῆς διαφορὰν πρὸς τὰς ἄλλας. στιγμῆς δὲ μονα-
δικῆς, τίς ἂν εἴη διαφορὰ, πλὴν θέσις; εἰ μὲν οὖν
εἰσὶν ἕτεραι αἱ ἐν τῷ σώματι μονάδες, ἢ στιγμαὶ,
ἐν τῷ αὐτῷ ἔσονται αἱ μονάδες. καθέξει γὰρ χώ-
ραν στιγμῆς. καίτοι τί κωλύει ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι,
εἰ δύο καὶ ἀπείρους; ὧν γὰρ ὁ τόπος ἀδιαίρετος,
καὶ αὐτά. εἰ δ' αἱ ἐν τῷ σώματι στιγμαί εἰσιν ὁ
ἀριθμὸς ὁ τῆς ψυχῆς. ἢ εἰ ὁ ἐκ τῶν ἐν τῷ σώματι
στιγμῶν ἀριθμὸς ἡ ψυχὴ, διατί οὐ πάντα ψυχὴν
ἔχουσι τὰ σώματα; στιγμαὶ γὰρ ἐν ἅπασι δοκοῦ-
σι εἶναι, καὶ ἄπειροι. ἔτι δὲ πῶς οἷόν τε χωρίζεσθαι

τὰς ψυχὰς καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωμάτων, εἴγε μὴ διαιροῦνται αἱ γραμμαὶ εἰς στιγμάς. συμβαίνει καθάπερ εἴπομεν, τῇ μὲν, ταὐτὸ λέγειν τοῖς σῶμα λεπτομερὲς αὐτὴν τιθεῖσι. τῇ δ' ὥσπερ Δημόκριτος κινεῖσθαί φησιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς, ἴδιον τὸ ἄτοπον. εἴπερ γάρ ἐστιν ἡ ψυχὴ ἐν παντὶ τῷ αἰσθανομένῳ, ἀναγκαῖον ἐν τῷ αὐτῷ δύο εἶναι σώματα, εἰ σῶμά τι ἡ ψυχή. τοῖς δ' ἀριθμὸν λέγουσιν ἐν τῇ μιᾷ στιγμῇ, πολλὰς στιγμάς, ἢ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχειν. εἰ μὴ διαφέρων τις ἀριθμὸς ἐγγίνεται, καὶ ἄλλος τις τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν, συμβαίνει τε τὸ σῶμα κινεῖσθαι τὸ ζῶον, ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ καθάπερ καὶ Δημόκριτον ἔφαμεν, αὐτὸ κινεῖν. τί γὰρ διαφέρειν σφαίρας λέγειν μικρὰς, ἢ μονάδας μεγάλας, ἢ ὅλως μονάδας φερομένας;. ἀμφοτέρας γὰρ ἀναγκαῖον κινεῖν τὸ ζῶον, τῷ κινεῖσθαι αὐτάς. τοῖς δὴ συμπλέξασιν εἰς τὸ αὐτὸ κίνησιν καὶ ἀριθμὸν, ταῦτά τε συμβαίνει καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. οὐ γὰρ μόνον ὁρισμὸν ψυχῆς ἀδύνατον τοῦτον εἶναι, ἀλλὰ καὶ συμβεβηκός. δῆλον δ' εἴ τις ἐπιχειρήσειεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἀποδιδόναι. οἷον λογισμοὺς, αἰσθήσεις, ἡδονάς,

νάς, λύπας, ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ὥσπερ γὰρ εἴπομεν πρότερον, οὐδὲ μαντεύσασθαι ῥᾴδιον ἐξ αὐτῶν. τριῶν δὲ τρόπων παραδεδομένων, καθ' οὓς ὁρίζονται τὴν ψυχὴν, οἱ μὲν, τὸ κινητικώτατον ἀπεφήναντο, τῷ κινεῖν ἑαυτό, οἱ δὲ, σῶμα τὸ λεπτομερέστατον, ἢ τὸ ἀσωματώτατον τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ τινὰς ἀπορίας τε καὶ ὑπεναντιώσεις ἔχει, διεληλύθαμεν σχεδόν. λείπεται δ' ἐπισκέψασθαι, πῶς λέγεται τὸ ἐκ τῶν στοιχείων αὐτὴν εἶναι. λέγουσι μὲν γὰρ, ἵν' αἰσθάνηταί τε τῶν ὄντων, καὶ ἕκαστον γνωρίζῃ. ἀναγκαῖον δὲ συμβαίνειν πολλὰ, καὶ ἀδύνατα τῷ λόγῳ. τιθέντες γὰρ γνωρίζειν τῷ ὁμοίῳ, ὥσπερ ἂν εἰ τὴν ψυχὴν τὰ πράγματα †τίθεντοι [†τιθέντες]. οὐκ ἔστι δὲ μόνα ταῦτα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα. μᾶλλον δὲ ἴσως ἄπειρα τὸν ἀριθμὸν, τὰ ἐκ τούτων. ἐξ ὧν μὲν οὖν ἐστιν ἕκαστον τούτων, ἔστω γινώσκειν τὴν ψυχὴν καὶ αἰσθάνεσθαι. ἀλλὰ τὸ σύνολον τίνι γνωριεῖ, ἢ αἰσθήσεται, οἷον, τί θεός, ἢ ἄνθρωπος, ἢ σάρξ, ἢ ὀστοῦν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁτιοῦν ἄλλο τῶν συνθέτων. οὐ γὰρ ὁπωσοῦν ἔχοντα τὰ στοιχεῖα τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ λόγῳ τινὶ καὶ συνθέσει. καθάπερ φησὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὸ ὀστοῦν. ἡ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι, τὰ δύο τῶν

ὀκτὼ

ὀκτὼ μοιράων λάχε νήστιδος αἴγλης. τέσσαρα δ' ἡφαίστοιο, τὰ δ' ὀστέα, λευκὰ γένοντο. οὐδὲν οὖν ὄφελος εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ψυχῇ, εἰ μὴ καὶ οἱ λόγοι ἐνέσονται, καὶ ἡ σύνθεσις. γνωριεῖ γὰρ ἕκαστον, τὸ ὅμοιον. τὸ δ' ὀστοῦν ἢ τὸν ἄνθρωπον οὐδέν, εἰ μὴ ταῦτ' ἐνέσται. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, οὐθὲν δεῖ λέγειν. τίς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν, εἰ ἔνεστιν ἐν τῇ ψυχῇ λίθος, ἢ ἄνθρωπος, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ μὴ ἀγαθόν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ, πολλαχῶς λεγομένου τοῦ ὄντος, σημαίνει γὰρ τὸ μὲν, τόδε τι, τὸ δὲ ποσὸν, ἢ ποιὸν, ἢ καί τινα ἄλλην τῶν διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν, πότερον ἐξ ἁπάντων ἔσται ἡ ψυχή, ἢ οὔ. ἀλλ' οὐ δοκεῖ κοινὰ πάντων εἶναι στοιχεῖα, ἆρ' οὖν ὅσα τῶν οὐσιῶν, ἐκ τούτων μόνων. πῶς οὖν γινώσκει ὅτι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἢ φήσουσιν ἑκάστου γένους εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ἰδίας, ἐξ ὧν τὴν ψυχὴν συνεστάναι. ἔσται ἄρα καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ οὐσία, ἀλλ' ἀδύνατον ἐκ τῶν τοῦ ποσοῦ στοιχείων, οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ποσόν. τοῖς δὴ λέγουσιν ἐκ πάντων, ταῦτά τε καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνειν. ἄτοπον δὲ τὸ φάναι μὲν ἀπαθὲς εἶναι τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, αἰσθάνεσθαι δὲ τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου, καὶ γινώσκειν

τῷ

τῷ ὁμοίῳ, τὸ ὅμοιον. τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τι καὶ κινεῖσθαι τιθέασιν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ νοεῖν τε καὶ γινώσκειν. Πολλὰς δὲ ἀπορίας καὶ δυσχερείας ἔχοντος τοῦ λέγειν καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς, ὡς τοῖς σωματικοῖς στοιχείοις ἕκαστα γνωρίζεται καὶ πρὸς τὸ ὅμοιον, μαρτυρεῖ τὸ νῦν λεχθέν. ὅσα γὰρ φύσει ἐν τοῖς τῶν ζῴων σώμασιν ἁπλῶς γῆς. οἷον, ὀστᾶ νεῦρα, τρίχες, οὐδενὸς αἰσθάνεσθαι δοκεῖ, ὥστε οὐδὲ τῶν ὁμοίων, καίτοι προσῆκεν. Ἔτι δ' ἑκάστῃ τῶν ἀρχῶν, ἄγνοια πλείων ἢ σύνεσις ὑπάρξει. γνώσεται μὲν γὰρ ἓν ἕκαστον, πολλὰ δ' ἀγνοήσει. πάντα γὰρ τὰ ἄλλα. συμβαίνει δ' Ἐμπεδοκλεῖ γε καὶ ἀφρονέστατον εἶναι τὸν θεόν. μόνος γὰρ τῶν στοιχείων ἓν οὐ γνωριεῖ τὸ νεῖκος, τὰ δὲ θνητὰ, πάντα, ἐκ πάντων γὰρ ἕκαστον. Ὅλως δὲ διὰ τίν' αἰτίαν, οὐχ ἅπαντα ψυχὴν ἔχει τὰ ὄντα. ἐπειδὴ πᾶν ἢ στοιχεῖον, ἢ ἐκ στοιχείου ἑνὸς, ἢ ἐκ πλειόνων, ἢ πάντων, ἀναγκαῖον γὰρ ἐστὶν ἕν, ἢ γινώσκειν, ἢ τινὰ, ἢ πάντα. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ ἑνοποιοῦν αὐτά. ὕλη γὰρ ἔοικε τά γε στοιχεῖα εἶναι. κυριώτατον γὰρ ἐκεῖνο τὸ συνέχον ὅ, τί ποτέ ἐστι. τῆς δὲ ψυχῆς, εἶναί τι κρεῖττον καὶ ἄρχον, ἀδύνατον. ἀδυνατώτερον δ' ἔτι, τοῦ νοῦ, εὐλογώτατον

γὰρ

γὰρ εἶναι τοῦτο προγενέστατον καὶ κύριον κατὰ φύσιν, τὰ δὲ στοιχεῖά φασι πρῶτα τῶν ὄντων εἶναι. πάντες δὲ καὶ οἱ διὰ τὸ γνωρίζειν καὶ αἰσθάνεσθαι τὴν ψυχὴν τὰ ὄντα, ἐκ τῶν στοιχείων λέγοντες αὐτὴν καὶ οἱ τὸ κινητικώτατον, οὐ περὶ ἁπάσης λέγουσι ψυχῆς. οὔτε γὰρ τὰ αἰσθανόμενα πάντα κινητικά. φαίνεται γὰρ εἶναί τινα μόνιμα τῶν ζῴων κατὰ τόπον. καίτοι δοκεῖ γε ταύτην μόνην τῶν κινήσεων, κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῷον, ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τὸν νοῦν καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι. φαίνεται γὰρ τά τε φυτὰ ζῆν, οὐ μετέχοντα φορᾶς οὐδ' αἰσθήσεως, καὶ τῶν ζῴων πολλὰ διάνοιαν οὐκ ἔχειν. εἰ δέ τις καὶ ταῦτα παραχωρήσειε, καὶ θείη τὸν νοῦν μέρος τι τῆς ψυχῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθητικόν, οὐδ' ἂν οὕτω λέγοιεν καθόλου περὶ πάσης ψυχῆς, οὐδὲ ὅλης οὐδὲ περὶ μιᾶς. τοῦτο δὲ πέπονθε καὶ ὁ ἐν τοῖς ὀρφικοῖς ἔπεσι λόγος. φησὶ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ ὅλου εἰσιέναι, ἀναπνεόντων φερομένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων, οὐχ οἷόν τε δὲ τοῖς φυτοῖς τοῦτο συμβαίνειν, οὐδὲ τῶν ζῴων ἐνίοις, εἴπερ μὴ πάντα ἀναπνέουσι. τοῦτο δὲ λέληθε τοὺς οὕτως ὑπειληφότας, εἴπερ δεῖ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖν οὐθέν, δεῖ δ' ἐξ ἁπάν-

των

τῶν. ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος τῆς ἐναντιώσεως,
ἑαυτό τε κρίνειν καὶ τὸ ἀντικείμενον. καὶ γὰρ τῷ
εὐθεῖ καὶ αὐτό, καὶ τὸ καμπύλον γινώσκομεν. κρι-
τὴς γὰρ ἀμφοῖν ὁ κανών. τὸ δὲ καμπύλον, οὔθ'
ἑαυτοῦ, οὔτε τοῦ εὐθέος. καὶ ἐν τῷ ὅλῳ δέ τινες αὐτὴν
μεμῖχθαί φασιν. ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς ᾠήθη πάν-
τα πλήρη θεῶν εἶναι. τοῦτο δὲ ἔχει τινὰς ἀπορίας.
διὰ τίνα μὲν γὰρ αἰτίαν ἐν τῷ ἀέρι ἢ ἐν τῷ πυ-
ρὶ οὖσα ἡ ψυχή, οὐ ποιεῖ ζῷον, ἐν δὲ τοῖς μικτοῖς.
καὶ ταῦτα βελτίων ἐν τούτοις εἶναι δοκοῦσα. ἐπι-
ζητήσειε γὰρ ἄν τις, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν ἡ ἐν τῷ
ἀέρι ψυχὴ τῆς ἐν τοῖς ζῴοις βελτίων ἐστὶ καὶ ἀθα-
νατωτέρα. Συμβαίνει δ' ἀμφοτέρας ἄτοπον καὶ
παράλογον. καὶ γὰρ τὸ λέγειν ζῷον τὸ πῦρ, ἢ τὸν
ἀέρα, τῶν παραλογωτέρων ἐστί. καὶ μὴ λέγειν ζῷα
ψυχῆς ἐνούσης, ἄτοπον ὑπολαβεῖν ἐοίκασι τὴν
ψυχὴν εἶναι ἐν τούτοις, ὅτι τὸ ὅλον τοῖς μορίοις
ὁμοειδές. ὥστ' ἀναγκαίως αὐτοῖς λέγειν καὶ τὴν
ψυχὴν ὁμοειδῆ τοῖς μορίοις εἶναι. εἰ τὸ ἀπολαβεῖν
τι περὶ τοῦ περιέχοντος ἐν τοῖς ζῴοις ἔμψυχα ζῷα
γίνεται. εἰ δ' ὁ μὲν ἀὴρ διασπώμενος, ὁμοειδής.
ἡ δὲ ψυχὴ ἀνομοιομερής, τὸ μέν τι αὐτῆς ὑπάρ-
ξει δῆλον ὅτι τὸ δ' οὐχ ὑπάρξει, ἀναγκαῖον οὖν

αὐτὴν

αὐτὴν ἢ ὁμοιομερῆ εἶναι, ἢ μὴ ἐνυπάρχειν ἐν ὁτῳοῦν μορίῳ τοῦ παντός. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὔτε τὸ γινώσκειν ὑπάρχει ψυχῇ διὰ τὸ ἐκ τῶν στοιχείων εἶναι, οὔτε τὸ κινεῖσθαι αὐτὴν καλῶς οὐδ᾽ ἀληθῶς λέγεται. ἐπειδὴ τὸ γινώσκειν ψυχῆς ἐστι, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαί τε καὶ δοξάζειν. ἔτι δὲ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ βούλεσθαι, καὶ ὅλως ὀρέξεις. γίνεται δὲ καὶ ἡ κατὰ τόπον κίνησις τοῖς ζώοις ὑπὸ ψυχῆς. ἔτι δὲ αὔξησίς τε καὶ ἀκμὴ καὶ φθίσις, πότερον ὅλῃ τῇ ψυχῇ τούτων ἕκαστον ὑπάρχει, καὶ πάσῃ νοοῦμέν τε καὶ αἰσθανόμεθα καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ποιοῦμέν τε καὶ πάσχομεν, ἢ μορίοις ἑτέροις ἕτερα. καὶ τὸ ζῆν δὲ πότερον ἔν τινι τούτων ἐστὶν, ἢ καὶ ἐν πλείοσιν, ἢ καὶ ἐν πᾶσιν, ἢ καὶ ἄλλο τι αἴτιον. λέγουσι δέ τινες μεριστὴν αὐτὴν εἶναι, καὶ ἄλλο μὲν νοεῖν, ἄλλο δὲ ἐπιθυμεῖν. τί οὖν δή ποτε συνέχει τὴν ψυχὴν, εἰ μεριστὴ πέφυκεν. οὐ γὰρ δή γε τὸ σῶμα. δοκεῖ γὰρ τοὐναντίον μᾶλλον ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα συνέχειν. ἐξελθούσης γοῦν διαπνεῖται καὶ σήπεται. εἰ οὖν ἕτερόν τι μίαν αὐτὴν ποιεῖ, ἐκεῖνο μάλιστ᾽ ἂν εἴη ἡ ψυχή. δεήσει δὲ πάλιν κἀκεῖνο ζητεῖν, πότερον ἓν, ἢ πολυμερές. εἰ μὲν γὰρ ἕν, διὰ τί οὐκ εὐθὺς καὶ τὴν ψυχὴν ἓν

εἶναι.

εἶναι. εἰ δὲ μεριστὸν, πάλιν ὁ λόγος ζητήσει, τί τὸ
συνέχον ἐκεῖνο. καὶ οὕτω δὴ πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἄπει-
ρον. Ἀπορήσειε δ᾽ ἄν τις καὶ περὶ τῶν μορίων αὐ-
τῆς τίνα δύναμιν ἔχει ἕκαστον ἐν τῷ σώματι. εἰ
γὰρ ὅλη ἡ ψυχὴ, πᾶν τὸ σῶμα συνέχει, προσή-
κει καὶ τῶν μορίων ἕκαστον συνέχειν τι τοῦ σώμα-
τος. τοῦτο δὲ ἔοικεν ἀδυνάτῳ. ποῖον γὰρ μόριον ἢ
πῶς ὁ νοῦς συνέξει, χαλεπὸν καὶ πλάσαι. φαίνε-
ται δὲ καὶ τὰ φυτὰ διαιρούμενα ζῆν, καὶ τῶν ζώων
ἔνια τῶν ἐντόμων, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχοντα ψυχὴν
τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ ἀριθμῷ. ἑκάτερον γοῦν τῶν μο-
ρίων, αἴσθησιν ἔχει καὶ κινεῖται κατὰ τόπον, ἐπί
τινα χρόνον. εἰ δὲ μὴ διατελοῦσιν, οὐδὲν ἄτοπον.
ὄργανα γὰρ οὐκ ἔχουσιν ὥστε σώζειν τὴν φύσιν.
ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τῶν μορίων ἅπαντα
ἐνυπάρχει τὰ μόρια τῆς ψυχῆς. καὶ ὁμοειδῆ εἰσιν
ἀλλήλοις, καὶ τῇ ὅλῃ ἀλλήλων μὲν, ὡς οὐ χωριστὰ
ὄντα, τῆς δὲ ὅλης ψυχῆς, ὡς διαιρετῆς οὔσης. ἔοικε
δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς ἀρχή τις εἶναι. μόνης γὰρ
ταύτης κοινωνεῖ καὶ ζῶα, καὶ φυτά. καὶ αὕτη μὲν
χωρίζεται τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς, αἴσθησιν δὲ, οὐ-
δὲν ἄνευ ταύτης ἔχει.

Τέλος τοῦ α.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ, ΤΟ Β.

Περὶ δὲ τὰ παραδεδομένα περὶ ψυχῆς τῶν ἄλλων ἐφ' ὅσον ἕκαστος ἀπεφήνατο, πρότερον εἴρηται. νῦν ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς πάλιν ἐπανίωμεν, πειρώμενοι διορίσαι τί ἐστι ψυχή, καὶ τίς ἂν εἴη κοινότατος λόγος αὐτῆς. λέγομεν δὴ γένος ἕν τι τῶν ὄντων, τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην, ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι, ἕτερον δέ, μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι, καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη, δύναμις, τὸ δὲ εἶδος, ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο, διχῶς. τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη, τὸ δέ, ὡς τὸ θεωρεῖν. οὐσίαι δὲ μάλιστα εἶναι δοκοῦσι τὰ σώματα, καὶ τούτων, τὰ φυσικά. ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ἀρχαί, τῶν δὲ φυσικῶν, τὰ μὲν ἔχει ζωήν, τὰ δὲ οὐκ ἔχει. ζωὴν δὲ λέγομεν τὴν δι' αὑτοῦ τροφήν τε καὶ αὔξησιν καὶ φθίσιν. ὥστε πᾶν σῶμα φυσικὸν μετέχον ζωῆς, οὐσία ἂν εἴη, οὐσία δ' οὕτως, ὡς συνθέτη. ἐπεὶ δ' ἐστὶ σῶμα τοιόνδε, ζωὴν γὰρ ἔχον, οὐκ ἂν εἴη τὸ σῶμα ψυχή. οὐ γάρ ἐστι τῶν καθ' ὑποκειμένου τὸ σῶμα, μᾶλλον δὲ ὡς ὑποκείμενον καὶ ὕλη. ἀναγκαῖον ἄρα

τὴν

τὴν ψυχὴν, οὐσίαν εἶναι, ὡς εἶδος σώματος φυσικοῦ, δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. ἡ δ' οὐσία ἐντελέχεια, τοιούτου ἄρα σώματος ἐντελέχεια. αὕτη δὲ λέγεται διχῶς. ἡ μὲν ὡς ἐπιστήμη, ἡ δὲ, ὡς τὸ θεωρεῖν. φανερὸν οὖν ὅτι ὡς ἐπιστήμη. ἐν γὰρ τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχὴν, ὕπνος καὶ ἐγρήγορσις ἐστίν. ἀνάλογον δὲ ἡ μὲν ἐγρήγορσις, τῷ θεωρεῖν, ὁ δ' ὕπνος, τῷ ἔχειν. καὶ μὴ ἐνεργεῖν. προτέρα δὲ τῇ γενέσει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη. διὸ ψυχή ἐστιν, ἐντελέχεια ἡ πρώτη, σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει, τοιοῦτον, δὲ, ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. ὄργανα δὲ καὶ τὰ τῶν φυτῶν μέρη, ἀλλὰ παντελῶς ἁπλᾶ. οἷον τὸ φύλλον, περικαρπίου σκέπασμα. τὸ δὲ περικάρπιον, καρποῦ, αἱ δὲ ῥίζαι τῷ στόματι ἀνάλογον. ἄμφω γὰρ ἕλκει τὴν τροφήν. εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. διὸ καὶ οὐ δεῖ ζητεῖν εἰ ἓν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. ὥσπερ οὐδὲ τὸ κηρὸν καὶ τὸ σχῆμα. οὐδ' ὅλως τὴν ἑκάστου ὕλην, καὶ τὸ οὗ ὕλη, τὸ γὰρ ἓν, καὶ τὸ εἶναι ἐπεὶ πλεοναχῶς λέγεται τὸ κυρίως ἡ ἐντελέχειά ἐστι. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται τί ἐστιν ἡ ψυχή, οὐσία γὰρ ἡ κατὰ τὸν λόγον. τοῦτο δὲ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῳδὶ σώματι, καθάπερ

ἔπι τῶν ὀργάνων φυσικὸν ἦν σῶμα οἷον πέλεκυς· ἦν γὰρ ἂν τὸ πελέκει εἶναι, ἡ οὐσία αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ, τοῦτο. χωρισθείσης γὰρ ταύτης, οὐκ ἂν ἔτι πέλεκυς ἦν, ἀλλ' ἢ ὁμωνύμως. νῦν δ' ἐστὶ πέλεκυς. οὐ γὰρ τοιούτου σώματος τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ λόγος ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ φυσικοῦ τοιουδί, ἔχοντος ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῷ. θεωρεῖν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μερῶν δεῖ τὸ λεχθέν. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτῷ ἦν ἡ ὄψις, αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. ὁ δ' ὀφθαλμὸς, ὕλη ὄψεως, ἧς ἀπολιπούσης, οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως, καθάπερ ὁ λίθινος καὶ γεγραμμένος. Δεῖ δὴ λαβεῖν τὸ ἐπὶ μέρους ἐφ' ὅλου τοῦ ζῶντος σώματος. ἀνάλογον γὰρ ἔχει ὡς τὸ μέρος πρὸς τὸ μέρος, ἡ ὅλη αἴσθησις πρὸς τὸ ὅλον σῶμα τὸ αἰσθητικὸν, ᾗ τοιοῦτον. Ἔστι δὲ, οὐ τὸ ἀποβεβληκὸς τὴν ψυχὴν, τὸ δυνάμει ὂν ὥστε ζῆν, ἀλλὰ τὸ ἔχον· τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ καρπὸς, τὸ δυνάμει τοιονδὶ σῶμα μὲν οὖν ἡ τμῆσις καὶ ἡ ὅρασις, οὕτω καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐντελέχεια. ὡς δὲ ἡ ὄψις καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὀργάνου, ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα, τὸ δυνάμει ὄν. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς, ἡ κόρη καὶ ἡ ὄψις, κἀκεῖ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, τὸ ζῷον. Ὅτι μὲν οὖν

οὐκ

οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος, ἢ μέρη τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον. ἐνίων γὰρ ἡ ἐντελέχεια τῶν μερῶν ἐστὶν αὐτῶν. οὐ μὴν, ἀλλ' ἔνιά γε οὐδὲ κωλύει, διὰ τὸ μηθενὸς εἶναι σώματος ἐντελεχείας. Ἔτι δὲ ἄδηλον, εἰ οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος ἡ ψυχή, ὥσπερ πλωτὴρ πλοίου. τύπῳ μὲν οὖν, ταύτῃ διωρίσθω καὶ ὑπογεγράφθω περὶ ψυχῆς. Ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν, φανερωτέρων δὲ γίγνεται τὸ σαφὲς καὶ κατὰ τὸν λόγον γνωριμώτερον, πειρατέον πάλιν οὕτως ἐπελθεῖν περὶ αὐτῆς. οὐ γὰρ μόνον τὸ ὅτι δεῖ τὸν ὁριστικὸν λόγον δηλοῦν, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν ὅρων λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν ἐνυπάρχειν καὶ ἐμφαίνεσθαι. νῦν δὲ ὥσπερ συμπεράσματ' οἱ λόγοι τῶν ὅρων εἰσίν. οἷον, τί ἐστι τετραγωνισμός, τὸ ἴσον ἑτερομήκει, ὀρθογώνιον εἶναι ἰσόπλευρον. ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος, λόγος τοῦ συμπεράσματος. ὁ δὲ λέγων ὅτι ἐστὶ τετραγωνισμὸς μέσης εὕρεσις, τοῦ πράγματος λέγει τὸ αἴτιον. λέγομεν οὖν ἀρχὴν τῆς σκέψεως τοῦ πράγματος λαβόντες, διώρισθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου, τῷ ζῆν. πλεοναχῶς δὲ τοῦ ζῆν λεγομένου, κἂν ἕν, τι τούτων ὑπάρχῃ μόνον, ζῆν λέγομεν αὐτό. οἷον,

νοῦς, αἴσθησις, κίνησις, καὶ στάσις ἡ κατὰ τόπον. ἔτι κίνησις, ἡ κατὰ τροφὴν καὶ φθίσιν τε καὶ αὔξησιν. διὸ καὶ τὰ φυόμενα πάντα δοκεῖ ζῆν. φαίνεται γὰρ ἐν αὑτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς αὔξησίν τε καὶ φθίσιν λαμβάνουσι κατὰ τοὺς ἐναντίους τρόπους. οὐ γὰρ ἄνω μὲν αὔξεται, κάτω δὲ οὔ, ἀλλ' ὁμοίως ἐπ' ἄμφω καὶ πάντοσε, τρέφεται καὶ ζῇ διὰ τέλους, ἕως ἂν δύνηται λαμβάνειν τροφήν. χωρίζεσθαι δὲ τοῦτο μὲν τῶν ἄλλων, δυνατόν, τὰ δὲ ἄλλα τούτου, ἀδύνατον ἐν τοῖς θνητοῖς. φανερὸν δὲ ἐπὶ τῶν φυομένων. οὐδὲ μία γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει δύναμις ἄλλη ψυχῆς. τὸ μὲν οὖν ζῆν, διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὑπάρχει πᾶσι τοῖς ζῶσι. τὸ δὴ ζῶον, διὰ τὴν αἴσθησιν πρώτως. καὶ γὰρ τὰ μὴ κινούμενα μὴ δ' ἀλλάττοντα τόπον, ἔχοντα δ' αἴσθησιν, ζῶα λέγομεν καὶ οὐ ζῆν μόνον. αἰσθήσεως δ' ὑπάρχει πρῶτον πᾶσιν, ἁφή, καὶ ὥσπερ τὸ θρεπτικὸν δύναται χωρίζεσθαι τῆς ἁφῆς καὶ πάσης αἰσθήσεως, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. θρεπτικὸν δὲ λέγομεν τὸ τοιοῦτον μόριον, τῆς ψυχῆς, οὗ καὶ τὰ φυτὰ μετέχει. τὰ δὲ ζῶα πάντα φαίνεται τὴν ἁπτικὴν αἴσθησιν ἔχοντα. δι' ἣν δ' αἰτίαν

ἑκάτερον,

ἑκάτερον τούτων συμβέβηκεν, ὕστερον ἐροῦμεν. νῦν δ', ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω μόνον, ὅτι ἡ ψυχὴ τούτων ἐστὶν ἀρχὴ τῶν εἰρημένων, καὶ τούτοις ὥρισται, θρεπτικῷ, αἰσθητικῷ, διανοητικῷ, κινήσει. πότερον δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστι ψυχὴ, ἢ μόριον ψυχῆς. καὶ πότερον μόρια, οὕτως ὥστ' εἶναι χωριστὸν λόγῳ μόνον, ἢ καὶ τόπῳ. περὶ μὲν τινῶν οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν, ἔνια δὲ ἀπορίαν ἔχει. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἔνια διαιρούμενα φαίνεται ζῶντα. † παραχωριζόμενα δὲ ἀπ' ἀλλήλων, ὡς οὔσης τῆς ἐν αὐτοῖς ψυχῆς, ἐντελεχείᾳ μὲν μιᾶς ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων, οὕτω καὶ περὶ τὰς ἄλλας διαφορὰς τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐντόμων ἐν τοῖς τεμνομένοις, καὶ γὰρ αἴσθησιν ἑκάτερον τῶν μερῶν ἔχει καὶ κίνησιν τὴν κατὰ τόπον. εἰ δὲ αἴσθησιν, καὶ φαντασίαν καὶ ὄρεξιν. ὅπου μὲν γὰρ αἴσθησις, λύπη τε καὶ ἡδονὴ παρακολουθεῖ. ὅπου δὲ ταῦτα, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐπιθυμία. Περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, οὐδέπω φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι χωριστὰ

† καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων

καθάπερ φασί τινες, πλὴν δὲ λόγῳ ὅτι ἕτερα, φανερόν. αἰσθητικῷ γὰρ εἶναι καὶ δοξαστικῷ ἕτερον, εἴπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ δοξάζειν ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν εἰρημένων. ἔτι δὲ ἐνίοις μὲν τῶν ζώων ἅπανθ' ὑπάρχει, ἐνίοις δὲ ἐλάττω, τοῖς δὲ, ἓν μόνον, τοῦτο δὲ ποιεῖ διαφορὰς τῶν ζώων, διὰ τίνα δ' αἰτίαν σκεπτέον ὕστερον. παραπλήσιον δὲ καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις, συμβέβηκε. τὰ μὲν γὰρ ἔχει πάσας, τὰ δὲ, ἐλάττους, τὰ δὲ μίαν τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀφήν. ἐπεὶ δὲ ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα διχῶς λέγεται, καθάπερ ᾧ ἐπιστάμεθα. τούτων δὲ λέγομεν, τὸ μὲν ἐπιστήμην, τὸ δὲ, ψυχήν. ἑκατέρῳ γὰρ τούτων φαμὲν ἐπίστασθαι. ὁμοίως δὲ καὶ ᾧ ὑγιαίνομεν, τὸ μὲν ὑγιεία, τὸ δὲ μορίῳ τινὶ τοῦ σώματος ἢ καὶ ὅλῳ. τούτων δ' ἡ μὲν ἐπιστήμη καὶ ὑγίεια, μορφὴ καὶ εἶδός τι καὶ λόγος. καὶ οἷον ἐνέργεια τῶν δεκτικῶν, ἡ μὲν τοῦ ἐπιστημονικοῦ, ἡ δὲ τοῦ ὑγιαστικοῦ. δοκεῖ γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι καὶ διατιθεμένῳ, ἡ τῶν ποιητικῶν ὑπάρχειν ἐνέργεια. ἡ ψυχὴ δὲ τοῦτο, ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα, καὶ διανοούμεθα, πρώτως. ὥστε λόγος τις ἂν εἴη καὶ εἶδος, ἀλλ' οὐχ ὡς ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον. τριχῶς γὰρ λεγομένης τῆς οὐσίας

καθάπερ εἴπομεν, ὧν τὸ μὲν, εἶδος, τὸ δὲ, ἐξ
ἀμφοῖν, τούτων δ' ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ, εἶδος,
ἐντελέχεια. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἔμψυχον, οὐ
τὸ σῶμα ἐστὶν ἐντελέχεια ψυχῆς, ἀλλ' αὐτὴ σώμα
τος τινός, καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν οἷς
δοκεῖ μήτε ἄνευ σώματος εἶναι, μήτε σῶμά τι ἡ
ψυχή. σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, σώματος δέ, τι,
καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει, ἐν σώματι τοιού
τῳ. καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ πρότερον, εἰς σῶμα ἐνήρμο-
ζον αὐτήν, οὐθὲν προσδιορίσαντες ἐν τίνι καὶ
ποίῳ. καίπερ οὐδὲ φαινομένου τοῦ τυχόντος δέ-
χεσθαι τὸ τυχόν. οὕτω δὲ γίνεται καὶ κατὰ λό-
γον. ἑκάστου γὰρ ἡ ἐντελέχεια, ἐν τῷ δυνάμει ὑπάρ
χοντι, καὶ τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ πέφυκε γίνεσθαι. ὅτι
μὲν οὖν ἐντελέχειά τίς ἐστι καὶ λόγος τοῦ δύναμιν
ἔχοντος τοιουδὶ εἶναι, φανερὸν ἐκ τούτων. τῶν δὲ δυ
νάμεων τῆς ψυχῆς αἱ λεχθεῖσαι, τοῖς μὲν ἐνυπάρ-
χουσι πᾶσαι, καθάπερ εἴπομεν, τοῖς δὲ, τινὲς αὐ
τῶν. ἐνίοις δὲ, μία μόνη. δυνάμεις δὲ εἴπομεν,
θρεπτικόν, αἰσθητικόν, ὀρεκτικόν, κινητικὸν κατὰ
τόπον, διανοητικόν. ὑπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς, τὸ
θρεπτικὸν μόνον. ἑτέροις δὲ, αὐτό τε καὶ τὸ αἰσθητι-
κόν, καὶ τὸ ὀρεκτικόν. ὄρεξις μὲν γὰρ ἐπιθυμία, καὶ

θυμὸς καὶ βούλησις. τὰ δὲ ζῷα πάντα, μίαν ἔχουσι τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἁφήν. ᾧ δ' αἴσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ λύπη, καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν, οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία. τοῦ γὰρ ἡδέος, ὄρεξίς ἐστιν αὕτη. Ἔτι δὲ τῆς τροφῆς αἴσθησιν ἔχουσιν, ἡ γὰρ ἁφὴ, τῆς τροφῆς αἴσθησις. ξηροῖς γὰρ καὶ ὑγροῖς, καὶ θερμοῖς καὶ ψυχροῖς, τρέφεται τὰ ζῷα πάντα. τούτων δὲ, αἴσθησις, ἁφή. τῶν δὲ ἄλλων αἰσθητῶν κατὰ συμβεβηκός. οὐδὲν γὰρ εἰς τροφὴν συμβάλλεται ψόφος. οὐδὲ χρῶμα, οὐδὲ ὀσμή. ὁ δὲ χυμὸς, ἕν τι τῶν ἁπτῶν ἐστι. πεῖνα δὲ καὶ δίψα. ἐπιθυμία. καὶ ἡ μὲν πεῖνα, θερμοῦ, καὶ ξηροῦ, ἡ δὲ δίψα, ὑγροῦ καὶ ψυχροῦ, ὁ δὲ χυμὸς, οἷον ἥδυσμά τι τούτων ἐστί. Διασαφητέον δὲ περὶ αὐτῶν, ὕστερον. νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον, διωρίσθω, ὅτι τῶν ζώων τοῖς ἔχουσιν ἁφὴν, καὶ ὄρεξις ὑπάρχει. Περὶ δὲ φαντασίας, ἄδηλον, ὕστερον δ' ἐπισκεπτέον. Ἐνίοις δὲ πρὸς τούτοις ὑπάρχει καὶ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν. ἑτέροις δὲ καὶ τὸ διανοητικόν τε καὶ νοῦς. οἷον, ἀνθρώποις. καὶ εἴ τι τοιοῦτόν ἐστιν ἕτερον ἢ καὶ τιμιώτερον. δῆλον οὖν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, εἷς ἂν εἴη λόγος ψυχῆς τε καὶ σχήματος. οὔτε γὰρ ἐκεῖ σχῆμα παρὰ τὸ τρίγωνόν ἐστι καὶ τὰ ἐφεξῆς,

ἐφεξῆς, ὅτι ἐνταῦθα ψυχὴ, παρὰ τὰς εἰρημένας. γίνοιτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν σχημάτων λόγος κοινὸς, ὃς ἐφαρμόσει μὲν πᾶσιν, ἴδιος δὲ, οὐδενὸς ἔσται σχήματος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ψυχαῖς. διὸ γελοῖον ζητεῖν τὸν κοινὸν λόγον καὶ ἐπὶ τούτων καὶ ἐφ' ἑτέρων, ὃς οὐδενὸς ἔσται τῶν ὄντων ἴδιος λόγος, οὐδὲ κατὰ τὸ οἰκεῖον καὶ ἄτομον εἶδος, ἀφέντας τὸν τοιοῦτον. παραπλησίως δ' ἔχει τῷ περὶ τῶν σχημάτων, καὶ τὰ περὶ τὴν ψυχήν. ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ ἐφεξῆς ὑπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον, ἐπί τε τῶν σχημάτων καὶ τῶν ἐμψύχων. οἷον, ἐν τετραγώνῳ μὲν, τρίγωνον, ἐν αἰσθητικῷ δὲ, τὸ θρεπτικόν. ὥστε καθ' ἕκαστον ζητητέον, τίς ἑκάστου ψυχή. οἷον, τίς φυτοῦ, καὶ τίς ἀνθρώπου, ἢ θηρίου. Διὰ τίνα δ' αἰτίαν τῷ ἐφεξῆς οὕτως ἔχουσι, σκεπτέον. ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ θρεπτικοῦ, τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστι. τοῦ δ' αἰσθητικοῦ χωρίζεται τὸ θρεπτικὸν ἐν τοῖς φυτοῖς. πάλιν δ' ἄνευ μὲν τοῦ ἁπτικοῦ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, οὐδεμία ὑπάρχει, ἁφὴ δὲ ἄνευ τῶν ἄλλων ὑπάρχει. πολλὰ γὰρ τῶν ζώων οὔτε ὄψιν οὔτε ἀκοὴν ἔχουσιν. οὔτε ὀσμῆς ὅλως αἴσθησιν. καὶ τῶν αἰσθητικῶν, τὰ μὲν, ἔχει τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, τὰ δ' οὐκ ἔχει, τελευταῖον

δὲ τὸ

δὲ τὸ ἐλάχιστον, λογισμὸν καὶ διάνοιαν. οἷς μὲν γὰρ ὑπάρχει λογισμὸς τῶν φθαρτῶν, τούτοις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, οἷς δὲ ἐκείνων ἕκαστον, οὐ πᾶσι λογισμός, ἀλλὰ τοῖς μὲν οὐδὲ φαντασία, τὰ δὲ ταύτῃ μόνον ζῶσι. Περὶ δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ, ἕτερος λόγος. ὅτι μὲν οὖν ὁ περὶ τούτων ἑκάστου λόγος, οὗτος οἰκειότατος καὶ περὶ ψυχῆς, δῆλον.

Ἀναγκαῖον δὲ τὸν μέλλοντα περὶ τούτων λόγον ποιεῖσθαι, λαβεῖν τί ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν, εἶθ᾽ οὕτως, περὶ τῶν ἐχομένων. εἰ δὲ χρὴ λέγειν τί ἕκαστον αὐτῶν, οἷον, τὸ νοητικόν, ἢ τὸ αἰσθητικόν, ἢ τὸ θρεπτικόν, πρότερον ἔτι λεκτέον, τί τὸ νοεῖν καὶ τί τὸ αἰσθάνεσθαι. πρότεραι γάρ εἰσι τῶν δυνάμεων, αἱ ἐνέργειαι, καὶ αἱ πράξεις κατὰ τὸν λόγον. εἰ δ᾽ οὕτως, τούτων δ᾽ ἔτι πρότερα τὰ ἀντικείμενα δεῖ τεθεωρηκέναι, περὶ ἐκείνων πρῶτον ἂν δέοι διορίσασθαι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οἷον περὶ τροφῆς καὶ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ. ὥστε πρῶτον περὶ τροφῆς καὶ γεννήσεως λεκτέον. ἡ γὰρ θρεπτικὴ ψυχή, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη δύναμίς ἐστι ψυχῆς, καθ᾽ ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἅπασιν. ἧς ἐστιν ἔργα, γεννῆσαι καὶ τροφῇ χρήσασθαι. φυσικώτατον γὰρ τῶν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔργων,

ὅσα

ὅσα τέλεια καὶ μὴ πηρώματα ἢ τὴν γένεσιν αὐ-
τόματον ἔχει, τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτό, ζῷον
μὲν, ζῷον. φυτὸν δὲ, φυτόν. ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου
μετέχουσιν, ᾗ δύνανται. πάντα γὰρ ἐκείνου ὀρέ-
γεται, κἀκείνου ἕνεκα πράττει ὅσα κατὰ φύσιν
πράττει. τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, διττόν, τὸ μὲν, οὗ, τὸ δὲ,
ᾧ. Ἐπεὶ οὖν κοινωνεῖν ἀδυνατεῖ, τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ
θείου τῇ συνεχείᾳ, διὰ τὸ μηδὲν ἐνδέχεσθαι τῶν
φθαρτῶν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἀριθμῷ διαμένειν ἢ με-
τέχειν δύναται ἕκαστον, ταύτῃ κοινωνεῖ, τὸ μὲν
μᾶλλον, τὸ δὲ ἧττον, καὶ διαμένει οὐκ αὐτό. ἀλλ'
οἷον αὐτό, ἀριθμῷ μὲν, οὐχ ἕν, εἴδει δὲ ἕν. διόπερ
τὸ σπέρμα τῶν ζώων, καὶ φυτῶν, ὄργανόν ἐστιν.
ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰτία καὶ
ἀρχή. ταῦτα δὲ πολλαχῶς λέγεται. ὅμως δ' ἡ ψυ-
χὴ κατὰ τοὺς διῃρημένους τρόπους τρεῖς, αἰτία. καὶ
γὰρ ὅθεν ἡ κίνησις αὐτῇ, τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς ἡ οὐ-
σία τῶν ἐμψύχων σωμάτων, ἡ ψυχὴ αἰτία. ὅτι μὲν
οὖν ὡς οὐσία δῆλον. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ εἶναι πᾶσιν,
ἡ οὐσία, τὸ δὲ ζῆν τοῖς ζῶσι, τὸ εἶναί ἐστιν. αἰτία
δὲ καὶ ἀρχὴ τούτων ἡ ψυχή. Ἔτι δὲ τοῦ δυνά-
μει ὄντος, λόγος ἡ ἐντελέχεια. φανερὸν δ' ὡς καὶ
οὗ ἕνεκα, αἰτία ἡ ψυχή, ὥσπερ γὰρ νοῦς ἕνεκά του
ποιεῖ,

ποιεῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις. καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτῆς τέλος. τοιοῦτον δ' ἐν τοῖς ζώοις ἡ ψυχὴ κατὰ φύσιν. πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ σώματα, τῆς ψυχῆς ὄργανα καθάπερ τὰ τῶν ζώων, οὕτω τὰ τῶν φυτῶν ὡς ἕνεκα τῆς ψυχῆς ὄντα. διττῶς δὲ, τὸ οὗ ἕνεκα, τό, τε οὗ, καὶ τὸ ᾧ. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κατὰ τόπον κίνησις ἡ ψυχή, οὐ πᾶσι δ' ὑπάρχει τοῖς ζῶσιν ἡ δύναμις αὕτη. Ἔστι δὲ καὶ ἀλλοίωσις καὶ αὔξησις κατὰ ψυχήν. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις ἀλλοίωσίς τις εἶναι δοκεῖ. αἰσθάνεται δ' οὐδὲν, ὃ μὴ ψυχὴν ἔχει. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως ἔχει. οὐδὲν γὰρ φθίνει οὐδ' αὐξάνεται φυσικῶς μὴ τρεφόμενον, τρέφεται δ' οὐδὲν, ὃ μὴ κοινωνεῖ ζωῆς. Ἐμπεδοκλῆς δ' οὐ καλῶς εἴρηκε τοῦτο, προστιθεὶς τὴν αὔξησιν συμβαίνειν τοῖς φυτοῖς, κάτω μὲν ῥιζουμένων, διὰ τὸ τὴν γῆν οὕτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν, ἄνω δὲ, διὰ τὸ πῦρ ὡσαύτως. οὔτε γὰρ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω καλῶς λαμβάνει, οὐ γὰρ ταὐτὸ πᾶσι, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τῷ παντί, ἀλλ' ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν ζώων, οὕτως αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν. εἰ χρὴ τὰ ὄργανα ἕτερα λέγειν, καὶ ταυτὰ τοῖς ἔργοις. τὸ δ' αὐτὸ λέγομεν ὄργανον ᾧ ἂν ᾖ τὸ αὐτὸ ἔργον. πρὸς δὲ τούτοις τί τὸ συνέ-

χεῖν εἰς τἀναντία φερόμενα τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν.
διασπασθήσεται γάρ, εἰ μή τι ἔσται τὸ κωλῦον. εἰ
δ' ἔστι, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ψυχή, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐξά-
νεσθαι, καὶ τρέφεσθαι. Δοκεῖ δέ τισιν ἡ τοῦ πυρὸς φύ-
σις ἁπλῶς αἰτία τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως εἶναι.
καὶ γὰρ αὐτὸ φαίνεται μόνον τῶν σωμάτων ἢ τῶν
στοιχείων τρεφόμενον, καὶ αὐξανόμενον. διὸ καὶ ἐν
τοῖς φυτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ζῴοις, ὑπολάβοι τις ἂν τοῦ-
το εἶναι τὸ ἐργαζόμενον. τὸ δὲ συναίτιον πῶς
μέν ἐστιν. οὐ μὴν ἁπλῶς γε αἴτιον. ἀλλὰ μᾶλλον
ἡ ψυχή, ἡ μὲν γὰρ τοῦ πυρὸς αὔξησις, εἰς ἄπειρον,
ἕως ἂν ᾖ τὸ καυστόν, τῶν δὲ φύσει συνεστώτων
πέρας ἐστὶ καὶ λόγος μεγέθους, καὶ αὐξήσεως.
ταῦτα δὲ ψυχῆς, ἀλλὰ οὐ πυρός, καὶ λόγου μᾶλ-
λον, ἢ ὕλης. ἐπεὶ δ' ἡ αὐτὴ δύναμις τῆς ψυχῆς
θρεπτική, καὶ γεννητική, περὶ τροφῆς ἀναγκαῖον
διορίσαι πρῶτον. ἀφορίζεται γὰρ πρὸς τὰς ἄλλας
δυνάμεις τῷ ἔργῳ τούτῳ. δοκεῖ δὲ εἶναι ἡ τρο-
φή, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ. οὐ πᾶν δὲ παντί,
ἀλλ' ὅσα τῶν ἐναντίων μὴ μόνον γένεσιν ἐξ ἀλλή-
λων ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ αὔξησιν. γίνεται γὰρ πολ-
λὰ ἐξ ἀλλήλων, ἀλλ' οὐ πάντα ποσά. οἷον, ὑγιές,
ἐκ κάμνοντος. φαίνεται δὲ οὐδ' ἐκεῖνα τὸν αὐ-
τὸν

τὸν τρόπον ἀλλήλοις εἶναι τροφή, ἀλλὰ τῷ πυρὶ μὲν, τὸ ὕδωρ τροφή. τὸ δὲ πῦρ, οὐ τρέφει τὸ ὕδωρ. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἁπλοῖς σώμασι, ταῦτ᾽, εἶναι δοκεῖ μάλιστα, τὸ μὲν, τροφή, τὸ δὲ, τρεφόμενον. ἀπορίαν δὲ ἔχει. φασὶ γὰρ οἱ μὲν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ τρέφεσθαι, καθάπερ καὶ αὐξάνεσθαι. τοῖς δ᾽ ὥσπερ εἴπομεν, τοὔμπαλιν δοκεῖ, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ, ὡς ἀπαθοῦς ὄντος τοῦ ὁμοίου. τὴν δ᾽ τροφὴν μεταβάλλειν καὶ πέπτεσθαι. ἡ δὲ μεταβολὴ πᾶσιν, εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἢ τὸ μεταξύ. ἔτι τροφὴ πάσχει τι ὑπὸ τοῦ τρεφομένου, ἀλλ᾽ οὐ τοῦτο ὑπὸ τῆς τροφῆς. ὥσπερ οὐδ᾽ ὁ τέκτων ὑπὸ τῆς ὕλης ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνου αὕτη. ὁ δὲ τέκτων, μεταβάλλει μόνον εἰς ἐνέργειαν ἐξ ἀργίας. πότερον δέ ἐστιν ἡ τροφὴ τὸ τελευταῖον προσγινόμενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἔχει διαφοράν. εἰ δ᾽ ἄμφω ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἄπεπτος, ἡ δὲ, πεπεμμένη, ἀμφοτέρως ἐνδέχοιτο τὴν τροφὴν λέγειν. ᾗ μὲν γὰρ ἄπεπτος τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεται, ᾗ δὲ πεπεμμένη, τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ὥστε φανερὸν, ὅτι λέγουσί τινα τρόπον ἀμφότεροι καὶ ὀρθῶς, καὶ οὐκ ὀρθῶς. ἐπεὶ δ᾽ οὐδὲν τρέφεται μὴ μετέχον ζωῆς, τὸ ἔμψυχον ἂν εἴη σῶμα, τὸ τρεφόμενον ᾗ ἔμψυχον.

χον. ὥστε καὶ ἡ τροφὴ, πρὸς ἔμψυχόν ἐστι, καὶ οὐ
κατὰ συμβεβηκός. ἔστι δ' ἕτερον τροφῇ καὶ αὐξη-
τικῷ εἶναι. ᾗ μὲν γὰρ ποσόν τι τὸ ἔμψυχον, αὐξη-
τικόν, ᾗ δὲ τόδε τι καὶ οὐσία, τροφή. σώζει γὰρ τὴν
οὐσίαν, καὶ μέχρι τούτου ἐστὶν, ἕως καὶ τρέφηται,
καὶ γενέσεως ποιητικόν, οὐ τοῦ τρεφομένου, ἀλλ'
οἷον τὸ τρεφόμενον. ἤδη γὰρ ἔστιν αὐτὴ ἡ οὐσία, γεν-
νᾷ δ' οὐθὲν αὐτὸ ἑαυτό, ἀλλὰ σώζει. ὥσθ' ἡ μὲν τοι-
αύτη τῆς ψυχῆς ἀρχὴ, δύναμίς ἐστιν, οἵα σώζειν τὸ
ἔχον αὐτὴν ᾗ τοιοῦτον. ἡ δὲ τροφὴ, παρασκευά-
ζει ἐνεργεῖν. διὸ στερηθὲν τροφῆς οὐ δύναται εἶναι.
ἐπεὶ δέ ἐστι τρία, τὸ τρεφόμενον, καὶ ᾧ τρέφεται,
καὶ τὸ τρέφον. τὸ μὲν τρέφον, ἐστὶν ἡ πρώτη ψυ-
χή, τὸ δὲ τρεφόμενον τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα, ᾧ δὲ
τρέφεται, ἡ τροφή. ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαν-
τα προσαγορεύειν δίκαιον, τέλος δὲ τὸ γεννῆ-
σαι οἷον αὐτὸ, εἴη ἂν ἡ πρώτη ψυχὴ γεννητικόν,
οἷον αὐτό. ἔστι δὲ ᾧ τρέφεται διττόν, ὥσπερ ᾧ κυ-
βερνᾷ ἡ χεὶρ καὶ τὸ πηδάλιον. τὸ μὲν κινοῦν καὶ
κινούμενον, τὸ δὲ, κινοῦν μόνον. πᾶσαν δ' ἀναγ-
καῖον τροφὴν δύνασθαι πέπτεσθαι. ἐργάζεται δὲ τὴν
πέψιν, τὸ θερμόν. διὸ πᾶν ἔμψυχον ἔχει θερμότη-
τα. τύπῳ μὲν οὖν, τίς ἐστιν ἡ τροφὴ, εἴρηται, διασα-

φητέον δὲ ἐστὶν ὕστερον περὶ αὐτῆς, ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις. διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν κοινῇ περὶ πάσης αἰσθήσεως. ἡ δ' αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαί τε καὶ πάσχειν συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται. δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσίς τις εἶναι. φασὶ δέ τινες, καὶ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν. τοῦτο δὲ πῶς δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, εἰρήκαμεν ἐν τοῖς καθόλου λόγοις, περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν. ἔχει δὲ ἀπορίαν, διὰ τί οὐ καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν γίνεται αἴσθησις, καὶ διατί ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσιν αἰσθήσεις, ἐνόντος πυρὸς καὶ γῆς, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, ὧν ἐστιν ἡ αἴσθησις καθ' αὐτὰ ἢ τὰ συμβεβηκότα τούτοις. δῆλον οὖν ὅτι τὸ αἰσθητικὸν, οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει μόνον, διόπερ οὐκ αἰσθάνεται καθάπερ τὸ καυστόν. οὐ καίεται αὐτὸ καθ' αὑτὸ, ἄνευ τοῦ καυστικοῦ. ἔκαιε γὰρ ἂν ἑαυτό, καὶ οὐδὲν ἐδεῖτο τοῦ ἐντελεχείᾳ πυρὸς ὄντος. ἐπειδὴ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι λέγομεν διχῶς, τό, τε γὰρ δυνάμει ἀκοῦον καὶ ὁρῶν, ἀκούειν καὶ ὁρᾶν λέγομεν, κἂν τύχῃ καθεῦδον, καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν, διχῶς ἂν λέγοιτο καὶ ἡ αἴσθησις. ἡ μὲν, ὡς δυνάμει, ἡ δὲ, ὡς ἐνεργείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, τό, τε δυνάμει ὂν, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. πρῶτον μὲν οὖν ὡς τοῦ αὐτοῦ ὄντος

τοῦ πάσχειν, καὶ τοῦ κινεῖσθαι, καὶ τοῦ ἐνεργεῖν, λέγω μὲν, καὶ γάρ ἐστιν ἡ κίνησις, ἐνέργειά τις. ἀτελὴς μέντοι, καθάπερ ἐν ἑτέροις εἴρηται. πάντα δὲ πάσχει καὶ κινεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἐνεργείᾳ ὄντος. διὸ ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχει, ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ ἀνομοίου, καθάπερ εἴπομεν. πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμοιον ὄν, πεπονθὸς δὲ ὅμοιόν ἐστι. διαιρετέον δὲ καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας. νῦν γὰρ ἁπλῶς λέγομεν περὶ αὐτῶν. ἔστι μὲν γὰρ οὕτως ἐπιστῆμόν τι, ὡς ἂν εἴπωμεν ἄνθρωπον ἐπιστήμονα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπιστημόνων, καὶ τῶν ἐχόντων ἐπιστήμην. ἔστι δὲ ὡς ἤδη λέγομεν ἐπιστήμονα τὸν ἔχοντα τὴν γραμματικήν. ἑκάτερος δὲ τούτων, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνατός ἐστιν, ἀλλ' ὁ μὲν, ὅτι τὸ γένος τοιοῦτον καὶ ἡ ὕλη, ὁ δὲ ὅτι βουληθεὶς δυνατὸς θεωρεῖν, ἂν μή τι κωλύσῃ τῶν ἔξωθεν. ὁ δ' ἤδη θεωρῶν, ἐντελεχείᾳ ὢν καὶ κυρίως ἐπιστάμενος, τόδε τὸ α. ἀμφότεροι μὲν οὖν οἱ πρῶτοι κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν διὰ μαθήσεως, ἀλλοιωθεὶς, καὶ πολλάκις ἐξ ἐναντίας μεταβαλὼν ἕξεως, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν γραμματικὴν, μὴ ἐνεργεῖν δὲ, εἰς τὸ ἐνεργεῖν, ἄλλον τρόπον. οὐκ ἔστι δὲ

ἁπλοῦν οὐδὲ τὸ πάσχειν. ἀλλὰ τὸ μὲν φθοράτις ὑπὸ
τοῦ ἐναντίου, τὸ δὲ, σωτηρία μᾶλλον, τοῦ δυνάμει
ὄντος, ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος, καὶ ὁμοίου.
οὕτως, ὡς δύναμις ἔχει πρὸς ἐντελέχειαν, θεωροῦν
γὰρ γίγνεται τὸ ἔχον τὴν ἐπιστήμην. ὅπερ ἢ οὐκ
ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι. εἰς αὐτὸ γὰρ ἡ ἐπίδοσις καὶ εἰς
ἐντελέχειαν, ἢ ἕτερον γένος ἀλλοιώσεως. διὸ οὐ
καλῶς ἔχει λέγειν τὸ φρονοῦν, ὅταν φρονῇ, ἀλλοιοῦ-
σθαι, ὥσπερ οὐδὲ τὸν οἰκοδόμον ὅταν οἰκοδομῇ.
τὸ μὲν οὖν εἰς ἐντελέχειαν ἄγον, ἐκ δυνάμει ὄν-
τος, κατὰ τὸ νοοῦν καὶ φρονοῦν, οὐ διδασκαλίαν,
ἀλλ' ἑτέραν ἐπωνυμίαν ἔχειν δίκαιον, τὸ δ' ἐκ
δυνάμει ὄντος, μανθάνον καὶ λαμβάνον ἐπιστή-
μην ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος, καὶ διδασκαλι-
κοῦ, ἤτοι οὐδὲ πάσχειν φατέον ὥσπερ εἴρηται, ἢ
δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως. τήν, τε ἐπὶ τὰς
στερητικὰς διαθέσεις μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰς
ἕξεις, καὶ τὴν φύσιν. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ ἡ μὲν πρώ-
τη μεταβολὴ γίνεται ὑπὸ τοῦ γεννῶντος. ὅταν
δὲ γεννηθῇ ἔχει ἤδη ὥσπερ ἐπιστήμην, καὶ τὸ αἰ-
σθάνεσθαι. καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὁμοίως λέγε-
ται τῷ θεωρεῖν. διαφέρει δὲ, ὅτι τοῦ μὲν, τὰ ποιη-
τικὰ τῆς ἐνεργείας, ἔξωθεν, τὸ ὁρατὸν, καὶ τὸ ἀκου-
στόν.

τόν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητῶν. αἴτιον δὲ, ὅτι τῶν καθέκαστον ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, ἡ δ' ἐπιστήμη, τῶν καθόλου. ταῦτα δὲ ἐν αὐτῇ πως ἐστὶ τῇ ψυχῇ. διὸ νοῆσαι μὲν ἐπ' αὐτῷ, ὁπόταν βούληται. αἰσθάνεσθαι δὲ, οὐκ ἐπ' αὐτῷ. ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν. ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει κἀν ταῖς ἐπιστήμαις ταῖς τῶν αἰσθητῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι τὰ αἰσθητὰ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἔξωθεν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διασαφῆσαι, καιρὸς γένοιτ' ἂν καὶ εἰσαῦθις. νῦν δὲ, διωρίσθω τοσοῦτον, ὅτι οὐχ ἁπλοῦ ὄντος τοῦ δυνάμει λεγομένου, ἀλλὰ τοῦ μὲν ὥσπερ ἂν εἴποιμεν τὸν παῖδα δύνασθαι στρατηγεῖν, τοῦ δὲ, ὡς τὸν ἐν ἡλικίᾳ ὄντα. οὕτως ἔχει τὸ αἰσθητικόν. Ἐπεὶ δ' ἀνώνυμος αὐτῶν ἡ διαφορὰ, διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν, ὅτι ἕτερα, καὶ πῶς ἕτερα, χρῆσθαι δ' ἀναγκαῖον τῷ πάσχειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι, ὡς κυρίοις ὀνόμασι. τὸ δ' αἰσθητικὸν, δυνάμει ἐστὶν, οἷον, τὸ αἰσθητὸν ἤδη ὡς ἐντελέχεια, καθάπερ εἴρηται. πάσχει μὲν οὖν οὐχ ὅμοιον ὄν, πεπονθὸς δὲ ὡμοίωται, καὶ ἔστιν οἷον ἐκεῖνο. λεκτέον δὲ καθ' ἑκάστην αἴσθησιν, περὶ τῶν αἰσθητῶν πρῶτον. λέγεται δὲ τὸ αἰσθητὸν τριχῶς, ὧν δύο μὲν καθ' αὐτά φαμεν αἰσθά-

νεσθαι, τὸ δὲ ἓν, κατὰ συμβεβηκός. τῶν δὲ δύο, τὸ μὲν ἴδιόν ἐστιν ἑκάστης αἰσθήσεως, τὸ δὲ, κοινὸν πασῶν. λέγω δ' ἴδιον μὲν, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἑτέρᾳ αἰσθήσει αἰσθάνεσθαι, καὶ περὶ ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀπατηθῆναι. οἷον, ὄψις χρώματος, καὶ ἀκοὴ ψόφου, καὶ γεῦσις χυμοῦ. ἡ δ' ἁφὴ πλείους μὲν ἔχει διαφοράς, ἀλλ' ἑκάστη γε κρίνει περὶ τούτων, καὶ οὐκ ἀπατᾶται ὅτι χρῶμα, οὐδ' ὅτι ψόφος, ἀλλὰ τί τὸ κεχρωσμένον, ἢ ποῦ, ἢ τί τὸ ψοφοῦν, ἢ ποῦ. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα, λέγεται ἴδια ἑκάστου, κοινὰ δὲ, κίνησις, ἠρεμία, ἀριθμός, σχῆμα, μέγεθος. τὰ γὰρ τοιαῦτα, οὐδὲ μιᾶς ἐστιν ἴδια, ἀλλὰ κοινὰ πάσαις. καὶ γὰρ καὶ ἁφῇ κίνησίς ἐστί τις αἰσθητὴ, καὶ ὄψει. καθ' αὑτὰ μὲν οὖν ἐστιν αἰσθητὰ ταῦτα. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγεται αἰσθητόν. οἷον, εἰ τὸ λευκὸν εἴη Διάρους υἱός. κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ τούτου αἰσθάνεται, ὅτι τῷ λευκῷ συμβέβηκε τοῦτο οὗ αἰσθάνεται. διὸ καὶ οὐδὲν πάσχει ᾗ τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ αἰσθητῶν, τὰ ἴδια κυρίως ἐστὶν αἰσθητὰ, καὶ πρὸς ἃ ἡ οὐσία πέφυκεν ἑκάστης αἰσθήσεως. οὗ μὲν ἐστιν ἡ ὄψις, τοῦτό ἐστιν ὁρατόν. ὁρατὸν δέ ἐστι, χρῶμά τε, καὶ ὃ λόγῳ μὲν ἐστιν εἰπεῖν, ἀνώνυμον δὲ τυγχάνει ὄν. δῆλον

δὲ ἔσται ὃ λέγομεν προελθοῦσι μάλιστα. τὸ γὰρ
ὁρατὸν ὃ λέγομεν, ἐστι χρῶμα. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ ἐπὶ τοῦ
καθ' αὑτὸ ὁρατοῦ, καθ' αὑτὸ δὲ, οὐ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅτι
ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι ὁρατόν. πᾶν δὲ
χρῶμα κινητικόν ἐστι, τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφα-
νοῦς, καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτοῦ ἡ φύσις, διόπερ οὐχ ὁρα-
τὸν ἄνευ φωτός, ἀλλὰ πάντως ἕκαστον χρῶμα ἐν
φωτὶ ὁρατόν. διὸ περὶ φωτὸς πρῶτον λεκτέον τί
ἐστιν. Ἔστι δή τι διαφανές. διαφανὲς δὲ λέγω, ὃ ἐστι
μὲν ὁρατόν, οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατόν, ὡς ἁπλῶς
εἰπεῖν, ἀλλὰ δι' ἀλλότριον χρῶμα. τοιοῦτον δὲ
ἐστιν ἀήρ, καὶ ὕδωρ, καὶ πολλὰ τῶν στερεῶν. οὐ
γὰρ ᾗ ὕδωρ οὐδ' ᾗ ἀήρ, διαφανές, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ
φύσις ἐνυπάρχουσα ἡ αὐτὴ ἐν τούτοις ἀμφοτέ-
ροις, καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ τῷ ἄνω σώματι. φῶς δέ ἐστιν
ἡ τούτου ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές.
δυνάμει δὲ ἐν οἷς τοῦτό ἐστι, καὶ τὸ σκότος. τὸ δὲ
φῶς, οἷον χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς, ὅταν ᾖ ἐντε-
λεχείᾳ ὑπὸ πυρός, ἢ τοιούτου. οἷον τὸ ἄνω σῶμα,
καὶ γὰρ τούτῳ τι ὑπάρχει ἓν καὶ ταὐτόν. τί μὲν
οὖν τὸ διαφανές, καὶ τί τὸ φῶς, εἴρηται. ὅτι οὔ-
τε πῦρ, οὔθ' ὅλως σῶμα, οὔτε ἀπορροὴ σώματος
οὐδενός. εἴη γὰρ ἂν σῶμά τι καὶ οὕτως. ἀλλὰ

πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς παρουσία ἐν τῷ διαφανεῖ. οὐδὲ γὰρ δύο σώματα ἅμα δυνατὸν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. δοκεῖ τε τὸ φῶς ἐναντίον εἶναι τῷ σκότει. ἔστι δὲ σκότος, στέρησις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἡ τούτου παρουσία τὸ φῶς ἐστι. καὶ οὐκ ὀρθῶς Ἐμπεδοκλῆς, οὐδ' εἴ τις ἄλλος οὕτως εἴρηκεν, ὡς φερομένου τοῦ φωτὸς, καὶ γιγνομένου ποτὲ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ περιέχοντος, ἡμᾶς δὲ λανθάνοντος. τοῦτο γάρ ἐστι καὶ παρὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀλήθειαν. καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα. ἐν μικρῷ μὲν γὰρ διαστήματι, λάθοι ἄν, ἀπ' ἀνατολῆς δὲ ἐπὶ δυσμὰς, τὸ λανθάνειν, μέγα λίαν τὸ αἴτημα. ἔστι δὲ χρώματος μὲν δεκτικὸν τὸ ἄχρουν. ψόφου δὲ τὸ ἄψοφον. ἄχρουν δ' ἐστὶ τὸ διαφανὲς, καὶ τὸ ἀόρατον ἢ τὸ μόλις ὁρώμενον, οἷον δοκεῖ τὸ σκοτεινόν. τοιοῦτον δὲ τὸ διαφανὲς μὲν, ἀλλ' οὐχ ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανὲς, ἀλλ' ὅταν δυνάμει. ἡ γὰρ αὐτὴ φύσις, ὁτὲ μὲν σκότος, ὁτὲ δὲ φῶς ἐστιν. οὐ πάντα δὲ ὁρατὰ ἐν φωτί ἐστιν, ἀλλὰ μόνον ἑκάστου τὸ οἰκεῖον χρῶμα. ἔνια γὰρ ἐν μὲν τῷ φωτὶ, οὐχ ὁρᾶται. ἐν δὲ τῷ σκότει ποιεῖ αἴσθησιν, οἷον τὰ πυρώδη φαινόμενα καὶ λάμποντα. ἀνώνυμα δέ ἐστι ταῦτα ἑνὶ ὀνόματι, οἷον μύκης, κέρας,

κεφαλαὶ

κεφαλαὶ ἰχθύων καὶ λεπίδες, καὶ ὀφθαλμοί. ἀλλ' οὐδενὸς ὁρᾶται τούτων, τὸ οἰκεῖον χρῶμα. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ταῦτα ὁρᾶται, ἄλλος λόγος. νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον, χρῶμα, διὸ καὶ οὐχ ὁρᾶται ἄνευ φωτός. τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ χρώματι εἶναι. τὸ, κινητικῷ εἶναι τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς. ἡ δ' ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς, φῶς ἐστι. σημεῖον δὲ τούτου, φανερόν. Ἐὰν γάρ τις θῇ τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ' αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται, ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα, κινεῖ τὸ διαφανές. οἷον τὸν ἀέρα. ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος, κινεῖται τὸ αἰσθητήριον. οὐ γὰρ καλῶς τοῦτο λέγει Δημόκριτος, οἰόμενος εἰ γένοιτο κενόν, τὸ μεταξὺ ὁρᾶσθαι ἂν ἀκριβῶς. καὶ εἰ μύρμηξ ἐν τῷ οὐρανῷ εἴη, τοῦτο γάρ ἐστιν ἀδύνατον. πάσχοντος γὰρ τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεται τὸ ὁρᾶν. ὑπ' αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ ὁρωμένου χρώματος, ἀδύνατον. λείπεται δὲ ὑπὸ τοῦ μεταξύ. ὥστ' ἀναγκαῖόν τι εἶναι μεταξύ. κενοῦ δὲ γενομένου, οὐχ ὅτι ἀκριβῶς, ἀλλ' ὅλως οὐδὲ ὀφθήσεται. Δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τὸ χρῶμα ἀναγκαῖον, ἐν φωτὶ ὁρᾶσθαι, εἴρηται. πῦρ δὲ ἐν ἀμφοῖν ὁρᾶται, καὶ ἐν σκότει, καὶ ἐν φωτί, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης. τὸ γὰρ διαφανές, ὑπὸ τούτου

γίνεται διαφανές. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ ὀσμῆς ἐστίν. οὐθὲν γὰρ αὐτῶν ἁπτόμενον τοῦ αἰσθητηρίου ποιεῖ τὴν αἴσθησιν. ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου, τὸ μεταξὺ κινεῖται. ὑπὸ δὲ τούτου, τῶν αἰσθητηρίων ἑκάτερον. ὅταν δὲ ἐπ' αὐτό τις ἐπιθῇ τὸ αἰσθητήριον τὸ ψοφοῦν, ἢ τὸ ὄζον, οὐδεμίαν αἴσθησιν ποιήσει. Περὶ δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως, ἔχει μὲν ὁμοίως, οὐ φαίνεται δέ, δι' ἣν δ' αἰτίαν, ὕστερον ἔσται δῆλον, τὸ δὲ μεταξὺ ψόφου μὲν, ἀήρ, ὀσμῆς δὲ ἀνώνυμον. κοινὸν γὰρ δή τι πάθος ἐπ' ἀέρος καὶ ὕδατός ἐστιν. ὥσπερ τὸ διαφανὲς χρώματι, οὕτω τῷ ἔχοντι ὀσμήν, ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει τούτοις. φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἔνυδρα τῶν ζώων ἔχειν αἴσθησιν ὀσμῆς. ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος καὶ τῶν πεζῶν ὅσα ἀναπνεῖ, ἀδυνατεῖ ὀσμᾶσθαι, μὴ ἀναπνέοντα. ἡ δ' αἰτία καὶ περὶ τούτων ὕστερον λεχθήσεται. Νῦν δὲ πρῶτον περὶ ψόφου καὶ ἀκοῆς διωρίσωμεν. Ἔστι δὲ διττὸς ὁ ψόφος, ὁ μὲν γὰρ ἐνέργειά τις, ὁ δὲ, δύναμις. τὰ μὲν γὰρ οὔ φαμεν ἔχειν ψόφον. οἷον, σπόγγον, ἔρια, τὰ δ' ἔχειν, οἷον χαλκός, καὶ ὅσα στερεὰ καὶ λεῖα. ὅτι δύναται ψοφῆσαι. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτοῦ μεταξὺ καὶ τῆς ἀκοῆς, ἐμποιῆσαι ψόφον ἐνεργείᾳ. γί-

νεται

νεται δὲ, ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος, ἀεί τινος πρός τι καὶ ἔν τινι. πληγὴ γάρ ἐστιν ἡ ποιοῦσα. διὸ καὶ ἀδύνατον ἑνὸς ὄντος, γενέσθαι ψόφον. ἕτερον γὰρ τὸ τύπτον καὶ τὸ τυπτόμενον. ὥστε τὸ ψοφοῦν, πρός τι ψοφεῖ. πληγὴ δ' οὐ γίνεται ἄνευ φορᾶς, ὥσπερ δ' εἴπομεν, οὐ τῶν τυχόντων πληγὴ ὁ ψόφος. οὐθένα γὰρ ψόφον ποιεῖ ἔρια παταχθέντα ἢ πληγέντα. ἀλλὰ χαλκὸς, καὶ ὅσα λεῖα καὶ κοῖλα. ὁ μὲν χαλκὸς, ὅτι λεῖος. τὰ δὲ κοῖλα, τῇ ἀνακλάσει, πολλὰς ποιεῖ πληγὰς μετὰ τὴν πρώτην, ἀδυνατοῦντος ἐξελθεῖν τοῦ κινηθέντος. ἔτι ἀκούεται ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ἀλλ' ἧττον. οὐκ ἔστι δὲ ψόφου κύριος ὁ ἀὴρ, οὐδὲ τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ δεῖ στερεῶν πληγὴν γενέσθαι πρὸς ἄλληλα, καὶ πρὸς τὸν ἀέρα. τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν ὑπομένῃ πληγεὶς ὁ ἀὴρ, καὶ μὴ διαχυθῇ. διὸ ἐὰν ταχέως καὶ σφοδρῶς πληγῇ ψοφεῖ. δεῖ γὰρ φθάσαι τὴν κίνησιν τοῦ ῥαπίζοντος τὴν θρύψιν τοῦ ἀέρος. ὥσπερ ἂν εἰ σωρὸν ἢ ὁρμαθὸν ψάμμου τύπτοι τις φερόμενον ταχύ. ἠχὼ δὲ γίνεται ὅταν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἑνὸς γινομένου διὰ τὸ ἀγγεῖον τὸ διορίσαν καὶ κωλῦσαν θρυφθῆναι, πάλιν ὁ ἀὴρ ἀπωσθῇ, ὥσπερ σφαῖρα. ἔοικε δὲ ἀεὶ γίνεσθαι

ἠχώ,

ἠχώ, ἀλλ' οὐ σαφής. ἐπεὶ συμβαίνει γε ἐπὶ τοῦ ψόφου, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ φωτός, καὶ γὰρ τὸ φῶς ἀεὶ ἀνακλᾶται. οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο πάντῃ φῶς, ἀλλὰ σκότος, ἔξω τοῦ ἡλιουμένου. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀνακλᾶται ὥσπερ ἀφ' ὕδατος, ἢ χαλκοῦ, ἢ καί τινος ἄλλου τῶν λείων. ὥστε σκιὰν ποιεῖν, ᾗ τὸ φῶς ὁρίζομεν. τὸ δὲ κενὸν, ὀρθῶς λέγεται κύριον τοῦ ἀκούειν. δοκεῖ γὰρ εἶναι κενὸν ὁ ἀὴρ, οὗτος δὲ ἐστιν ὁ ποιῶν ἀκούειν, ὅταν κινηθῇ συνεχὴς καὶ εἷς. ἀλλὰ διὰ τὸ ψαθυρὸς εἶναι, οὐ γεγωνεῖ, ἂν μὴ λεῖον ᾖ τὸ πληγέν. τότε δὲ εἷς γίνεται ἅμα, διὰ τὸ ἐπίπεδον. ἓν γὰρ τὸ τοῦ λείου ἐπίπεδον. ψοφητικὸν μὲν οὖν τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχείᾳ μέχρις ἀκοῆς, ἀκοὴ δὲ συμφυὴς ἀέρι. διὰ δὲ τὸ ἐν ἀέρι εἶναι, κινουμένου τοῦ ἔξω, τὸ εἴσω κινεῖ. διόπερ οὐ πάντῃ τὸ ζῷον ἀκούει, οὐδὲ πάντῃ διέρχεται ὁ ἀήρ. οὐ γὰρ πάντῃ ἔχει ἀέρα τὸ κινησόμενον μέρος καὶ ἔμψυχον, ὥσπερ ἡ κόρη τὸ ὑγρόν. αὐτὸ μὲν δὴ ἄψοφον ὁ ἀὴρ, διὰ τὸ εὔθρυπτον. ὅταν δὲ κωλυθῇ θρύπτεσθαι, ἡ τούτου κίνησις ψόφος, ὁ δ' ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκοδόμηται πρὸς τὸ ἀκίνητος εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς αἰσθάνηται πάσας τὰς διαφορὰς τῆς κινήσεως, διὰ ταῦτα δὲ, καὶ ἐν

ὕδατι

ὕδατι ἀκούομεν, ὅτι οὐκ εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν τὸν συμφυῆ ἀέρα. ἀλλ' οὐδ' εἰς τὸ οὖς, διὰ τὰς ἕλικας. ὅταν δὲ τοῦτο συμβῇ, οὐκ ἀκούει, οὐδ' ἂν ἡ μῆνιγξ κάμῃ, ὥσπερ τὸ ἐπὶ τῇ κόρῃ δέρμα ὅταν κάμῃ. ἀλλὰ καὶ σημεῖον τοῦ ἀκούειν ἢ μή. τὸ ἠχεῖν ἀεὶ τὸ οὖς ὥσπερ τὸ κέρας. ἀεὶ γὰρ οἰκείαν τινὰ κίνησιν κινεῖται ὁ ἀὴρ, ὁ ἐν τοῖς ὠσίν. ἀλλ' ὁ ψόφος ἀλλότριος, καὶ οὐκ ἴδιος, καὶ διὰ τοῦτό φασιν ἀκούειν τῷ κενῷ καὶ ἠχοῦντι, ὅτι ἀκούομεν τῷ ἔχοντι ὡρισμένον τὸν ἀέρα. πότερον δὲ ψοφεῖ τὸ τυπτόμενον, ἢ τὸ τύπτον, ἢ καὶ ἄμφω, τρόπον δ' ἕτερον. ἔστι γὰρ ὁ ψόφος κίνησις τοῦ δυναμένου κινεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ὅνπερ τὰ ἀφαλλόμενα ἀπὸ τῶν λείων, ὅταν τις κρούσῃ. οὐ δὴ πᾶν ὥσπερ εἴρηται ψοφεῖ τυπτόμενον, καὶ τύπτον. οἷον ἐὰν πατάξῃ βελόνη βελόνην, ἀλλὰ δεῖ τὸ τυπτόμενον, ὁμαλὸν εἶναι. ὥστε τὸν ἀέρα ἀθρόον ἀφάλλεσθαι καὶ σείεσθαι. αἱ δὲ διαφοραὶ τῶν ψοφούντων, ἐν τῷ κατ' ἐνέργειαν ψόφῳ δηλοῦνται. ὥσπερ γὰρ ἄνευ φωτὸς οὐχ ὁρᾶται τὰ χρώματα, οὕτως οὐδὲ ἄνευ ψόφου τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ. ταῦτα δὲ λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τῶν ἁπτῶν. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ κινεῖ τὴν αἴσθησιν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπὶ πολύ, τὸ δὲ βαρὺ, ἐν

πολλῷ

† οὐ δὴ πολλῷ ἐπ' ὀλίγον, καὶ † οὕτω δὴ ταχὺ, τὸ ὀξὺ τὸ δὲ, βαρὺ, ἀλλὰ γίνεται τοῦ μὲν διὰ τὸ τάχος ἡ κίνησις τοιαύτη, τοῦ δὲ, διὰ βραδυτῆτα. καὶ ἔοικεν ἀνάλογον ἔχειν τῷ περὶ τὴν ἁφὴν ὀξεῖ, καὶ ἀμβλεῖ. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ, οἷον κεντεῖ, τὸ δὲ ἀμβλὺ, οἷον ὠθεῖ διὰ τὸ κινεῖν. τὸ μὲν, ἐν ὀλίγῳ, τὸ δὲ, ἐν πολλῷ. ὥστε συμβαίνει τὸ μὲν, ταχὺ, τὸ δὲ, βραδὺ εἶναι. περὶ μὲν οὖν ψόφου, ταύτῃ διωρίσθω. ἡ δὲ φωνὴ, ψόφος τίς ἐστιν ἐμψύχου. τῶν γὰρ ἀψύχων, οὐθὲν φωνεῖ. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα λέγεται φωνεῖν. οἷον αὐλὸς καὶ λύρα, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἀψύχων, ἀπότασιν ἔχει καὶ μέλος καὶ διάλεκτον. ἔοικε γὰρ ὅτι καὶ ἡ φωνὴ ταῦτα ἔχει. πολλὰ δὲ τῶν ζώων οὐκ ἔχουσι φωνήν. οἷον τά, τε ἄναιμα, καὶ τῶν ἐναίμων, ἰχθύες, καὶ τοῦτ' εὐλόγως, εἴπερ ἀέρος κίνησίς ἐστιν ὁ ψόφος. ἀλλ' οἱ λεγόμενοι φωνεῖν, οἷον ἐν τῷ ἀχελώῳ ἰχθύες ψοφοῦσι τοῖς βραγχίοις, ἤ τινὶ ἑτέρῳ τοιούτῳ. φωνὴ δέ ἐστι ζώου ψόφος, καὶ οὐ τῷ τυχόντι μορίῳ, ἀλλ' ἐπεὶ πᾶν ψοφεῖ τύπτοντός τινος, καὶ τὶ καὶ ἔν τινι. τοῦτο δέ ἐστιν ἀὴρ, εὐλόγως ἂν φωνοίη ταῦτα μόνα, ὅσα δέχεται τὸν ἀέρα. ἤδη γὰρ τῷ ἀναπνεομένῳ καταχρῆται ἡ φύσις ἐπὶ δύο ἔργα.

γα, καθάπερ τῇ γλώττῃ ἐπὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διάλεκτον. ὧν ἡ μὲν γεῦσις, ἀναγκαῖον, διὸ καὶ πλείοσιν ὑπάρχει. ἡ δ' ἑρμηνεία ἕνεκεν τοῦ εὖ. οὕτω καὶ τῷ πνεύματι πρός τε τὴν θερμότητα τὴν ἐντὸς, ὡς ἀναγκαῖον. τὸ δ' αἴτιον, ἐν ἑτέροις εἰρήσεται, καὶ πρὸς τὴν φωνὴν ὅπως ὑπάρχει τὸ εὖ. ὄργανον δὲ τῇ ἀναπνοῇ, ὁ φάρυγξ. οὗ δ' ἕνεκα καὶ τὸ μόριόν ἐστι τοῦτο πνεύμων, τούτῳ γὰρ τῷ μορίῳ πλεῖστον ἔχει τὸ θερμὸν τὰ πεζὰ τῶν ἄλλων. δεῖται δὲ τῆς ἀναπνοῆς, καὶ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος πρῶτος. διὸ ἀναγκαῖον εἴσω ἀναπνεόμενον, εἰσιέναι τὸν ἀέρα. ὥστε ἡ πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις τοῖς μορίοις ψυχῆς πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν, φωνή ἐστιν. οὐ γὰρ πᾶς ζώου ψόφος φωνὴ, καθάπερ εἴπομεν. ἔστι γὰρ τῇ γλώττῃ ψοφεῖν, ὥσπερ οἱ βήττοντες, ἀλλὰ δεῖ ἔμψυχόν τε εἶναι τὸ τύπτον, καὶ μετὰ φαντασίας τινός, σημαντικὸς γάρ τις ψόφος ἐστὶν ἡ φωνὴ, καὶ οὐ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος ὥσπερ ἡ βήξ, ἀλλὰ τούτῳ τύπτει τὸν ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πρὸς αὐτήν. σημεῖον δὲ, τὸ μὴ δύνασθαι φωνεῖν ἀναπνέοντα, μὴ δ' ἐκπνέοντα, ἀλλὰ κατέχοντα. κινεῖ γὰρ τούτῳ ὁ κατέχων.

φανερὸν

φανερὸν γάρ, καὶ διότι οἱ ἰχθύες ἄφωνοι. οὐ γὰρ ἔχουσι φάρυγγα. τοῦτο δὲ τὸ μόριον οὐκ ἔχουσιν, ὅτι οὐ δέχονται τὸν ἀέρα, οὐδὲ ἀναπνέουσιν. ἀλλ' οἱ λέγοντες ὅτι φωνοῦσιν οἱ ἰχθύες, διαμαρτάνουσιν. δι' ἣν δὲ αἰτίαν, ἕτερός ἐστι λόγος. περὶ δὲ ὀσμῆς καὶ ὀσφραντοῦ, ἧττον εὐδιόριστόν ἐστι τῶν εἰρημένων. οὐ γὰρ δῆλον ποῖόν τί ἐστιν ὀσμή, οὕτως ὡς ὁ ψόφος, ἢ τὸ φῶς, ἢ τὸ χρῶμα. αἴτιον δ' ὅτι τὴν αἴσθησιν ταύτην οὐκ ἔχομεν ἀκριβῆ, ἀλλὰ χείρω πολλῶν ζώων. φαύλως γὰρ ἄνθρωπος ὀσμᾶται, καὶ οὐθενὸς αἰσθάνεται τῶν ὀσφραντῶν, ἄνευ τοῦ λυπηροῦ, ἢ τοῦ ἡδέος, οὐκ ὄντος ἀκριβοῦς τοῦ αἰσθητηρίου. εὔλογον δ' οὕτω καὶ τὰ σκληρόφθαλμα τῶν χρωμάτων αἰσθάνεσθαι, καὶ μὴ διαδήλους αὐτοῖς εἶναι τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων, πλὴν τῷ φοβερῷ, καὶ ἀφόβῳ. οὕτω δὴ καὶ τὰς ὀσμὰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. ἔοικε γὰρ ἀνάλογον ἔχειν πρὸς τὴν γεῦσιν, καὶ ὁμοίως τὰ εἴδη τῶν χυμῶν, τοῖς τῆς ὀσμῆς. ἀλλ' ἀκριβεστέραν ἔχομεν τὴν γεῦσιν, διὰ τὸ αὐτὴν εἶναι ἁφήν τινα. ταύτην δὲ ἔχειν τὴν αἴσθησιν τὸν ἄνθρωπον ἀκριβεστάτην. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις λείπεται πολλῶν τῶν ζώων. κατὰ δὲ τὴν ἁφήν, πολλῷ τῶν

ἄλλων

ἄλλων διαφερόντως ἀκριβοῖ. διὸ καὶ φρονιμώτατόν ἐστι τῶν ζώων. σημεῖον δὲ, τὸ καὶ ἐν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, παρὰ τὸ αἰσθητήριον τοῦτο, εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἀφυεῖς, παρ᾽ ἄλλο δὲ μηδέν. οἱ μὲν γὰρ σκληρόσαρκοι, ἀφυεῖς τὴν διάνοιαν, οἱ δὲ μαλακόσαρκοι, εὐφυεῖς. ἔστι δ᾽ ὥσπερ χυμὸς, ὁ μὲν γλυκὺς, ὁ δὲ, πικρὸς, οὕτω καὶ ὀσμαί. ἀλλὰ τὰ μὲν ἔχουσι τὴν ἀνάλογον ὀσμὴν καὶ χυμὸν, τὰ δὲ, τοὐναντίον. λέγω δὲ, οἷον γλυκεῖαν ὀσμὴν καὶ γλυκὺν χυμόν. ὁμοίως δὲ καὶ δριμεῖα καὶ αὐστηρὰ, καὶ ὀξεῖα καὶ λυπαρὰ, ἐστὶν ὀσμή. ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴπομεν, διὰ τὸ μὴ σφόδρα διαδήλους εἶναι τὰς ὀσμὰς ὥσπερ τοὺς χυμοὺς, ἀπὸ τούτων εἴληφε τὰ ὀνόματα καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν πραγμάτων, ἡ μὲν γὰρ γλυκεῖα, ἀπὸ τοῦ κρόκου καὶ τοῦ μέλιτος, ἡ δὲ δριμεῖα, ἀπὸ τοῦ θύμου καὶ τῶν τοιούτων. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἔστι δ᾽ ὥσπερ ἀκοὴ, καὶ ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων. ἡ μὲν τοῦ ἀκουστοῦ καὶ ἀνηκούστου, ἡ δὲ, τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου, καὶ ἡ ὄσφρησις, τοῦ ὀσφραντοῦ καὶ ἀνοσφράντου. ἀνόσφραντον δὲ, τὸ μὲν παρὰ τὸ ὅλως ἔχειν ἀδύνατον ὀσμὴν, τὸ δὲ, μικρὰν ἔχον καὶ φαύλην. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γευστὸν ἢ τὸ ἄγευστον λέγεται. Ἔστι δὲ καὶ

ἡ ὄσφρησις διὰ τοῦ μεταξύ. οἷον ἀέρος, ἢ ὕδατος· καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα δοκοῦσιν ὀσμῆς αἰσθάνεσθαι. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἔναιμα, καὶ τὰ ἄναιμα, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι. καὶ γὰρ τούτων ἔνια, πόρρωθεν ἀπαντᾷ πρὸς τὴν τροφὴν ὕποσμα γινόμενα. διὸ καὶ ἄπορον φαίνεται, εἰ πάντα μὲν ὁμοίως ὀσμᾶται. ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀναπνέων μὲν, μὴ ἀναπνέων δὲ, ἀλλ' ἐκπνέων, ἢ κατέχων τὸ πνεῦμα, οὐκ ὀσμᾶται, οὔτε πόρρωθεν, οὔτε ἐγγύθεν. οὐδ' ἂν ἐπὶ τοῦ μυκτῆρος ἐντὸς τεθῇ. καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτῷ τιθέμενον τῷ αἰσθητηρίῳ, ἀναίσθητον εἶναι κοινὸν πάντων ἀλλὰ τὸ ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν μὴ αἰσθάνεσθαι, ἴδιον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. δῆλον δὲ πειρωμένοις, ὥστε τὰ ἄναιμα ἐπειδὴ οὐκ ἀναπνέουσιν, ἑτέραν ἄν τινα αἴσθησιν ἔχει παρὰ τὰς λεγομένας, ἀλλὰ ἀδύνατον, εἴπερ τῆς ὀσμῆς αἰσθάνεται. ἡ γὰρ τοῦ ὀσφραντοῦ αἴσθησις, καὶ δυσώδους καὶ εὐώδους ὄσφρησίς ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ φθειρόμενα φαίνεται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν, ὑφ' ὧνπερ ἄνθρωπος. οἷον ἀσφάλτου καὶ θείου καὶ τῶν τοιούτων. ὀσφραίνεσθαι μὲν οὖν ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐκ ἀναπνέοντα. ἔοικε δὲ τοῖς ἀνθρώποις διαφέρειν τὸ αἰσθητήριον τοῦτο, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ζῴων. ὥσπερ τὰ ὄμ

ματα

κατα πρὸς τὰ τῶν σκληροφθάλμων. τὰ μὲν γὰρ ἔχει φράγμα, καὶ ὥσπερ ἔλυτρον, τὰ βλέφαρα, ἃ μὴ κινήσας μηδ' ἀνασπάσας, οὐχ ὁρᾷ. τὰ δὲ σκληρόφθαλμα οὐδὲν ἔχει τοιοῦτον, ἀλλ' εὐθὺς ὁρᾷ τὰ γινόμενα ἐν τῷ διαφανεῖ. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον, τοῖς μὲν, ἀκάλυφες εἶναι ὥσπερ τὸ ὄμμα, τοῖς δὲ, τὸν ἀέρα δεχομένοις ἔχειν ἐπικάλυμμα ὃ ἀναπνεόντων, ἀποκαλύπτεσθαι, διευρυνομένων τῶν φλεβίων καὶ τῶν πόρων. καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀναπνέοντα οὐκ ὀσμᾶται ἐν τῷ ὑγρῷ. ἀναγκαῖον γὰρ ὀσφρανθῆναι ἀναπνεύσαντα. τοῦτο δὲ ποιεῖν ἐν τῷ ὑγρῷ ἀδύνατον. ἔστι δ' ἡ ὀσμὴ τοῦ ξηροῦ, ὥσπερ ὁ χυμὸς τοῦ ὑγροῦ. τὸ δὲ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον, δυνάμει τοιοῦτον. τὸ δὲ γευστὸν, ἐστὶν ἁπτόν τι καὶ τοῦτ' αἴτιον τοῦ μὴ εἶναι αἰσθητὸν, διὰ τοῦ μεταξὺ ἀλλοτρίου ὄντος σώματος. οὐδὲ γὰρ ἡ ἁφὴ, καὶ τὸ σῶμα δὲ, ἐν ᾧ ὁ χυμὸς, τὸ γευστὸν ἐν ὑγρῷ ὡς ὕλη. τοῦτο δ' ἁπτόν τι, διὸ καὶ εἰ ἐν ὕδατι ἦμεν ᾐσθανόμεθα ἂν ἐμβληθέντος τοῦ γλυκέος. οὐκ ἦν δ' ἂν ἡ αἴσθησις ἡμῖν, διὰ τοῦ μεταξὺ, ἀλλὰ τῷ μιχθῆναι τῷ ὑγρῷ, καθάπερ ἐπὶ τοῦ ποτοῦ. τὸ δὲ χρῶμα, οὐχ οὕτως ὁρᾶται τῷ μίγνυσθαι, οὐδὲ ταῖς ἀποῤῥοίαις

ὡς μὲν οὖν διὰ μεταξὺ, οὐδὲν ἐστίν. ὡς δὲ χρῶμα τὸ ὁρατὸν, οὕτω τὸ γευστὸν ὁ χυμός. οὐθὲν δὲ ποιεῖ αἴσθησιν χυμοῦ ἄνευ ὑγρότητος, ἀλλ' ἔχει ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει ὑγρότητα. οἷον τὸ ἁλμυρὸν, εὔτηκτόν τε γὰρ αὐτὸ καὶ συντηκτικὸν γλώσσης. ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ὄψις ἐστὶ τοῦ, τε ὁρατοῦ, καὶ τοῦ ἀοράτου. τὸ γὰρ σκότος, ἀόρατον, κρίνει γὰρ καὶ τοῦτο ἡ ὄψις. ἔτι τοῦ λίαν λαμπροῦ, καὶ γὰρ τοῦτο ἀόρατον, ἄλλον δὲ τρόπον τοῦ σκότους. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκοὴ ψόφου, τε καὶ σιγῆς. ὧν τὸ μὲν, ἀκουστὸν, τὸ δὲ, οὐκ ἀκουστὸν, καὶ μεγάλου ψόφου, καθάπερ ἡ ὄψις τοῦ λαμπροῦ. ὥσπερ γὰρ ὁ μικρὸς ψόφος ἀνήκουστος τρόπον τινὰ, καὶ ὁ μέγας τε καὶ ὁ βίαιος. ἀόρατον δὲ, τὸ μὲν ὅλως λέγεται, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων τὸ ἀδύνατον. τὸ δὲ, ἐὰν πεφυκὸς μὴ ἔχῃ ἢ φαύλως. ὥσπερ τὸ ἄπουν καὶ τὸ ἀπύρρινον, οὕτω δὴ καὶ ἡ γεῦσις τοῦ γευστοῦ τε καὶ ἀγεύστου. τοῦτο δὲ τὸ μικρὸν ἢ φαῦλον ἔχον χυμὸν, ἢ φθαρτικὸν τῆς γεύσεως. δοκεῖ δὲ εἶναι ἀρχὴ, τὸ ποτὸν καὶ ἄποτον. γεῦσις γάρ τις ἀμφότερα, ἀλλὰ τὸ μὲν, φαύλη καὶ φθαρτικὴ τῆς γεύσεως, τὸ δὲ, κατὰ φύσιν. ἔστι δὲ κοινὸν ἁφῆς καὶ γεύσεως, τὸ ποτόν. ἐπεὶ δὲ ὑγρὸν τὸ γευστὸν, ἀνάγκη τὸ αἰσθητήριον αὐτοῦ, μήτε ὑγρὸν

εἶναι

εἶναι ἐντελεχείᾳ, μήτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι. πάσχει γάρ τι ἡ γεῦσις ὑπὸ τοῦ γευστοῦ, ᾗ γευστόν. ἀναγκαῖον ἄρα ὑγρανθῆναι τὸ δυνάμενον ὑγραίνεσθαι σωζόμενον. μὴ ὑγρὸν δέ, τὸ γευστικὸν αἰσθητήριον. σημεῖον δέ, τὸ μήτε κατάξηρον οὖσαν τὴν γλῶσσαν αἰσθάνεσθαι, μήτε λίαν ὑγράν. αὕτη γὰρ ἁφὴ γίνεται τοῦ πρώτου ὑγροῦ. ὥσπερ ὅταν προγευματίσας τίς ἰσχυροῦ χυμοῦ, γεύηται ἑτέρου. καὶ οἷον τοῖς κάμνουσι πικρὰ πάντα φαίνεται, διὰ τὸ τῇ γλώττῃ πλήρει τοιαύτης ὑγρότητος αἰσθάνεσθαι. τὰ δ' εἴδη τῶν χυμῶν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν χρωμάτων, ἁπλᾶ μὲν τἀναντία, τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν, ἐχόμενα δὲ τοῦ μὲν, τὸ λιπαρόν, τοῦ δέ, τὸ ἁλμυρόν. μεταξὺ δὲ τούτων, τό, τε δριμὺ καὶ αὐστηρόν, καὶ στρυφνόν, καὶ ὀξύ. σχεδὸν γὰρ αὗται δοκοῦσιν εἶναι διαφοραὶ χυμῶν. ὥστε τὸ γευστικόν ἐστι, τὸ δυνάμει τοιοῦτον. γευστὸν δέ, τὸ ποιητικὸν ἐντελεχείᾳ αὐτοῦ. περὶ δέ, ἁπτοῦ καὶ ἁφῆς, ὁ αὐτὸς λόγος. εἰ γὰρ ἡ ἁφή, μὴ μία ἐστὶν αἴσθησις, ἀλλὰ πλείους, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἁπτὰ πλείω αἰσθητὰ εἶναι. ἔχει δ' ἀπορίαν, πότερον πλείους εἰσὶν ἢ μία, καὶ τί τὸ αἰσθητήριον τὸ τοῦ ἁπτοῦ ἁπτικόν, πότερον ἡ σάρξ, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἀνάλογον, ἢ οὔ, ἀλλὰ

ἀλλὰ τὸ μὲν ὅτι τὸ μεταξύ. τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητήριον, ἄλλο τι ὅτιν ἐντός. πᾶσά τε γὰρ αἴσθησις, μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι δοκεῖ. οἷον, ὄψις λευκοῦ καὶ μέλανος, καὶ ἡ ἀκοὴ, ὀξέος καὶ βαρέος, καὶ γεῦσις, πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τῷ ἁπτῷ πολλαί εἰσιν ἐναντιώσεις, θερμὸν, ψυχρὸν, ξηρὸν, ὑγρὸν, σκληρὸν, μαλακὸν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοιαῦτα. ἔχει δέ τινα λύσιν πρός γε ταύτην τὴν ἀπορίαν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεών εἰσιν ἐναντιώσεις πλείους. οἷον ἐν φωνῇ, οὐ μόνον ὀξύτης καὶ βαρύτης, ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ μικρότης, καὶ λειότης, καὶ τραχύτης φωνῆς, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα. εἰσὶ δὲ καὶ περὶ χρῶμα διαφοραὶ τοιαῦται ἕτεραι. ἀλλὰ τί τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ ἀκοῇ ψόφος, οὕτω τῇ ἁφῇ, οὐκ ἔστιν ἔκδηλον. πότερον δ' ἔστι τὸ αἰσθητήριον ἐντὸς ἢ οὔ, ἀλλ' εὐθέως ἡ σάρξ. οὐδὲν δοκεῖ σημεῖον εἶναι, τὸ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν ἅμα θιγγανομένων, καὶ γὰρ εἴ τις περὶ τὴν σάρκα ἐπιτείνειεν, οἷον ὑμένα ποιήσας, ὁμοίως τὴν αἴσθησιν εὐθέως ἁψαμένου ἂν ἐνσημαίνει. καίτοι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ τὸ αἰσθητήριον. εἰ δὲ καὶ συμφυὲς γένοιτο, θᾶττον ἔτι διικνοῖτ' ἂν ἡ αἴσθησις. διὸ καὶ τὸ τοιοῦτον μόριον τοῦ σώ-

ματος,

ματος, ἔχειν οὕτως ἔοικεν, ὥσπερ ἂν εἰ κύκλῳ ἡμῖν περιεπεφύκει ὁ ἀήρ. ἐδοκοῦμεν γὰρ ἂν ἑνί τινι αἰσθάνεσθαι, καὶ ψόφου, καὶ χρώματος, καὶ ὀσμῆς, καὶ μία τις αἴσθησις εἶναι, ὄψις, καὶ ἀκοὴ, καὶ ὄσφρησις. νῦν δὲ διὰ τὸ διωρίσθαι δι' οὗ γίνονται αἱ κινήσεις, φανερὰ τὰ εἰρημένα αἰσθητήρια ἕτερα ὄντα. ἐπὶ δὲ τῆς ἁφῆς, τοῦτο νῦν ἄδηλον. ἐξ ἀέρος μὲν γὰρ ἢ ὕδατος, ἀδύνατον συστῆναι τὸ ἔμψυχον σῶμα. δεῖ γάρ τι στερεὸν εἶναι, λείπεται δὴ μικτὸν, ἐκ γῆς καὶ τούτων εἶναι, οἷον βούλεται ἡ σὰρξ καὶ τὸ ἀνάλογον. εἰ γὰρ πᾶσα αἴσθησις διὰ τοῦ μεταξὺ, καὶ ἡ ἁφή. ὥστε ἀναγκαῖον καὶ τὸ σῶμα εἶναι μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ προσπεφυκός. δι' οὗ γίνονται αἱ αἰσθήσεις πλείους οὖσαι. δηλοῖ δ' ὅτι πλείους, ἡ ἐπὶ τῆς γλώττης ἁφή. ἁπάντων γὰρ τῶν ἁπτῶν αἰσθάνεται κατὰ τὸ αὐτὸ μόριον, καὶ χυμοῦ. εἰ μὲν οὖν ἡ ἄλλη σὰρξ ᾐσθάνετο τοῦ χυμοῦ, ἐδόκει ἂν ἡ αὐτὴ καὶ μία εἶναι αἴσθησις, ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἁφή, νῦν δὲ δύο, διὰ τὸ μὴ ἀντιστρέφειν. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ πᾶν σῶμα βάθος ἔχει. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τρίτον μέγεθος. ὧν δ' ἐστὶ δύο σωμάτων μεταξὺ σῶμά τι, οὐκ ἐνδέχεται ταῦτα ἀλλήλων ἅπτεσθαι.

τὸ δ' ὑγρὸν, οὐκ ἔστιν ἄνευ σώματος, οὐδὲ τὸ διερὸν· ἀλλ' ἀναγκαῖον ὕδωρ εἶναι, ἢ ἔχειν ὕδατος. τὰ δὲ ἁπτόμενα ἀλλήλων ἐν τῷ ὕδατι μὴ ξηρῶν τῶν ἄκρων ὄντων, ἀναγκαῖον ὕδωρ ἔχειν μεταξὺ, οὗ ἀνάπλεα τὰ ἔσχατα. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, ἀδύνατον ἅψασθαι ἄλλο ἄλλου ἐν ὕδατι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ ἀέρι. ὁμοίως γὰρ ἔχει ὁ ἀὴρ, πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι. λανθάνει δὲ μᾶλλον ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῷα. εἰ διερὸν διεροῦ ἅπτεται, πότερον οὖν ἁπάντων ὁμοίως ἐστὶν ἡ αἴσθησις, ἢ ἄλλων ἄλλως, καθάπερ νῦν δοκεῖ. ἡ μὲν γὰρ γεῦσις καὶ ἡ ἁφὴ τῷ ἅπτεσθαι, αἱ δ' ἄλλαι ἄποθεν, τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακὸν, δι' ἑτέρων αἰσθανόμεθα, ὥσπερ καὶ τὸ ψοφητικὸν, καὶ ὁρατὸν, καὶ τὸ ὀσφραντόν. ἀλλὰ τὰ μὲν πόῤῥωθεν, τὰ δ' ἐγγύθεν, διὸ λανθάνει. ἐπεὶ αἰσθανόμεθά γε πάντων διὰ τοῦ μέσου. ἀλλ' ἐπὶ τούτων λανθάνει. καίτοι καθάπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, κἂν εἰ δι' ὑμένος αἰσθανόμεθά γε τῶν ἁπτῶν ἁπάντων λανθάνοντος ὅτι διείργει, ὁμοίως ἂν ἔχοιμεν ὥσπερ καὶ νῦν ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι. δοκοῦμεν γὰρ αὐτῶν ἅπτεσθαι, καὶ οὐδὲν εἶναι διὰ μέσου. ἀλλὰ διαφέρει τὸ ἁπτὸν τῶν ὁρατῶν, καὶ τῶν ψοφητικῶν.

ψοφητικῶν. ὅτι ἐκείνων μὲν αἰσθανόμεθα, τῷ τὸ μεταξὺ ποιεῖν τι ἡμᾶς, τῶν δὲ ἁπτῶν, οὐχ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ, ἀλλ' ἅμα τῷ μεταξὺ, ὥσπερ ὁ δι' ἀσπίδος πληγείς. οὐ γὰρ ἡ ἀσπὶς πληγεῖσα ἐπάταξεν, ἀλλ' ἄμφω συνέβη πληγῆναι. ὅλως δὲ ἔοικεν ἡ σὰρξ καὶ ἡ γλῶσσα, ὡς ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν, καὶ τὴν ἀκοὴν, καὶ τὴν ὄσφρησιν ἔχουσιν, οὕτως ἔχειν πρὸς τὸ αἰσθητήριον, ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. αὐτοῦ δὲ τοῦ αἰσθητηρίου ἁπτομένου, οὔτ' ἐκεῖ, οὔτε ἐνταῦθα γένοιτ' ἂν αἴσθησις. οἷον εἴ τις σῶμα τὸ λευκὸν ἐπὶ τοῦ ὄμματος θείη τὸ ἔσχατον, ἧ καὶ δῆλον, ὅτι τὸ ἐντὸς, ἁπτοῦ αἰσθητήριον. οὕτως γὰρ ἂν συμβαίνοι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐπιτιθεμένων γὰρ ἐπὶ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ αἰσθάνεται. ἐπὶ δὲ τὴν σάρκα ἐπιτιθεμένων, αἰσθάνεται. ὥστε τὸ μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ, ἡ σάρξ. ἁπταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ σώματος, ᾗ σῶμα. λέγω δὲ διαφορὰς, αἳ τὰ στοιχεῖα διορίζουσι, θερμὸν, ψυχρὸν, ξηρὸν, ὑγρὸν, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον ἐν τοῖς περὶ στοιχείων. τὸ δὲ αἰσθητήριον αὐτῶν τὸ ἁπτικὸν, ἐν ᾧ ἡ καλουμένη ἀφὴ ὑπάρχει πρώτῳ, τὸ δυνάμει τοιοῦτόν ἐστι μόριον. οἷον τὰ ἁπτὰ ἐνεργείᾳ. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάσχειν τί ἐστιν. ὥστε

τὸ ποιοῦν οἷον αὐτὸ ἐνεργείᾳ, τοιοῦτον ἐκεῖνο ποιεῖ δυνάμει ὄν. διὸ τοῦ ὁμοίως θερμοῦ ἢ ψυχροῦ, ἢ σκληροῦ, καὶ μαλακοῦ, οὐκ αἰσθανόμεθα, ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν ὡς τῆς αἰσθήσεως. οἷον μεσότητός τινος οὔσης τῆς ἐν τοῖς αἰσθητικοῖς ἐναντιώσεως, καὶ διὰ τοῦτο κρίνει τὰ αἰσθητά. τὸ γὰρ μέσον, κριτικόν. γίνεται γὰρ πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν, θάτερον τῶν ἄκρων, καὶ δεῖ ὥσπερ τὸ μέλλον, αἰσθήσεσθαι λευκοῦ καὶ μέλανος, μηδέτερον αὐτῶν ἐνεργείᾳ εἶναι, δυνάμει δ᾽ ἄμφω, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ τῆς ἁφῆς μήτε θερμὸν, μήτε ψυχρόν. ἔτι δ᾽ ὥσπερ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἦν πως ἡ ὄψις. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀντικειμένων, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τοῦ ἁπτοῦ καὶ ἀνάπτου. ἄναπτον δέ ἐστι, τό, τι ἔχον πάμπαν μικρὰν διαφορὰν τῶν ἁπτῶν. οἷον πέπονθεν ὁ ἀὴρ καὶ τῶν ἁπτῶν αἱ ὑπερβολαὶ, ὥσπερ τὰ φθαρτικά. καθ᾽ ἑκάστην μὲν οὖν τῶν αἰσθήσεων, εἴρηται τύπῳ. καθόλου δὲ περὶ πάσης αἰσθήσεως δεῖ λαβεῖν. ὅτι ἡ μὲν αἴσθησίς ἐστι, τὸ δεκτικὸν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν, ἄνευ τῆς ὕλης. οἷον ὁ κηρὸς, τοῦ δακτυλίου, ἄνευ τοῦ σιδήρου, καὶ τοῦ χρυσοῦ δέχεται τὸ σημεῖον. λαμβάνει δὲ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ χαλκοῦν σημεῖον, ἀλλ᾽ οὐχ ᾗ χαλκὸς, ἢ χρυσός. ὁμοίως

δὲ καὶ

δὲ καὶ ἡ αἴσθησις ἑκάστου, ὑπὸ τοῦ ἔχοντος χρῶμα ἢ χυμὸν ἢ ψόφον πάσχει, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἕκαστον ἐκείνων λέγεται, ἀλλ' ᾗ τοιονδί, καὶ κατὰ τὸν λόγον. αἰσθητήριον δὲ πρῶτον, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη δύναμις. ἔστι μὲν οὖν ταυτόν. τὸ δ' εἶναι ἕτερον. μέγεθος μὲν γὰρ ἄν, τι, εἴη τὸ αἰσθανόμενον. οὐ μὴν τό γε αἰσθητικῷ εἶναι, οὐδ' ἡ αἴσθησις μέγεθός ἐστιν, ἀλλὰ λόγος τις καὶ δύναμις ἐκείνου. φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ διατί ποτε τῶν αἰσθητῶν αἱ ὑπερβολαὶ φθείρουσι τὰ αἰσθητήρια. ἐὰν γὰρ ᾖ ἰσχυροτέρα τοῦ αἰσθητηρίου ἡ κίνησις, λύεται ὁ λόγος, τοῦτο δ' ἦν ἡ αἴσθησις. ὥσπερ καὶ ἡ συμφωνία καὶ ὁ τόνος, κρουομένων σφόδρα τῶν χορδῶν, καὶ διατί ποτε τὰ φυτὰ οὐκ αἰσθάνεται, ἔχοντά τι μόριον ψυχικόν, καὶ πάσχοντά τι ὑπὸ τῶν ἁπτῶν. καὶ γὰρ ψύχεται καὶ θερμαίνεται. αἴτιον γάρ, τὸ μὴ ἔχειν μεσότητα, μὴ δὲ τοιαύτην ἀρχήν, οἵαν δέχεσθαι τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ πάθοι ἄν τι, ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τὸ ἀδύνατον ὀσφρανθῆναι, ἢ ὑπὸ χρώματος τὸ μὴ δυνάμενον ἰδεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, εἰ δὲ τὸ ὀσφραντόν, ὀσμή, εἴ τι ποιεῖ τὴν ὄσφρησιν, ἡ ὀσμὴ ποιεῖ. ὥστε τῶν ἀδυνάτων ὀσφρανθῆναι,

οὐθὲν

οὐθὲν οἷόν τε πάσχειν, ὑπ' ὀσμῆς. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οὐδὲ τῶν δυνατῶν, ἀλλ' ᾗ αἰσθητικὸν ἕκαστον. ἅμα δὲ δῆλον καὶ οὕτως. οὔτε γὰρ φῶς καὶ σκότος, οὔτε ψόφος, οὔτε ὀσμὴ, οὐδὲν ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλ' ἐν οἷς ἐστίν. οἷον, ἀὴρ ὁ μετὰ βροντῆς, διΐστησι τὸ ξύλον, ἀλλὰ τὰ ἁπτὰ καὶ οἱ χυμοὶ ποιοῦσιν. εἰ γὰρ μὴ, ὑπὸ τίνος ἂν πάσχοι τὰ ἄψυχα καὶ ἀλλοιοῖτο, ἆρ' οὖν κἀκεῖνα ποιήσει, ἢ οὐ πᾶν σῶμα παθητικὸν, ὑπὸ ὀσμῆς καὶ ψόφου, καὶ τὰ πάσχοντα ἀόριστα, καὶ οὐ μένει οἷον ἀήρ. ὄζει γὰρ ὥσπερ παθών, τι. τί οὖν ἐστι τὸ ὀσμᾶσθαι παρὰ τὸ πάσχειν τι, ἢ τὸ μὲν ὀσμᾶσθαι αἰσθάνεσθαι, ὁ δ' ἀὴρ παθὼν, ταχέως αἰσθητὸς γίνεται.

τέλος τοῦ β.

ἈΡΙΣΤΟΤΈΛΟΥΣ ΠΕΡΊ ΨΥΧΗΣ, ΤΟ Γ.

ΟΤΙ δ' οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα παρὰ τὰς πέντε, λέγω δὲ ταύτας, ὄψιν, ἀκοὴν, ὄσφρησιν, γεῦσιν, ἁφὴν, ἐκ τῶνδε πισεύσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ παντὸς οὗ ἐστιν αἴσθησις ἁφὴ, καὶ νῦν ἔχομεν αἴσθησιν. πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἁπτοῦ ᾗ ἁπτὸν πάθη, τῇ

ἁφῇ

ἁφῇ ἡμῖν αἰσθητά ἐστιν, ἀνάγκη τε εἴπερ ἐκλείπει τις αἴσθησις, καὶ αἰσθητήριόν τι ἡμῖν ἐκλείπειν, καὶ ὅσων μὲν αὐτοὶ ἁπτόμενοι, αἰσθανόμεθα τῇ ἁφῇ αἰσθητά ἐστιν, ἣν τυγχάνομεν ἔχοντες. ὅσα δὲ διὰ τῶν μεταξὺ καὶ μὴ αὐτῶν ἁπτόμενοι τοῖς ἁπλοῖς διαστήμασι, λέγω δ' οἷον, ἀέρι, καὶ ὕδατι. ἔχει δ' οὕτως, ὥστε εἰ μὲν δι' ἑνὸς πλείω αἰσθητὰ ἕτερα ἀλλήλων ὄντα τῷ γένει, ἀνάγκη τὸν ἔχοντα τὸ τοιοῦτον αἰσθητήριον, ἀμφοῖν αἰσθητὸν εἶναι. οἷον εἰ ἐξ ἀέρος ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον, καὶ ἔστιν ὁ ἀὴρ καὶ ψόφου καὶ χρόας. εἰ δὲ πλείω τοῦ αὐτοῦ, οἷον χρόα καὶ ἀὴρ καὶ ὕδωρ. ἄμφω γὰρ διαφανῆ, καὶ ὁ τὸ ἕτερον αὐτῶν ἔχων μόνον, αἰσθήσεται τοῦ ἀμφοῖν. τῶν δ' ἁπλῶν, ἐκ δύο τούτων αἰσθητήρια μόνον ἐστὶν ἐξ ἀέρος, καὶ ὕδατος. ἡ μὲν γὰρ κόρη, ὕδατος, ἡ δὲ ἀκοή, ἀέρος, ἡ δὲ ὄσφρησις, θατέρου τούτων. τὸ δὲ πῦρ, ἢ οὐδενός, ἢ κοινὸν πάντων. οὐδὲν γὰρ ἄνευ θερμότητος αἰσθητικόν, ἡ δὲ γῆ ἢ οὐδενός, ἢ ἐν τῇ ἁφῇ μάλιστα μέμικται ἰδίως, διὸ λείποιτ' ἂν μηθὲν εἶναι αἰσθητήριον, ἔξω ὕδατος καὶ ἀέρος. ταῦτα δὲ καὶ νῦν ἔχουσιν ἔνια ζῷα. πᾶσαι ἄρα αἱ αἰσθήσεις ἔχονται ὑπὸ τῶν μὴ ἀτελῶν μηδὲ πεπηρωμένων. φαίνεται

γὰρ

γὰρ καὶ ἡ ἀσπάλαξ ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς. ὥστε εἰ μή τι ἕτερόν ἐστι σῶμα καὶ πάθος ὃ μηδενός ἐστι τῶν ἐνταῦθα σωμάτων, οὐδεμία ἂν ἐκλείποι αἴσθησις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷόν τε εἶναι αἰσθητήριόν τι ἴδιον, ὧν ἑκάστῃ αἰσθήσει αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκός. οἷον, κινήσεως, στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἑνός. ταῦτα γὰρ πάντα κινήσει αἰσθανόμεθα. οἷον μέγεθος κινήσει. ὥστε καὶ τὸ σχῆμα. μέγεθος γάρ τι καὶ τὸ σχῆμα, τὸ δὲ ἠρεμοῦν, τῷ μὴ κινεῖσθαι. ὁ δὲ ἀριθμός, τῇ ἀποφάσει τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῖς ἰδίοις. ἑκάστη γὰρ ἓν αἰσθάνεται αἴσθησις, ὥστε δῆλον, ὅτι ἀδύνατον ὁτουοῦν ἰδίαν αἴσθησιν εἶναι τούτων. οἷον κινήσεως. οὕτω γὰρ ἔσται, ὥσπερ νῦν τῇ ὄψει τὸ γλυκὺ αἰσθανόμεθα. τοῦτο δ' ὅτι ἀμφοῖν ἔχοντες τυγχάνομεν αἴσθησιν, ᾗ ὅταν συμπέσωσι γνωρίζομεν. εἰ δὲ μή, οὐδαμῶς ἄν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθανόμεθα. οἷον, τὸν Κλέωνος υἱόν. οὐχ ὅτι Κλέωνος υἱός, ἀλλ' ὅτι λευκός. τούτῳ δὲ συμβέβηκεν, υἱῷ Κλέωνος εἶναι. τῶν δὲ κοινῶν ἔχομεν αἴσθησιν ἤδη κοινήν, οὐ κατὰ συμβεβηκός. οὐκ ἄρα ἐστὶν ἰδία, οὐδαμῶς γὰρ ἂν ᾐσθανόμεθα, ἀλλ' οὕτως ὥσπερ εἴρηται τὸν Κλέωνος.

Κλέωνος υἱὸν ἡμᾶς ὁρᾶν. τὰ δὲ ἀλλήλων ἴδια κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθάνονται αἱ αἰσθήσεις, οὐχ ᾗ αἱ αὐταί, ἀλλ᾽ ᾗ μία. ὅταν ἅμα ἡ αἴσθησις περὶ τοῦ αὐτοῦ γίνηται. οἷον, ὅτι ἡ χολὴ πικρὰ καὶ ξανθή. οὐ γὰρ δὴ ἑτέρας γε τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἄμφω ἕν. διὸ καὶ ἀπατᾶται, καὶ ἐὰν ᾖ ξανθὸν χολὴν οἴεται εἶναι. Ζητήσειε δ᾽ ἄν τις, τίνος ἕνεκα πλείους ἔχομεν αἰσθήσεις, ἀλλ᾽ οὐ μίαν μόνην, ἢ ὅπως μὴ λανθάνῃ τὰ ἀκολουθοῦντα καὶ κοινά, οἷον κίνησις καὶ μέγεθος, καὶ ἀριθμός. εἰ γὰρ ἦν ὄψις μόνη καὶ αὐτὴ λευκοῦ, ἐλάνθανεν ἂν μᾶλλον, κἂν ἐδόκει ταὐτὸν εἶναι πάντα. διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις ἅμα χρῶμα καὶ μέγεθος. νῦν δ᾽ ἐπεὶ ἐν ἑτέρῳ αἰσθητῷ τὰ κοινὰ ὑπάρχει, δῆλον ποιεῖ, ὅτι ἄλλο τι ἕκαστον αὐτῶν. Ἐπεὶ δ᾽ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁρῶμεν καὶ ἀκούομεν, ἀνάγκη ἢ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι ὅτι ὁρᾷ, ἢ ἑτέρᾳ. ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου χρώματος. ὥστε ἢ δύο τοῦ αὐτοῦ ἔσονται, ἢ αὐτὴ αὑτῆς. ἔτι δ᾽ εἰ ἑτέρα εἴη τῆς ὄψεως αἴσθησις, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν, ἢ αὐτή τις ἔσται αὑτῆς. ὥστε ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦτο ποιητέον. Ἔχει δ᾽ ἀπορίαν. εἰ γὰρ τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι, ἐστὶν ὁρᾶν, ὁρᾶται δὲ χρῶμα, ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεταί τις τὸ ὁρῶν,

καὶ

καὶ χρῶμα ἔχει τὸ ὁρῶν πρῶτον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐχ ἓν τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι. καὶ γὰρ ὅταν μὴ ὁρῶμεν τῇ ὄψει, κρίνομεν καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. ἔτι δὲ καὶ τὸ ὁρῶν ἐστιν ὡς κεχρωμάτισται. τὸ γὰρ αἰσθητήριον, δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης ἕκαστον. διὸ καὶ ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν, ἔνεισιν αἱ καὶ αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις. ἡ δὲ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἡ αὐτὴ μέν ἐστι καὶ μία, τὸ δὲ εἶναι αὐταῖς, οὐ ταυτόν. λέγω δ' οἷον ψόφος ὁ κατ' ἐνέργειαν, καὶ ἀκοὴ ἡ κατ' ἐνέργειαν. ἔστι γὰρ ἀκοὴν ἔχοντα μὴ ἀκούειν, καὶ τὸ ἔχον ψόφον, οὐκ ἀεὶ ψοφεῖ. ὅταν δὲ ἐνεργῇ τὸ δυνάμενον ἀκούειν, καὶ ψοφῇ τὸ δυνάμενον ψοφεῖν, τότε ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀκοὴ ἅμα γίνεται, καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος. ὥστε καὶ φήσειεν ἄν τις, τὸ μὲν εἶναι ἄκουσιν, τὸ δὲ ψόφησιν. εἰ δέ ἐστιν ἡ κίνησις καὶ ἡ ποίησις, καὶ τὸ πάθος ἐν τῷ κινουμένῳ, ἀνάγκη καὶ τὸν ψόφον καὶ τὴν ἀκοὴν τὴν κατ' ἐνέργειαν, ἐν τῇ κατὰ δύναμιν εἶναι. ἡ γὰρ τοῦ ποιητικοῦ καὶ κινητικοῦ ἐνέργεια, ἐν τῷ πάσχοντι ἐγγίνεται. διὸ οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν κινεῖσθαι. ἡ μὲν οὖν τοῦ ψοφητικοῦ ἐνέργεια, ἐστὶ ψόφος, ἢ ψόφησις, ἡ δὲ τοῦ ἀκουστικοῦ, ἀκοὴ, ἢ

ἄκουσις. διττὸν γὰρ ἡ ἀκοὴ, καὶ διττὸν ὁ ψόφος. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν. ὥσπερ γὰρ ἡ ποίησις, καὶ ἡ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι, καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιοῦντι, οὕτω καὶ ἡ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ αἰσθητικῷ. ἀλλ' ἐπ' ἐνίων μὲν καὶ ὠνόμασται. οἷον ἡ ψόφησις, καὶ ἡ ἄκουσις, ἐπὶ δ' ἐνίων ἀνώνυμον θάτερον. ὅρασις γὰρ λέγεται, ἡ τῆς ὄψεως ἐνέργεια, ἡ δὲ τοῦ χρώματος, ἀνώνυμος, καὶ γεῦσις, ἡ τοῦ γευστικοῦ, ἡ δὲ τοῦ χυμοῦ, ἀνώνυμος. ἐπεὶ δὲ μία μέν ἐστιν ἐνέργεια, ἡ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ, τὸ δ' εἶναι ἕτερον, ἀνάγκη ἅμα φθείρεσθαι καὶ σώζεσθαι τὴν οὕτω λεγομένην ἀκοὴν καὶ ψόφον, καὶ χυμὸν δὴ καὶ γεῦσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν λεγόμενα οὐκ ἀνάγκη. ἀλλ' οἱ πρότεροι φυσιολόγοι, τοῦτο οὐ καλῶς ἔλεγον, οὐθὲν οἰόμενοι, οὔτε λευκὸν, οὔτε μέλαν εἶναι ἄνευ ὄψεως, οὐδὲ χυμὸν ἄνευ γεύσεως. τῇ μὲν γὰρ ἔλεγον ὀρθῶς, τῇ δ' οὐκ ὀρθῶς. διχῶς γὰρ λεγομένης τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, τῶν μὲν, κατὰ δύναμιν, τῶν δὲ, κατ' ἐνέργειαν, ἐπὶ τούτων μὲν συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτέρων, οὐ συμβαίνει. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἁπλῶς ἔλεγον, περὶ τῶν λεγομένων οὐχ ἁπλῶς. εἰ δ' ἡ συμ-

φωνία φωνή τίς ἐστιν, ἡ δὲ φωνὴ καὶ ἀκοὴ ἔστιν ὡς ἕν, καὶ ἔστιν ὡς οὐχ ἓν τὸ αὐτό, λόγος δ' ἡ συμφωνία, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀκοὴν λόγον τινὰ εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ φθείρεσθαι ἕκαστον, ὑπερβάλλον καὶ τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρὺ τὴν ἀκοήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν χυμοῖς τὴν γεῦσιν, καὶ ἐν χρώμασι τὴν ὄψιν, τὸ σφόδρα λαμπρόν, ἢ τὸ ζοφερόν, καὶ ἐν ὀσφρήσει, ἡ ἰσχυρὰ ὀσμὴ καὶ γλυκεῖα καὶ πικρά, ὡς λόγου τινὸς ὄντος τῆς αἰσθήσεως. διὸ καὶ ἡδέα μέν, ὅταν ἄγηται εἰλικρινῆ καὶ ἀμιγῆ ὄντα, ἄγεται εἰς τὸν λόγον. οἷον τὸ ὀξύ, ἢ γλυκύ, ἢ ἁλμυρόν. ἡδέα γὰρ τότε. ὅλως δὲ μᾶλλον τὸ μικτὸν συμφωνία, ἢ τὸ ὀξύ, καὶ βαρύ. ἁφὴ δέ, τὸ θερμαντικὸν ἢ ψυκτόν, ἡ δ' αἴσθησις, ὁ λόγος. ὑπερβάλλοντα δέ, ἢ λυπεῖ, ἢ φθείρει. ἑκάστη μὲν οὖν αἴσθησις, τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ ἐστιν. ὑπάρχουσα ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ ᾗ αἰσθητήριον, καὶ κρίνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ διαφοράς. οἷον, λευκὸν μὲν καὶ μέλαν, ὄψις. γλυκὺ δὲ καὶ πικρόν, γεῦσις. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν, πρὸς ἕκαστον κρίνομεν, τινὶ καὶ αἰσθανόμεθα, ὅτι διαφέρει, ἀνάγκη δὴ αἰσθήσει. αἰσθητὰ γάρ ἐστιν,

θίγῃ, ἢ καὶ δῆλον ὅτι ἡ σὰρξ οὐκ ἔστι τὸ ἔσχατον αἰσθητήριον. ἀνάγκη γὰρ ἦν ἁπτόμενον αὐτοῦ, κρίνειν τὸ κρῖνον. οὔτε δὴ κεχωρισμένοις ἐνδέχεται κρίνειν τὸ κρίνον. ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, ἀλλὰ δεῖ ἑνί τινι, ἄμφω δῆλα εἶναι. οὕτω μὲν γὰρ ἔχει, κἂν εἰ τοῦ μὲν, ἐγὼ, τοῦ δὲ, σὺ αἴσθοιο, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ἀλλήλων δεῖ δὲ τὸ ἓν λέγειν, ὅτι ἕτερον. ἕτερον γὰρ τὸ γλυκὺ, τοῦ λευκοῦ. λέγει ἄρα τὸ αὐτό. ὥστε ὡς λέγει, οὕτω καὶ νοεῖ, καὶ αἰσθάνεται. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε κεχωρισμένοις κρίνειν τὰ κεχωρισμένα, δῆλον. ὅτι δ' οὐδὲν κεχωρισμένῳ ὄντι χρόνῳ, ἐντεῦθεν. ὥσπερ γὰρ τὸ αὐτὸ λέγει, ὅτι ἕτερον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, οὕτω καὶ ὅτι θάτερον λέγει ὅτι ἕτερον, καὶ θάτερον, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ ὅτε. λέγω δ' οἷον νῦν λέγω, ὅτι ἕτερον, οὐ μέντοι ὅτι νῦν ἕτερον, ἀλλ' οὕτω λέγει καὶ νῦν, καὶ ὅτι νῦν, ἅμα ἄρα, ὥστε ἀχώριστον καὶ ἐν ἀχωρίστῳ χρόνῳ. ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον ἅμα τὰς ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι τὸ αὐτὸ, ᾗ ἀδιαίρετον, καὶ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ. εἰ γὰρ τὸ γλυκὺ, ὡδὶ κινεῖ τὴν αἴσθησιν, ἢ τὴν νόησιν, τὸ δὲ πικρὸν, ἐναντίως, καὶ τὸ λευκὸν ἑτέρως, ἆρ' οὖν ἅμα μὲν καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετον

καὶ χρόνῳ ἀχώριστον τὸ κρῖνον τῷ εἶναι δὲ κεχωρισμένον. ἔστι μὲν δή πως ὡς τὸ διαιρετὸν τῶν διῃρημένων αἰσθάνεται, ἔστι δ' ὡς ᾗ ἀδιαίρετον, τῷ εἶναι μὲν γὰρ διαιρετόν, τόπῳ δὲ καὶ χρόνῳ, καὶ ἀριθμῷ, ἀδιαίρετον. ἢ οὐχ οἷόν τε. δυνάμει μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον, καὶ τὰ ἐναντία, τῷ δὲ εἶναι, οὔ. ἀλλὰ τῷ ἐνεργεῖσθαι διαιρετόν, καὶ οὐχ οἷόν τε ἅμα λευκὸν καὶ μέλαν εἶναι. ὥστε οὐδὲ τὰ εἴδη πάσχειν αὐτῶν, εἰ τοιοῦτον ἡ αἴσθησις καὶ ἡ νόησις, ἀλλ' ὥσπερ ἣν καλοῦσί τινες στιγμήν, ἡ μία καὶ ἡ δύο, ταύτῃ καὶ διαιρετή. ᾗ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν τὸ κρῖνον ἐστὶ καὶ ἅμα, ᾗ δὲ διαιρετὸν ὑπάρχει, οὐχ ἕν. δὶς γὰρ τῷ αὐτῷ χρῆται σημείῳ ἅμα. ᾗ μὲν οὖν δυσὶ χρῆται τῷ πέρατι δύο κρίνει, καὶ κεχωρισμένα ἐστίν, ὡς κεχωρισμένως, ᾗ δὲ ἕν, ἑνὶ καὶ ἅμα. Περὶ μὲν οὖν τῆς ἀρχῆς ᾗ φαμὲν τὸ ζῷον αἰσθητικὸν εἶναι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Ἐπεὶ δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχήν, κινήσει τε τῇ κατὰ τόπον, καὶ τῷ νοεῖν, καὶ τὸ κρίνειν, καὶ αἰσθάνεσθαι. δοκεῖ δὲ τὸ νοεῖν, καὶ τὸ φρονεῖν, ὥσπερ αἰσθάνεσθαί τι εἶναι. ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τούτοις ἡ ψυχή, κρίνει τε καὶ γνωρίζει τῶν ὄντων. καὶ οἵ γε ἀρχαῖοι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι

νεσθαι ταὐτὸν εἶναί φασιν, ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς εἴρηκε. Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἀέξεται ἀνθρώποισι, καὶ ἐν ἄλλοις. Ὅθεν σφίσιν ἀεὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίσταται. τὸ δ' αὐτὸ βούλεται τούτοις καὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. πάντες γὰρ οὗτοι τὸ νοεῖν σωματικόν, ὥσπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπολαμβάνουσι, καὶ αἰσθάνεσθαί τε καὶ φρονεῖν, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὰς λόγοις διωρίσαμεν. καίτοι ἔδει ἅμα καὶ περὶ τοῦ ἠπατῆσθαι αὐτοὺς λέγειν. οἰκειότερον γὰρ τοῖς ζῴοις καὶ πλείω χρόνον ἐν τούτοις διατελεῖ ἡ ψυχή. διὸ ἀνάγκη, ἤτοι ὥσπερ ἔνιοι λέγουσι πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἢ τὴν τοῦ ἀνομοίου θίξιν, ἀπάτην εἶναι. τοῦτο γὰρ ἐναντίον, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γνωρίζειν. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀπάτη, καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι. ὅτι μὲν οὖν οὐ ταυτόν ἐστι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ φρονεῖν, φανερόν. τοῦτο μὲν γὰρ πᾶσι μέτεστι, τοῦτο δέ, ὀλίγοις τῶν ζῴων. ἀλλ' οὐδὲ τὸ νοεῖν ἐν ᾧ ἐστι τὸ ὀρθῶς, καὶ τὸ μὴ ὀρθῶς. τὸ μὲν γὰρ ὀρθῶς, φρόνησις, καὶ ἐπιστήμη, καὶ δόξα ἀληθής. τὸ δὲ μὴ ὀρθῶς, τἀναντία τούτων. οὐδὲ τοῦτο δέ ἐστι τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθά

θαι. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις τῶν ἰδίων, ἀεὶ ἀληθὴς καὶ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζώοις. διανοεῖσθαι δ' ἐνδέχεται καὶ ψευδῶς, καὶ οὐδενὶ ὑπάρχει ᾧ μὴ καὶ λόγος. φαντασία γὰρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας, ἡ αὐτή τε οὐ γίγνεται ἄνευ αἰσθήσεως καὶ ἄνευ ταύτης, οὐκ ἔστιν ὑπόληψις. ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ φαντασία καὶ ὑπόληψις, φανερόν. τοῦτο μὲν γὰρ τὸ πάθος ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ὅταν βουλόμεθα. πρὸ ὀμμάτων γὰρ ἐστι ποιήσασθαι, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς μνημονικοῖς τιθέμενοι καὶ εἰδωλοποιοῦντες. δοξάζει δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀνάγκη γὰρ ἢ ψεύδεσθαι ἢ ἀληθεύειν. ἔτι δὲ, ὅταν μὲν δοξάσωμεν δεινόν τι ἢ φοβερόν, εὐθὺς συμπάσχομεν. ὁμοίως δὲ κἂν ᾖ θαρραλέον. κατὰ δὲ τὴν φαντασίαν, ὡσαύτως ἔχομεν, ὥσπερ ἂν οἱ θεώμενοι ἐν γραφῇ τὰ δεινὰ καὶ θαρραλέα. εἰσὶ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπολήψεως διαφοραί, ἐπιστήμη, καὶ δόξα, καὶ φρόνησις, καὶ τὰ ἐναντία τούτων. περὶ ὧν τῆς διαφορᾶς ἕτερος ἔσται λόγος. περὶ δὲ τοῦ νοεῖν, ἐπεὶ ἕτερον τοῦ αἰσθάνεσθαι, τούτου δὲ τὸ μὲν, φαντασία δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ, ὑπόληψις. περὶ φαντασίας διωρίσαντες, οὕτω περὶ θατέρου λεκτέον. εἰ δή ἐστιν ἡ φαντασία, καθ' ἣν λέγομεν φάντασμά

τι ἡμῖν

τι ἡμῖν γίνεσθαι καὶ μὴ, εἴ τι κατὰ μεταφορὰς λέ-
γομεν, μία τίς ἐστι τούτων δύναμις ἢ ἕξις, καθ'
ἣν κρίνομεν καὶ ἀληθεύομεν, ἢ ψευδόμεθα. τοιαῦ-
ται δ' εἰσὶν, αἴσθησις, δόξα, νοῦς, ἐπιστήμη. ὅτι μὲν
οὖν οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἡ φαντασία, δῆλον ἐκ τῶν-
δε. Αἴσθησις μὲν γὰρ, ἤτοι δύναμις, ἢ ἐνέργεια.
οἷον ὄψις καὶ ὅρασις. φαίνεται δέ τι καὶ μηδετέ-
ρου τούτων ὑπάρχοντος. οἷον τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις.
εἶτα αἴσθησις μὲν, ἀεὶ πάρεστι, φαντασία δ' οὔ.
εἰ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ αὐτὸ, πᾶσιν ἂν ἐνδέχοιτο,
τοῖς θηρίοις φαντασίαν ὑπάρχειν, δοκεῖ δ' οὔ.
οἷον μύρμηκι, ἢ μελίττῃ, ἢ σκώληκι. εἶτα αἱ μὲν
ἀληθεῖς ἀεὶ, αἱ δὲ φαντασίαι γίνονται αἱ πλεί-
ους, ψευδεῖς. ἔπειτα, οὐδὲ λέγομεν ὅταν ἐνεργῶ-
μεν ἀκριβῶς περὶ τὸ αἰσθητὸν, ὅτι φαίνεται ἡμῖν
τοῦτ' ἄνθρωπος, ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν μὴ ἐναργῶς
αἰσθανώμεθα, τότε ἢ ἀληθὴς ἢ ψευδής. καὶ ὅ-
περ δὴ ἐλέγομεν πρότερον. φαίνεται καὶ μύ-
ουσιν ὁράματα. ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ τῶν ἀεὶ ἀληθευ-
όντων, οὐδεμία ἔσται. οἷον ἐπιστήμη, ἢ νοῦς ἔστι
γὰρ φαντασία καὶ ψευδής. λείπεται ἄρα ἰδεῖν
εἰ δόξα. γίνεται γὰρ δόξα καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδὴς,
ἀλλὰ δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ

δοξάζοντα οἷς δοκεῖ μὴ πιστεύειν. τῶν δὲ θηρίων οὐδενὶ ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς. ἔτι πάσῃ μὲν δόξῃ ἀκολουθεῖ πίστις, πίστει δὲ τὸ πεπεῖσθαι, πειθοῖ δὲ λόγος. τῶν δὲ θηρίων ἐνίοις, φαντασία μὲν ὑπάρχει, λόγος δὲ, οὔ. φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐδὲ ἡ δόξα μετ' αἰσθήσεως, οὐδὲ δι' αἰσθήσεως, οὐδὲ συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως, φαντασία ἂν εἴη. διά τε ταῦτα, καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἄλλη τίς ἐστιν ἡ δόξα, ἀλλ' ἐκείνου ἐστὶν, οὗ καὶ αἴσθησις. λέγω δὲ ἐκ τῆς τοῦ λευκοῦ δόξης, καὶ αἰσθήσεως ἡ συμπλοκὴ φαντασία ἐστίν. οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῆς δόξης μὲν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ, αἰσθήσεως δὲ τῆς τοῦ λευκοῦ, τὸ οὖν φαίνεσθαί ἐστι τὸ δοξάζειν, ὅπερ αἰσθάνεται μὴ κατὰ συμβεβηκός. φαίνεταί γε καὶ ψευδῆ περὶ ὧν ἅμα ὑπόληψιν ἀληθῆ ἔχει. οἷον, φαίνεται μὲν ὁ ἥλιος ποδιαῖος, πέπεισθαι δὲ εἶναι μείζων τῆς οἰκουμένης. συμβαίνει γοῦν, ἤτοι ἀποβεβληκέναι τὴν ἑαυτοῦ ἀληθῆ, δόξαν ἣν εἶχεν σωζομένου τοῦ πράγματος, μὴ ἐπιλανθανόμενον μὴ
† ἔτι δὲ μεταπεισθέντα, ἢ† ὅτι ἔχει, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἀληθῆ εἶναι, καὶ ψευδῆ. ἀλλὰ ψευδὴς ἐγένετο ὅτι λάθοι μεταπεσὸν τὸ πρᾶγμα. οὐκ ἄρα ἕν τι τούτων ἐστὶν, οὔτε ἐκ τούτων ἡ φαντασία, ἀλλ'

ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστι κινηθέντος τουδὶ, κινεῖσθαι ἕτερον ὑπὸ τούτου, ἡ δὲ φαντασία, κίνησίς τις δοκεῖ εἶναι, καὶ οὐκ ἄνευ αἰσθήσεως γίγνεσθαι, ἀλλ' αἰσθανομένοις καὶ ὧν αἰσθήσεις εἰσίν. ἔστι δὲ γίνεσθαι κίνησιν ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθήσεως. καὶ ταύτην ὁμοίαν ἀνάγκη εἶναι τῇ αἰσθήσει. εἴη ἂν αὕτη ἡ κίνησις οὔτε ἄνευ αἰσθήσεως ἐνδεχομένη, οὔτε μὴ αἰσθανομένοις ὑπάρχειν. καὶ πολλὰ κατ' αὐτὴν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν τὸ ἔχον, καὶ εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τάδε. Ἡ αἴσθησις τῶν μὲν ἰδίων, ἀληθής ἐστιν, ἢ ὅτι ὀλιγοστὸν ἔχουσα τὸ ψεῦδος. Δεύτερον δὲ τοῦ ᾧ συμβέβηκε καὶ ταῦτα, καὶ ἐνταῦθα ἤδη ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ὅτι μὲν γὰρ λευκὸν, οὐ διαψεύδεται, εἰ δὲ τοῦτο τὸ λευκὸν ἢ ἄλλο, ψεύδεται. Τρίτον δὲ τῶν κοινῶν καὶ ἑπομένων τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷς ὑπάρχει τὰ ἴδια. λέγω δ' οἷον κίνησις καὶ μέγεθος, ἃ συμβέβηκε τοῖς αἰσθητοῖς. περὶ ἃ μάλιστα ἤδη ἔστιν ἀπατηθῆναι κατὰ τὴν αἴσθησιν. ἡ δὲ κίνησις ἡ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας γινομένη, διοίσει τῆς αἰσθήσεως ἡ ἀπὸ τούτων τῶν τριῶν αἰσθήσεων. καὶ ἡ μὲν πρώτη, παρούσης τῆς αἰσθήσεως ἀληθής, αἱ δ' ἕτεραι καὶ παρούσης

καὶ ἀπούσης, εἶεν ἂν ψευδεῖς, καὶ μάλιστα ὅταν πόῤ-
ῥω τὸ αἰσθητὸν ᾖ. εἰ οὖν μηδὲν μὲν ἄλλο ἔχει τὰ
εἰρημένα, ἢ φαντασίαν, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λεχθέν, ἡ
φαντασία ἂν εἴη κίνησις ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς
κατ' ἐνέργειαν γιγνομένης. ἐπεὶ δὲ ἡ ὄψις μάλι-
στα αἴσθησίς ἐστι, καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους εἴλη-
φεν, ὅτι ἄνευ φωτὸς οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, καὶ διὰ τὸ ἐμ-
μένειν, καὶ ὁμοίως εἶναι ταῖς αἰσθήσεσι, πολλὰ κατ'
αὐτὰς πράττει τὰ ζῷα. τὰ μὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν
νοῦν, τὰ θηρία, τὰ δὲ, διὰ τὸ ἐπικαλύπτεσθαι τὸν
νοῦν ἐνίοτε, πάθει ἢ νόσοις, ἢ ὕπνῳ. οἷον οἱ ἄνθρω-
ποι. Περὶ μὲν οὖν φαντασίας. τί ἐστι καὶ διατί ἐστιν,
εἰρήσθω ἐπὶ τοσοῦτον. Περὶ δὲ τοῦ μορίου τοῦ ψυ-
χῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ καὶ φρονεῖ, εἴτε χωρι-
στοῦ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ χωριστοῦ κατὰ μέγεθος, ἀλ-
λὰ κατὰ λόγον, σκεπτέον τίν' ἔχει διαφοράν, καὶ
πῶς ποτε γίνεται τὸ νοεῖν. Εἰ δή ἐστι τὸ νοεῖν, ὥσ-
περ αἰσθάνεσθαι ἢ πάσχειν, ὅτι ἂν εἴη ὑπὸ τοῦ νοη-
τοῦ, ἢ τοιοῦτον ἕτερον, ἀπαθὲς ἄρα δεῖ εἶναι. δε-
κτικὸν δὲ τοῦ εἴδους καὶ δυνάμει τοιοῦτον. ἀλ-
λὰ μὴ τοῦτο καὶ ὁμοίως ἔχει, ὥσπερ τὸ αἰσθητικὸν
πρὸς τὰ αἰσθητά, οὕτω τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοη-
τά. ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι ὥσ-

περ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῇ. τοῦτο δ' ἐστὶν ἵνα γνωρίζῃ. παρεμφαινόμενον γὰρ κωλύει τὸ ἀλλότριον καὶ ἀντιφράττει. ὥστε μηδ' αὐτοῦ εἶναι φύσιν τινὰ μηδεμίαν. ἀλλ' ἢ ταύτην, ὅτι δυνατόν. ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς, λέγω δὲ νοῦν, ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή, οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων πρὶν νοεῖν. διό, οὐδὲ μεμῖχθαι εὔλογον αὐτὸν τῷ σώματι. ποῖος γὰρ ἄν τις γίγνοιτο, θερμὸς ἢ ψυχρός. ἂν ἢ ὄργανόν τι εἴη ὥσπερ τὸ αἰσθητικῷ, νῦν δὲ οὐδέν ἐστιν. καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, πλὴν ὅτι οὔτε ὅλη, ἀλλ' ἡ νοητική, οὔτε ἐντελεχείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει τὰ εἴδη. ὅτι δ' οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ, φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τῆς αἰσθήσεως. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις, οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ. οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων. οὐδ' ἐκ τῶν ἰσχυρῶν χρωμάτων καὶ ὀσμῶν, οὔτε ὁρᾶν οὔτε ὀσμᾶσθαι. ἀλλ' ὁ νοῦς ὅταν τι νοήσῃ σφόδρα νοητόν, οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικόν, οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός. ὅταν δ' οὕτως ἕκαστα γένηται, ὡς ἐπιστήμων

λέγεται

λέγεται ὁ κατ' ἐνέργειαν. τοῦτο δὲ συμβαίνει ὅταν δύνηται ἐνεργεῖν δι' αὑτοῦ. ἔστι μὲν ὁμοίως, καὶ τότε δυνάμει πως, οὐ μὴν ὁμοίως καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ εὑρεῖν, καὶ αὐτὸς δὲ αὑτὸν τότε δύναται νοεῖν. Ἐπεὶ δ' ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ μεγέθει εἶναι, καὶ ὕδωρ καὶ τὸ ὕδατι εἶναι. οὕτω δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων. ἐπ' ἐνίων γὰρ ταὐτόν ἐστι τὸ σαρκὶ εἶναι καὶ σάρκα, καὶ ἄλλῳ, ἢ ἄλλως ἔχοντι κρίνει ὁ νοῦς. ἡ γὰρ σὰρξ, οὐκ ἄνευ τῆς ὕλης, ἀλλ' ὥσπερ τὸ σιμὸν τόδε ἐν τῷδε. τῷ μὲν οὖν αἰσθητικῷ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν κρίνει, καὶ ὧν λόγος τις ἡ σάρξ. ἄλλῳ δὲ ἤτοι χωριστῷ, ἢ ὡς ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὑτὴν ὅταν ἐκταθῇ. τὸ γὰρ σαρκὶ εἶναι, καὶ κρίνει. πάλιν δ' ἐπὶ τῶν ἐν ἀφαιρέσει ὄντων, τὸ εὐθὺ ὡς τὸ σιμόν, μετὰ συνεχοῦς γάρ. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, εἰ ἔστιν ἕτερον τὸ εὐθεῖ εἶναι καὶ τὸ εὐθύ, ἄλλῳ. Ἔστω γὰρ δυάς, ἑτέρῳ ἄρα ἢ ἑτέρως ἔχοντι κρίνει. καὶ ὅλως ἄρα ὡς χωριστὰ τὰ πράγματα τῆς ὕλης, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ὁ νοῦς ἁπλοῦν ἐστι καὶ ἀπαθές, καὶ μηδενὶ μηθὲν ἔχει κοινόν, ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, πῶς νοήσει, εἰ τὸ νοεῖν πάσχει, τί ἐστι. εἰ γάρ τι κοινὸν ἀμφοῖν ὑπάρχει, τὸ μὲν

ποιεῖν δοκεῖ, τὸ δὲ, πάσχειν. ἔτι δ' εἰ νοητὸς καὶ αὐτός, ἢ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁ νοῦς ὑπάρξει, εἰ μὴ κατ' ἄλλο αὐτὸς νοητός. ἓν δ' ἔτι τὸ νοητὸν εἴδει, ἢ μεμιγμένον τί ἕξει, ὃ ποιεῖ νοητὸν αὐτὸν ὥσπερ τὰ ἄλλα, ἢ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινόν τι. διὸ εἴρηται πρότερον ὅτι δυνάμει πῶς ἐστὶ τὰ νοητὰ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐντελεχείᾳ οὐδὲν, πρὶν ἂν μὴ νοῇ. δεῖ δ' οὕτως, ὥσπερ ἐν γραμματείῳ ᾧ μηδὲν ὑπάρχειν ἐντελεχείᾳ γεγραμμένον. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ νοῦ, καὶ αὐτὸς δὴ νοητός ἐστιν, ὥσπερ τὰ νοητά. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄνευ ὕλης, τὸ αὐτό ἐστι τὸ νοοῦν, καὶ τὸ νοούμενον. ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἡ θεωρητικὴ, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, τὸ αὐτό ἐστιν. τοῦ δὲ μὴ ἀεὶ νοεῖν, τὸ αἴτιον, ἐπισκεπτέον. ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν ὕλην, δυνάμει μόνον ἕκαστόν ἐστι τῶν νοητῶν. ὥστ' ἐκείνοις μὲν οὐχ ὑπάρξει νοῦς. ἄνευ γὰρ ὕλης δύναμίς ἐστιν ὁ νοῦς τῶν τοιούτων. ἐκείνῳ δὲ τὸ νοητὸν ὑπάρξει. Ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι. τὸ μὲν, ὕλη ἑκάστῳ γένει. τοῦτο δὲ ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα, ἕτερον δὲ, τὸ αἴτιον καὶ ποιητικόν, τῷ ποιεῖν πάντα. οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίγνεσθαι,

θαι, ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τίς. οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα, καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. ἀεὶ γὰρ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης. τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι. ἡ δὲ κατὰ δύναμιν, χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δὲ, οὐδὲ, χρόνῳ, ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν, νοεῖ, ὁτὲ δὲ, οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δέ ἐστι μόνον, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτὸς, καὶ ἄνευ τούτου, οὐθὲν νοεῖ. ἡ μὲν οὖν τῶν ἀδιαιρέτων νόησις, ἐν τούτοις. περὶ ἃ οὐκ ἔστι τὸ ψεῦδος. ἐν οἷς ἢ τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ ἀληθὲς σύνθεσίς τις ἤδη νοημάτων, ὥσπερ ἓν ὄντων, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἔφη. ᾗ πολλῶν μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν. ἔπειτα συντίθεσθαι τῇ φιλίᾳ, οὕτω καὶ ταῦτα κεχωρισμένα συντίθεται. οἷον τὸ ἀσύμμετρον, καὶ ἡ διάμετρος. ἂν δὲ γινομένων ἢ ἐσομένων τὸν χρόνον πρὸς ἐν νοῶν καὶ συντιθείς. τὸ γὰρ ψεῦδος, ἐν συνθέσει ἀεὶ, καὶ γὰρ ἂν τὸ λευκὸν μὴ λευκὸν, τὸ μὴ λευκὸν συνέθηκεν. ἐνδέχε-

ται

ται δὲ καὶ διαίρεσιν φάναι πάντα. ἀλλ' οὖν ἐστί γε οὐ μόνον τὸ ψεῦδος, ἢ ἀληθὲς, ὅτι λευκὸς Κλέων ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἦν ἢ ἔσται. τὸ δὲ ἓν ποιοῦν, τοῦτο ὁ νοῦς ἕκαστον. τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἐπεὶ διχῶς ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ, οὐθὲν κωλύει νοεῖν τὸ ἀδιαίρετον, ὅταν νοῇ τὸ μῆκος. ἀδιαίρετον γὰρ ἐνεργείᾳ. καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ. ὁμοίως γὰρ ὁ χρόνος διαιρετὸς καὶ ἀδιαίρετος τῷ μήκει. οὔκουν ἐστὶν εἰπεῖν, ἐν τῷ ἡμίσει, τί ἐνοεῖ ἑκατέρῳ. οὐ γὰρ ἐστὶν ἂν μὴ διαιρεθῇ, ἀλλ' ἢ δυνάμει. χωρὶς δὲ ἑκάτερον τῶν ἡμίσεων νοῶν, διαιρεῖ καὶ τὸν χρόνον ἅμα. τότε δ' οἱονεὶ μήκη, εἰ δὲ ὡς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῷ ἐπ' ἀμφοῖν. τὸ δὲ μὴ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον, ἀλλὰ τῷ εἴδει, νοεῖ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ καὶ ἀδιαιρέτῳ τῆς ψυχῆς νοήσει. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ καὶ οὐχ ᾗ ἐκεῖνα διαιρετὰ, ᾧ νοεῖ καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ, ἀλλ' ᾗ ἀδιαίρετα. ἔνεστι γὰρ κἀν τούτοις τι ἀδιαίρετον, ἀλλ' ἴσως οὐ χωριστὸν ὃ ποιεῖ ἕνα τὸν χρόνον καὶ τὸ μῆκος. καὶ τοῦθ' ὁμοίως ἐν ἅπαντι ἐστὶ τῷ συνεχεῖ καὶ χρόνῳ καὶ μήκει. ἡ δὲ στιγμὴ καὶ πᾶσα διαίρεσις καὶ τὸ οὕτως ἀδιαίρετον, δηλοῦται ὥσπερ ἡ στέρησις, καὶ ὅμοιος ὁ λόγος ἐπὶ τῶν ἄλλων. οἷον, πῶς τὸ κακὸν γνωρίζει, τὸ μέλαν, τῷ ἐναντίῳ γάρ πως

γνωρίζει

γνωρίζει. δεῖ δὲ δυνάμει εἶναι τὸ γνωρίζον, καὶ ἐνεῖναι ἐν αὐτῷ. εἰ δέ τινι μὴ ἔστιν ἐναντίον τῶν αἰτίων, αὐτὸ αὑτὸ γινώσκει, καὶ ἐνεργείᾳ ἐστὶ καὶ χωριστόν. Ἔστι δ᾽ ἡ μὲν φάσις, τὶ κατά τινος, ὥσπερ ἡ κατάφασις, καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδὴς πᾶσα. ὁ δὲ νοῦς, οὐ πᾶς, ἀλλ᾽ ὁ τοῦ τί ἐστι κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἀληθής, καὶ οὐ τὶ κατά τινος, ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸ ὁρᾶν τοῦ ἰδίου ἀληθές. εἰ δ᾽ ἄνθρωπος τὸ λευκὸν ἢ μή, οὐκ ἀληθὲς ἀεί, οὕτως ἔχει, ὅσα ἄνευ τῆς ὕλης. τὸ αὐτὸ δ᾽ ἐστὶν ἡ κατ᾽ ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι. ἡ δὲ κατὰ δύναμιν, χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δὲ, οὐδὲ χρόνῳ, ἔστι γὰρ ἐξ ἐντελεχείᾳ ὄντος πάντα τὰ γιγνόμενα. φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητόν, ἐκ δυνάμει ὄντος τοῦ αἰσθητικοῦ, ἐνεργείᾳ ποιοῦν. οὐ γὰρ πάσχει, οὐδ᾽ ἀλλοιοῦται. διὸ ἄλλο εἶδος τοῦτο κινήσεως. ἡ γὰρ κίνησις τοῦ ἀτελοῦς ἐνέργεια ἦν. ἡ δ᾽ ἁπλῶς ἐνέργεια, ἑτέρα ἡ τοῦ τετελεσμένου. τὸ μὲν οὖν αἰσθάνεσθαι, ὅμοιον τῷ φάναι μόνον καὶ νοεῖν. ὅταν δὲ ἡδὺ ἢ λυπηρόν, οἷον καταφᾶσα, ἢ ἀποφᾶσα, διώκει ἢ φεύγει. καὶ ἔστι τὸ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι, τὸ ἐνεργεῖν τῇ αἰσθητικῇ μεσότητι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἢ τοιαῦτα, καὶ ἡ φυγὴ δὴ καὶ ἡ ὄρεξις τοῦτο ἡ κατ᾽ ἐνέργειαν, καὶ οὐχ ἕτερον τὸ

ὀρεκτικόν

ὀρεκτικὸν καὶ φευκτὸν, οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τοῦ αἰσθη-
τικοῦ, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο. τῇ δὲ διανοητικῇ ψυχῇ,
τὰ φαντάσματα, οἷον αἰσθήματα ὑπάρχει. ὅταν
δὲ ἀγαθὸν ἢ κακὸν φήσῃ ἢ ἀποφήσῃ, φεύγει, ἢ διώ-
κει. διὸ οὐδέποτε νοεῖ ἄνευ φαντάσματος ἡ ψυχή.
ὥσπερ δὲ ὁ ἀὴρ τὴν κόρην τοιανδὶ ἐποίησεν, αὐ-
τὴ δὲ ἕτερον, καὶ ἡ ἀκοὴ ὡσαύτως, τὸ δὲ ἔσχατον,
ἓν, καὶ μία μεσότης, τὸ δ' εἶναι αὐτῇ, πλείω. τίνι δ'
ἐπικρίνει τί διαφέρει γλυκὺ καὶ θερμόν. εἴρηται
μὲν καὶ πρότερον, λεκτέον δὲ καὶ ὧδε. ἔστι γὰρ
ἕν τι, οὕτω δὲ καὶ ὡς ὅρος, καὶ ταῦτα ἓν τῷ ἀνάλο-
γον καὶ τῷ ἀριθμῷ, ὂν ἔχει πρὸς ἑκάτερον, ὡς ἐκεῖ-
να πρὸς ἄλληλα. τί γὰρ διαφέρει τὸ διαπορεῖν,
πῶς τὰ ὁμογενῆ κρίνει ἢ τἀντία. οἷον, λευκὸν καὶ
μέλαν. ἔστω δὴ ὡς τὸ α τὸ λευκόν, πρὸς τὸ β τὸ
μέλαν. τὸ γ πρὸς τὸ δ, ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα.
ὥστε καὶ ἐναλλάξ. εἰ δὴ τὰ γ δ ἑνὶ εἴη ὑπάρχον-
τα, οὕτως ἕξει ὥσπερ καὶ τὰ α β, τὸ αὐτὸ μὲν καὶ
ἕν, τὸ εἶναι δὲ, οὐ τὸ αὐτό. κἀκεῖνο ὁμοίως. ὁ δ' αὐ-
τὸς λόγος, κἂν εἰ μὲν τὸ α τὸ γλυκὺ εἴη, τὸ δὲ
β, τὸ λευκόν. τὰ μὲν οὖν εἴδη τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς
φαντάσμασι νοεῖ καὶ ὡς ἐν ἐκείνοις ὥρισται αὐ-
τῷ τὸ διωκτὸν καὶ φευκτόν, καὶ ἐκτὸς τῆς αἰσθή-

σεως ὅταν ἐπὶ τῶν φαντασμάτων ᾖ, κινεῖται. οἷον αἰσθανόμενος τὸν φρυκτὸν, ὅτι πῦρ τῇ κοινῇ γνωρίζει ὁρῶν κινούμενον, ὅτι πολέμιος. ὁτὲ δ' ἐν τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ φαντάσμασιν ἢ νοήμασιν, ὥσπερ ὁρῶν λογίζεται καὶ βουλεύεται τὰ μέλλοντα πρὸς τὰ παρόντα, καὶ ὅταν εἴπῃ, ὡς ἐκεῖ τὸ ἡδὺ ἢ λυπηρόν, ἐνταῦθα φεύγει ἢ διώκει. καὶ ὅλως ἐν πράξει, καὶ τὸ ἄνευ δὲ πράξεως καὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ψεῦδος, ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ τῷ ἀγαθῷ, καὶ κακῷ. ἀλλὰ τῷ γε ἁπλῶς διαφέρει, καὶ τινί. Τὰ δὲ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, νοεῖ. ὥσπερ ἂν εἰ τὸ σιμόν, ᾗ μὲν σιμόν, οὐ κεχωρισμένως. ᾗ δὲ κοῖλον, εἴτις ἐνόει ἐνεργείᾳ ἄνευ τῆς σαρκὸς ἂν ἐνόει ἐν ᾗ τὸ κοῖλον. οὕτω τὰ μαθηματικὰ οὐ κεχωρισμένα, ὡς κεχωρισμένα νοεῖ ὅταν νοῇ ἐκεῖνα. ὅλως δ' ὁ νοῦς ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν τὰ πράγματα νοῶν. ἆρα δὲ ἐνδέχεται τῶν κεχωρισμένων τι νοεῖν, ὄντα αὐτὸν μὴ κεχωρισμένον μεγέθους, ἢ οὔ, σκεπτέον ὕστερον. Νῦν δὲ περὶ ψυχῆς τὰ λεχθέντα συγκεφαλαιώσαντες, εἴπωμεν πάλιν. ὅτι ἡ ψυχή, τὰ ὄντα πώς ἐστι πάντα, ἢ γὰρ αἰσθητὰ τὰ ὄντα, ἢ νοητά. ἔστι δ' ἡ ἐπιστήμη μὲν, τὰ ἐπιστητά πως, ἡ δ' αἴσθησις, τὰ αἰσθητά. πῶς δὲ τοῦτο, δεῖ ζητεῖν.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0116-3

ζητεῖν. τέμνεται οὖν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις εἰς τὰ πράγματα. ἡ μὲν δυνάμει, εἰς τὰ δυνάμει· ἡ δ' ἐντελεχείᾳ, εἰς τὰ ἐντελεχείᾳ. τῆς δὲ ψυχῆς τὸ αἰσθητικὸν, καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν, δυνάμει ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν, ἐπιστητὸν, τὸ δὲ, αἰσθητόν. ἀνάγκη δ' ἢ αὐτὰ, ἢ τὰ εἴδη εἶναι. αὐτὰ μὲν γὰρ δὴ οὔ, οὐ γὰρ ὁ λίθος ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος, ὥστε ἡ ψυχὴ, ὥσπερ ἡ χείρ ἐστι. καὶ γὰρ ἡ χεὶρ, ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων, καὶ ὁ νοῦς δὲ, εἶδος εἰδῶν, καὶ ἡ αἴσθησις, εἶδος αἰσθητῶν. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ πρᾶγμα οὐδέν ἐστι παρὰ τὰ μεγέθη ὡς δοκεῖ τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένον, ἐν τοῖς εἴδεσι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητά ἐστι. τά δὲ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν ἕξεις καὶ πάθη. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε μὴ αἰσθανόμενος μηδὲν, οὐδὲν ἂν μάθοι, οὐδὲ ξυνίοι. ὅταν τε θεωρῇ, ἀνάγκη ἅμα φαντάσματι θεωρεῖν. τὰ γὰρ φαντάσματα, ὥσπερ αἰσθήματά ἐστι, πλὴν ἄνευ ὕλης. Ἔστι δ' ἡ φαντασία, ἕτερον φάσεως καὶ ἀποφάσεως. συμπλοκὴ γάρ ἐστιν νοημάτων τὸ ἀληθὲς ἢ ψεῦδος. τὰ δὲ πρῶτα νοήματα, τίνι διοίσει τοῦ μὴ φαντάσματα εἶναι, ἢ οὐδὲ † ταῦτα φαντάσματα, ἀλλ' οὐκ ἄνευ φαντασμάτων. ἐπεὶ δὲ ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὥρισται δυνάμεις ἡ τῶν ζώων, τῷ

† τἆλλα.

τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως, καὶ ἔτι τῷ κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν, περὶ μὲν αἰσθήσεως καὶ νοῦ, διωρίσθω τοσαῦτα, περὶ δὲ τοῦ κινοῦντος τί ποτέ ἐστι τῆς ψυχῆς, σκεπτέον, πότερον ἕν τι μόριον αὐτῆς χωριστὸν ὂν ἢ μεγέθει ἢ λόγῳ, ἢ πᾶσα ἡ ψυχή, κἂν ἢ μόριόν τι, πότερον ἴδιόν τι παρὰ τὰ εἰωθότα λέγεσθαι καὶ τὰ εἰρημένα, ἢ τούτων ἕν τι. Ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθὺς, πῶς τε δεῖ μόρια ψυχῆς λέγειν, καὶ πόσα. τρόπον γάρ τινα, ἄπειρα φαίνεται. καὶ οὐ μόνον ἅτινες λέγουσι διορίζοντες, λογιστικὸν καὶ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν, οἱ δὲ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. κατὰ γὰρ τὰς διαφορὰς δι' ἃς ταῦτα χωρίζουσι καὶ ἄλλα φαίνονται μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ νῦν εἴρηται, τό, τε θρεπτικὸν ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις, καὶ τὸ αἰσθητικὸν, ὃ οὔτε ὡς ἄλογον, οὔτε ὡς λόγον ἔχον θείη ἄν τις ῥαδίως. ἔτι δὲ τὸ φανταστικὸν, ὃ τῷ μὲν εἶναι πάντων, ἕτερον, τίνι δὲ τούτων ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, εἴ τις θήσει κεχωρισμένα μόρια τῆς ψυχῆς. πρὸς δὲ τούτοις τὸ ὀρεκτικὸν, ὃ καὶ λόγῳ, καὶ δυνάμει ἕτερον ἂν δόξειεν εἶναι πάντων, καὶ ἄτοπον δὴ τὸ τοῦτο διασπᾶν.

ἔν τε

ἔν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ, ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ θυμός. εἰ δὲ τρία ἡ ψυχὴ ἐν ἑκάστῳ ἔσται ὄρεξις. καὶ δὴ ἢ καὶ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐνέστηκε. τί τὸ κινοῦν κατὰ τόπον, τὸ ζῷόν ἐστι. τὴν μὲν γὰρ κατὰ αὔξησιν καὶ φθίσιν κίνησιν αἳ πᾶσιν ὑπάρχουσιν, τὸ πᾶσιν ὑπάρχον δόξειεν ἂν κινεῖν τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν. περὶ δὲ ἀναπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς, καὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, ὕστερον ἐπισκεπτέον. ἔχει γὰρ καὶ ταῦτα πολλὴν ἀπορίαν. ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, τί τὸ κινοῦν τὸ ζῷον τὴν πορευτικὴν κίνησιν, σκεπτέον. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ θρεπτικὴ δύναμις, δῆλον. ἀεὶ γὰρ ἕνεκατου ἡ κίνησις αὕτη, καὶ ἢ μετὰ φαντασίας, ἢ ὀρέξεώς ἐστιν. οὐθὲν γὰρ μὴ ὀρεγόμενον ἢ φεῦγον, κινεῖται, ἀλλ' ἢ βίᾳ. ἔτι κἂν τὰ φυτὰ κινητικὰ ἦν κἂν εἶχέ τι μόριον ὀργανικὸν πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην. ὁμοίως δὲ, οὐδὲ τὸ αἰσθητικόν. πολλὰ γάρ ἐστι τῶν ζῴων, ἃ αἴσθησιν μὲν ἔχει, μόνιμα δέ ἐστι καὶ ἀκίνητα διὰ τέλους. εἰ οὖν μήτε μηδὲν ἡ φύσις ποιεῖ μάτην, μήτε ἀπολείπει τι τῶν ἀναγκαίων πλὴν ἐν τοῖς πηρώμασι καὶ τοῖς ἀτελέσι, τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ζῴων τέλεια, καὶ οὐ πηρώματά ἐστι. σημεῖον δὲ, ὅτι γεννητικὰ

καὶ ἀκμὴν ἔχει καὶ φθίσιν. ὥστε ἔχειν ἂν καὶ τὰ ὀργανικὰ μέρη τῆς πορείας. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ νοητικόν, καὶ ὁ καλούμενος νοῦς ἐστιν ὁ κινῶν. ὁ μὲν γὰρ θεωρητικός, οὐθὲν νοεῖ πρακτόν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐθέν. ἀεὶ δὲ ἡ κίνησις, ἢ φεύγοντός τι ἢ διώκοντός ἐστιν. ἀλλ' οὐδ' ὅταν θεωρῇ τι τοιοῦτον ἤδη κελεύειν φεύγειν, ἢ διώκειν. οἷον πολλάκις διανοεῖ τι φοβερὸν ἢ ἡδύ, οὐ κελεύει δὲ φοβεῖσθαι, καρδία δὲ κινεῖται ἂν δὲ ἡδύ, ἕτερόν τι μόριον. ἔτι καὶ ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ καὶ λεγούσης τῆς διανοίας, φεύγειν τι ἢ διώκειν, οὐ κινεῖται. ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει οἷον οἱ ἀκρατεῖς, καὶ ὅλως δὲ ὁρῶμεν ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἰατρικήν, οὐκ ἰᾶται, ὡς ἑτέρου τινὸς κυρίου ὄντος, τοῦ ποιεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' οὐ τῆς ἐπιστήμης. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ὄρεξις ταύτης κυρία τῆς κινήσεως. οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς ὀρεγόμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες, οὐ πράττουσιν ὧν ἔχουσι τὴν ὄρεξιν, ἀλλ' ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ. φαίνεται δέ γε, δύο ταῦτα κινοῦντα, ἢ ὄρεξις, ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθείη ὡς νόησίν τινα. πολλὰ γὰρ παρὰ τὴν ἐπιστήμην ἀκολουθοῦσι ταῖς φαντασίαις. καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις οὐ νόησις, οὐδὲ λογισμός ἐστιν, ἀλλὰ φαντασία.

σία. ἄμφω ἄρα ταῦτα, κινητικὰ κατὰ τόπον, νοῦς, καὶ ὄρεξις. νοῦς δὲ, ὁ ἕνεκά του λογιζόμενος, καὶ ὁ πρακτικός. διαφέρει δὲ τοῦ θεωρητικοῦ, τῷ τέλει, καὶ ἡ ὄρεξις ἕνεκά του πᾶσα. οὗ γὰρ ἡ ὄρεξις αὕτη, ἀρχὴ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ, τὸ δὲ ἔσχατον, ἀρχὴ τῆς πράξεως. ὥστε εὐλόγως δύο ταῦτα φαίνεται τὰ κινοῦντα ὄρεξις καὶ διάνοια πρακτική. τὸ ὀρεκτικὸν γὰρ κινεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια κινεῖ, ὅτι ἀρχὴ αὐτῆς ἐστι τὸ ὀρεκτικόν. καὶ ἡ φαντασία δὲ ὅταν κινῇ, οὐ κινεῖ ἄνευ ὀρέξεως. ἓν δή τι τὸ κινοῦν πρώτως, τὸ ὀρεκτικόν. εἰ γὰρ δύο νοῦς καὶ ὄρεξις ἐκίνουν, κατὰ κοινόν ἄν τι εἶδος ἐκίνουν. νῦν δὲ ὁ μὲν νοῦς, οὐ φαίνεται κινῶν ἄνευ ὀρέξεως. ἡ γὰρ βούλησις, ὄρεξις. ὅταν δὲ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῆται, καὶ κατὰ βούλησιν κινεῖται. ἡ δὲ ὄρεξις κινεῖ παρὰ τὸν λογισμόν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία ὄρεξίς τίς ἐστι. νοῦς μὲν οὖν πᾶς, ὀρθός ἐστιν, ὄρεξις δὲ καὶ φαντασία, καὶ ὀρθὴ καὶ οὐκ ὀρθή. διὸ ἀεὶ μὲν κινεῖ τὸ ὀρεκτὸν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν, ἢ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. οὐ πᾶν δὲ, ἀλλὰ τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. πρακτὸν δέ ἐστι ἀγαθόν. τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἄλλως ἔχειν. ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη δύναμις κινεῖ τῆς ψυχῆς ἡ καλουμένη ὄρεξις, φα-

νερόν. τοῖς δὲ διαιροῦσι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ τὰς δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι, πάμπολλα γίνεται, θρεπτικόν, αἰσθητικόν, ὀρεκτικόν, νοητικόν, βουλευτικόν. ταῦτα γὰρ πλείω διαφέρει ἀλλήλων, ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικόν. ἐπεὶ δὲ αἱ ὀρέξεις γίνονται ἐναντίαι ἀλλήλαις. τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν ὁ λόγος καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐναντίαι ὦσι. γίνεται δὲ ἐν τοῖς χρόνου αἴσθησιν ἔχουσιν. ὁ μὲν γὰρ νοῦς διὰ τὸ μέλλον, ἀνθέλκειν κελεύει, ἡ δὲ ἐπιθυμία, διὰ τὸ ἤδη, φαίνεται γὰρ τὸ ἤδη ἡδὺ, καὶ ἁπλῶς ἡδὺ, καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς. διὰ τὸ μὴ ὁρᾷν τὸ μέλλον. εἴδει μὲν ἂν εἴη ἓν τὸ κινοῦν τὸ ὀρεκτικόν, ᾗ ὀρεκτικόν. πρῶτον δὲ πάντων τὸ ὀρεκτικόν. τοῦτο γὰρ κινεῖ καὶ οὐ κινούμενον, τῷ νοηθῆναι ἢ φαντασθῆναι, ἀριθμῷ δὲ, πλείω τὰ κινοῦντα. Ἐπειδὴ δέ ἐστι τρία, ἓν μὲν τὸ κινοῦν, δεύτερον δὲ, ᾧ κινεῖ, καὶ ἔτι τρίτον τὸ κινούμενον. τὸ δὲ κινοῦν, διττόν, τὸ μὲν, ἀκίνητον, τὸ δὲ κινοῦν, καὶ κινούμενον. ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ πρακτὸν ἀγαθόν, τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ ὀρεκτικόν. κινεῖται γὰρ τὸ ὀρεγόμενον, ᾗ ὀρέγεται, καὶ ἡ ὄρεξις κίνησις τίς ἐστιν, ἢ ἐνέργεια. τὸ δὲ κινούμενον, ἐστὶ τὸ ζῷον, ᾧ δὲ κινεῖ ὀργάνῳ ἡ ὄρεξις, ἤδη τοῦτο σω-

ματικόν

ματικόν ἐστι. διὸ ἐν τοῖς κοινοῖς σώματος καὶ ψυχῆς ἔργοις, θεωρητέον περὶ αὐτῶν. νῦν δὲ ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν τὸ κινοῦν ὀργανικῶς, ὅπου ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ αὐτό, οἷον ὁ γιγγλυσμός. ἐνταῦθα γὰρ τὸ κυρτὸν καὶ κοῖλον, τὸ μὲν, τελευτή, τὸ δὲ, ἀρχή. διό, τὸ μὲν, ἠρεμεῖ, τὸ δὲ, κινεῖται. λόγῳ μὲν, ἕτερα ὄντα, μεγέθει δὲ, ἀχώριστα. πάντα γὰρ ὤσει καὶ ἕλξει κινεῖται. διὸ δεῖ ὥσπερ ἐν κύκλῳ μένειν τί, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεσθαι τὴν κίνησιν. ὅλως μὲν οὖν ὥσπερ εἴρηται ᾗ ὀρεκτικὸν τὸ ζῷον, ταύτῃ δ' αὐτοῦ κινητικόν. ὀρεκτικὸν δὲ, οὐκ ἄνευ φαντασίας. φαντασία δὲ πᾶσα ἢ λογιστικὴ, ἢ αἰσθητική. ταύτης μὲν οὖν καὶ τὰ ἄλλα ζῷα μετέχει. σκεπτέον δὲ καὶ περὶ τῶν ἀτελῶν τί τὸ κινοῦν ἐστιν, οἷς ἁφὴ μόνον ὑπάρχει αἴσθησις. πότερον ἐνδέχεται φαντασίαν ὑπάρχειν τούτοις, ἢ οὔ, καὶ ἐπιθυμίαν. φαίνεται γὰρ λύπη καὶ ἡδονὴ ἐνοῦσα. εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάγκη. φαντασία δὲ πῶς ἂν εἴη, ἢ ὥσπερ καὶ κινεῖται ἀορίστως. καὶ ταῦτα ἔνεστι μὲν ἀορίστως δὲ ἔνεστιν. ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ φαντασία ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὑπάρχει. ἡ δὲ βουλευτική, ἐν τοῖς λογιστικοῖς. πότερον γὰρ πράξει τόδε, ἢ τόδε, λο-

γισμοῦ ἤδη ἐστὶν ἔργον, καὶ ἀνάγκη ἀεὶ ἑνὶ μετρεῖν. τὸ μεῖζον γὰρ διώκει. ὥστε δύναται ἓν ἐκ πλειόνων φαντασμάτων ποιεῖν, καὶ αἴτιον τοῦτο, τοῦ δόξαν μὴ δοκεῖν ἔχειν. ὅτι τὴν ἐκ συλλογισμοῦ οὐκ ἔχει. αὕτη δὲ ἐκείνην, διὸ, τὸ βουλευτικὸν οὐκ ἔχει ἡ ὄρεξις. νικᾷ καὶ ἐνίοτε καὶ κινεῖ τὴν βούλησιν. ὁτὲ δ' ἐκείνη ταύτην ὥσπερ σφαῖραν ἡ ὄρεξις τὴν ὄρεξιν, ὅταν ἀκρασία γένηται. φύσει δ' ἀεὶ ἡ ἄνω ἀρχικωτέρα καὶ κινεῖ. ὥστε τρεῖς φορὰς ἤδη κινεῖσθαι, τὸ δὲ ἐπιστημονικὸν οὐ κινεῖται, ἀλλὰ μένει. Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν τοῦ καθόλου ὑπόληψις καὶ λόγος, ἡ δὲ, τοῦ καθ' ἕκαστα. ἡ μὲν γὰρ λέγει, ὅτι δεῖ τὸν τοιοῦτον, τὸ τοιόνδε πράττειν, ἡ δὲ, ὅτι τόδε τοιόνδε, κἀγὼ δὲ, τοιόσδε, ἤδη αὕτη κινεῖ ἡ δόξα, οὐχ ἡ καθόλου ἢ ἄμφω, ἀλλ' ἡ μὲν, ἠρεμοῦσα μᾶλλον, ἡ δὲ, οὔ. τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν, ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ὅ, τιπερ ἂν ζῇ, καὶ ψυχὴν ἔχει ἀπὸ γενέσεως μέχρι φθορᾶς. ἀνάγκη γὰρ τὸ γενόμενον αὔξησιν ἔχειν, καὶ ἀκμὴν, καὶ φθίσιν. ταῦτα δὲ ἄνευ τροφῆς, ἔχειν ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα ἓν εἶναι τὴν θρεπτικὴν δύναμιν, ἐν πᾶσι τοῖς φυομένοις καὶ φθίνουσιν. αἴσθησιν δὲ οὐκ ἀναγκαῖον ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν.

σιν. οὔτε γὰρ ἂν ὅσων τὸ σῶμα ἁπλοῦν, ἁφὴν ἐνδέχεται ἔχειν, οὔτε ἄνευ ταύτης οἷόν τε οὐθὲν εἶναι ζῶον, οὔτε δὲ ὅσα μὴ δεκτικὰ τῶν εἰδῶν, ἄνευ τῆς ὕλης. τὸ δὲ ζῶον, ἀναγκαῖον αἴσθησιν ἔχειν, εἰ μηθὲν μάτην ποιεῖ ἡ φύσις. ἕνεκά του γὰρ ἅπαντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἕνεκά του. εἰ οὖν πᾶν σῶμα πορευτικὸν μὴ ἔχον αἴσθησιν, φθείροιτο ἄν, καὶ εἰς τέλος οὐκ ἂν ἔλθοι, ὅ ἐστι φύσεως ἔργον. πῶς γὰρ θρέψεται; τοῖς μὲν γὰρ μονίμοις ὑπάρχειν τοῦτο ὅθεν πεφύκασιν. οὐχ οἷόν τε δὲ σῶμα ἔχειν μὲν ψυχὴν καὶ νοῦν κριτικόν, αἴσθησιν δὲ μὴ ἔχειν μὴ μόνιμον ὄν, γεννητὸν δέ, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀγέννητον. διατί γὰρ οὐχ ἕξει, ἢ γὰρ τῇ ψυχῇ βέλτιον, ἢ τῷ σώματι, νῦν δὲ οὐδέτερον. ἡ μὲν γὰρ οὐ μᾶλλον νοήσει, τὸ δέ, οὐθὲν ἔσται μᾶλλον δι' ἐκεῖνο, οὐθὲν ἄρα ἔχει ψυχὴν σῶμα μὴ μόνιμον ἄνευ αἰσθήσεως. ἀλλὰ μὴν εἴγε αἴσθησιν ἔχοι, ἀνάγκη τὸ σῶμα εἶναι ἢ ἁπλοῦν ἢ μικτόν, οὐχ οἷόν τε δὲ ἁπλοῦν. ἁφὴν γὰρ οὐχ ἕξει. ἔστι δὲ ἀνάγκη ταύτην ἔχειν. τοῦτο δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον. ἐπεὶ γὰρ τὸ ζῶον, σῶμα ἔμψυχόν ἐστι, σῶμα δὲ ἅπαν ἁπτόν, ἁπτὸν δὲ τὸ αἰσθητὸν ἁφῇ, ἀνάγκη καὶ τὸ τοῦ ζώου σῶμα

ἁπτικὸν

ἁπτικὸν εἶναι, εἰ μέλλει σώζεσθαι τὸ ζῷον. αἱ γὰρ ἄλλαι αἰσθήσεις, δι' ἑτέρων αἰσθάνονται. οἷον ὄσφρησις, ὄψις, ἀκοή. ἁπτόμενον δὲ εἰ μὴ ἕξει αἴσθησιν, οὐ δυνήσεται τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δὲ λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, ἀδύνατον ἐστι σώζεσθαι τὸ ζῷον. διὸ καὶ ἡ γεῦσίς ἐστιν ὥσπερ ἁφή τις. τροφῆς γάρ ἐστιν. ἡ δὲ τροφὴ, τὸ σῶμα τὸ ἁπτόν. ψόφος δὲ καὶ χρῶμα καὶ ὀσμὴ, οὐ τρέφει. οὐδὲ ποιεῖ οὔτε αὔξησιν, οὔτε φθίσιν. ὥστε καὶ τὴν γεῦσιν, ἀνάγκη ἁφήν εἶναι τινὰ, διὰ τὸ τοῦ ἁπτοῦ καὶ θρεπτικοῦ αἴσθησιν εἶναι. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι τῷ ζῴῳ, καὶ φανερὸν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἁφῆς εἶναι ζῷον. αἱ δὲ ἄλλαι, τοῦ τε εὖ ἕνεκα, καὶ γένει ζῴων ἤδη, οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλά τισιν. οἷον τῷ πορευτικῷ ἀνάγκη ὑπάρχειν. εἰ γὰρ μέλλει σώζεσθαι, οὐ μόνον δεῖ ἁπτόμενον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄποθεν. τοῦτο δ' ἂν εἴη, εἰ διὰ τοῦ μεταξὺ αἰσθητικὸν εἴη, τῷ ἐκεῖνο μὲν ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πάσχειν καὶ κινεῖσθαι, αὐτὸ δ' ὑπ' ἐκείνου. ὥσπερ γὰρ τὸ κινοῦν κατὰ τόπον, μέχρι του μεταβάλλειν ποιεῖ, καὶ τὸ ὦσαν ἕτερον ποιεῖ ὥστε ὠθεῖν. καὶ ἔστι διὰ μέσου ἡ κίνησις, καὶ μὲν δὴ τὸ πρῶτον κινοῦν, ὠθεῖ οὐκ ὠθούμενον, τὸ δὲ ἔσχατον μόνον ὠθεῖται οὐκ

ὦσαν,

ὦσαν, τὸ δὲ μέσον, ἄμφω. πολλὰ δὲ μέσα οὕτως
ἐπὶ ἀλλοιώσεως, πλὴν ὅτι μένοντα ἐν τῷ αὐτῷ
τόπῳ ἀλλοιοῖ. οἷον εἰ εἰς κηρὸν βάψειέ τις, μέχρι τού-
του ἐκινήθη, ἕως ἔβαψε. λίθος δὲ, οὐδὲν, ἀλλ' ὕ-
δωρ, μέχρι πόρρω. ὁ δὲ ἀὴρ ἐπὶ πλεῖστον κινεῖται,
καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, ἐὰν μένῃ καὶ εἷς ᾖ. διὸ καὶ πε-
ρὶ ἀνακλάσεως βέλτιον, ἢ τὴν ὄψιν ἐξιοῦσαν ἀνα-
κλᾶσθαι τὸν ἀέρα πάσχειν ὑπὸ τοῦ χρώματος καὶ
τοῦ σχήματος, μέχριπερ οὗ ἂν εἷς ᾖ. ἐπὶ δὲ τοῦ
λείου ἐστὶν εἷς. διὸ πάλιν καὶ οὗτος τὴν ὄψιν κι-
νεῖ. ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ κηρῷ σημεῖον διεδίδο-
το μέχρι τοῦ πέρατος. ὅτι δὲ οὐχ οἷόν τε ἁπλοῦν
τὸ τοῦ ζώου σῶμα, εἶναι, φανερόν. λέγω δ' οἷον πύ-
ρινον, ἢ ἀέρινον. ἄνευ μὲν γὰρ ἁφῆς, οὐδὲ μίαν ἄλ-
λην αἴσθησιν ἐνδέχεται ἔχειν. τὸ γὰρ σῶμα ἁπτι-
κὸν, τὸ ἔμψυχον πᾶν ὥσπερ εἴρηται, τὰ δὲ ἄλ-
λα ἔξω γῆς, αἰσθητήρια μὲν ἂν γένοιτο. πάντα
δὲ τῷ δι' ἑτέρου αἰσθάνεσθαι, ποιεῖ τὴν αἴσθη-
σιν καὶ διὰ τῶν μεταξύ. ἡ δ' ἁφὴ, τῷ αὐτῶν
ἅπτεσθαί ἐστι, διὸ καὶ τοὔνομα τοῦτο ἔχει. καίτοι
καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια, ἁφῇ αἰσθάνεται. ἀλλὰ
δι' ἑτέρων. αὕτη δὲ δοκεῖ μόνη δι' αὑτῆς. ὥστε
τῶν μὲν τοιούτων στοιχείων, οὐδὲν ἂν εἴη σῶμα τοῦ

ζώου,

ζῶον, οὐδὲ δὴ γίνονται. πάντων γὰρ ἡ ἁφὴ τῶν ἁπτῶν ἐστιν, ὥσπερ μεσότης, καὶ δεκτικὸν τὸ αἰσθητήριον οὐ μόνον ὅσαι διαφοραὶ γῆς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θερμοῦ τῶ ψυχροῦ καὶ τῶν ἄλλων ἁπτῶν ἁπάντων. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ὀστοῖς καὶ ταῖς θριξί, καὶ τοῖς τοιούτοις μορίοις οὐκ αἰσθανόμεθα, ὅτι γῆς ἐστι. καὶ τὰ φυτὰ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει αἴσθησιν, ὅτι γῆς ἐστιν. ἄνευ δὲ ἁφῆς, οὐδὲ μίαν οἷόν τε ἄλλην ὑπάρχειν. τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ ἔστιν οὔτε γῆς, οὔτε ἄλλου τῶν στοιχείων οὐδενός. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μόνης ταύτης στερισκόμενα τῆς αἰσθήσεως τὰ ζῶα ἀποθνήσκειν. οὔτε γὰρ ταύτην ἔχειν οἷόν τε μὴ ζῶον, οὔτε ζῶον ὄν, ἄλλην ἔχειν ἀνάγκη πλὴν ταύτης. καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα αἰσθητὰ ταῖς ὑπερβολαῖς οὐ διαφθείρει τὸ ζῶον. οἷον χρῶμα καὶ ψόφος, καὶ ὀσμή, ἀλλὰ μόνον τὰ αἰσθητήρια, ἂν μὴ ᾖ κατὰ συμβεβηκός. οἷον ἂν ἅμα τῷ ψόφῳ ὦσις γένηται καὶ πληγή, καὶ ὑπὸ ὁραμάτων καὶ ὀσμῆς, ἕτερα κινεῖται, ἃ τῇ ἁφῇ φθείρει. καὶ ὁ χυμὸς δέ, ᾗ ἅμα συμβαίνει ἁπτικὸν εἶναι, ταύτῃ φθείρει. ἡ δὲ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολή, οἷον θερμὸν καὶ ψυχρὸν καὶ σκληρόν, ἀναιρεῖ τὸ ζῶον. παντὸς μὲν γὰρ αἰσθητοῦ ὑπερβολή, ἀναιρεῖ τὸ αἰσθητήριον.

σθητήριον. ὥστε καὶ τὸ ἄπτον τὴν ἁφήν. ταύτῃ δὲ διώρισται τὸ ζῆν. ἄνευ γὰρ ἁφῆς δέδεικται, ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸ ζῷον. διὸ ἡ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολὴ, οὐ μόνον τὸ αἰσθητήριον φθείρει, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῷον, ὅτι ἀνάγκη μόνην ἔχειν ταύτην τὰ ζῷα. τὰς δὲ ἄλλας αἰσθήσεις, ἔχει τὸ ζῷον, ὥσπερ εἴρηται, οὐ τοῦ εἶναι ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ εὖ. οἷον, ὄψιν, ἐπεὶ ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι ὅπως ὁρᾷ. ὅλως δ' ἐπεὶ ἐν διαφανεῖ. γεῦσιν δὲ, διὰ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρόν, ἵνα αἰσθάνηται τὸ ἐν τροφῇ, καὶ ἐπιθυμῇ καὶ κινῆται. ἀκοὴν δὲ ὅπως σημαίνηται τι αὐτῷ. γλῶτταν δὲ, ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ.

Τέλος τοῦ περὶ ψυχῆς.

BASILEAE, PER THOMAM PLATTERUM, ANNO M. D. XXXVIII. Mense Martio.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0132-2

AB 57.919
X 2202304
Sb.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0133-7

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0134-3

ΑΡΙΣΤΟ ΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗ͂Σ ΒΊΒΛΙΑ ΤΡΊΑ.

ARISTOTELIS DE ANIMA LIBRI TRES.

VNA CVM

IACOBI FABRI STAPVLENSIS in eosdem introductione; Et Themistij commentatiuncula.

BASILEAE

M. D. XXXVIII.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-121587-p0135-8